

ПОВЕСЬЦЬ А СЛАЎНЫМ ЫЦАРЫ ТРЫШЧАНЕ

POWIEŚĆ O SŁAWNYM RYCERZU TRISTANIE

Трансълітарацыя і камэнтар
НАДЗЕІ СТАРАВОЙТАВАЙ

Transliteracja i komentarz
NADZIEJA STARAWOJTOWA

Повесьць а славным рыцары Трышчане зьяўлецца клясычным узорам беларускае літаратурнае спадчыны эпохі Рэнэансу, празь які Беларусь далучаеца да шэдэўраў тагачаснае ўрэапэйскае літаратуры. Як адзначаў акадэмік Яўхім Карскі, беларуская вэрсія сусьветна вядомае легенды пра кахранье рыцара Трышчана й каралевы Іжоты была апрацаваная з такой доляй аўтарскае свабоды, майстэрства й экспрэсіі, што пры яе чытаньні й цяпер ствараеца ўражаньне непасрэднае гутаркі апавядальnika з чытаем. Дзякуючы багаццю лексыкі, найбольш сынанімії, а таксама фразэалёгіі, разнастайнасці сынтаксісу, шматлікім тропам і фігурам аўтар заходзіць непаўторныя фарбы для кожнага зь бясконных турнайёў, для перадачы лірычных эпізодаў, апісаньня перажываньняў. Багацце жывое народнае гаворкі прыводзіць дасьледнікаў да перакананьня, што “Трышчан” – гэта вельмі таленавіты, творчы пераказ, а не пераклад.

На жаль, творца XVI стагодзьдзя й сучасны чытач ня маюць агульнага лінгвістычнага коду, хоць захаванне моцы ўзьдзеяньня стылёвага эфекту ў часе цалкам залежыць ад чытача, бо ў большасці выпадкаў эфектыўнасць стылемы захоўваеца, нягледзячы на эвалюцию мовы. Беларуская мова XVI стагодзьдзя – жывая народная мова, вольная ад стараславяншчыны. Таму тэксты, створаныя ў ёй, добра зразумелыя й сучаснаму носьбіту і іх варта чытаць у арыгінале. Аднак праблематычным для шырокага кола можа стацца ўспрыманьне традыцыйнае стараславянская графікі, скорапісу XVI стагодзьдзя. Дзеля таго, каб сучасны чытач меў магчымасць адчуць усю эстэтыку, сакавітасць, самавітасць беларускае мовы эпохі Рэнэансу, мы прапануем дадзеную трансълітарацыю – фанэтычную перадачу арыгінальнага тэксту сучаснай графікай. Перавага аддаецца клясычнаму беларускаму правапісу, паколькі ён найлепш адлюстроўвае гучаньне мовы. Каб палегчыць зрокавае ўспрыманьне тэксту, мы разьбіваем яго на часткі, даючы самастойныя назвы, а таксама робім уласную парцэляцыю, драбнім сказы. Акрамя таго, трансълітарацыя даўняга тэксту з мэтаю ягонае папулярызацыі сярод сучасных чытачоў вымагала й пэўнае мадэрнізацыі некаторых словаформаў, што ажыццяўлялася строга ў тым выпадку, калі не скасоўвала іхнае адметнасці: да прыкладу, кожды → кожны, тот → той, толька → только, первы → першы, атца → айца і г. д. Асноўны прынцып падобнае трансълітарацыі палягае ў тым, што лексыка-фразэаліягічны пласт застаецца недатыкальным. Устарэлыя, запазычаныя слова тлумачацца ў спасылках. Некаторыя выразы альбо матывы маюць камэнтар.

ПАЧЫНАЕЦЦА ПОВЕСЬЦЬ А ВІЦЯЗІХЗ КНІГ СЭРБСКІХ, А ЗВЛАШЧА¹ А СЛАЎНЫМ РЫЦАРЫ ТРЫШЧАНЕ

ТАЙНІЦЫ РАДАВОДУ ВІЛЕБНАГА РЫЦАРА

Быў кароль імем Клеўдас. Ён меў вялікую любоў з каралём Апалёнам і для іх вялікае любові мешкаў адзін у другога доўга, прыехаўши са ўсім слугамі ѹ дваром сваім. И прыехаў кароль Апалён з дваром сваім да караля Клеўдаса і мешкаў у яго да году. И была ѹ караля Апалёна каралёвая вельмі харошая.

А караля Клеўдаса сын быў вельмі добры юнак і віцязь вельмі добры. И разъмілаваўся каралёвае Апалёнава вялікаю мілосыцю, і ўжо больш ня мог цярпеці, і мовіў ёй а сваёй вялікай ку ёй мілосыці. Але яна некаторым абычаем на то не хацела пазволіці ѹ ракла яму:

- Яка ты мне а тым не ўстыдзісься мовіці?

Відзеўши ён, іж ня мог к таму прыйсьці, ждаў калі ся разъедуць кароль Апалён ад караля Клеўдаса да свайго каралеўства, і тагды сын караля Клеўдасаў направіўся і ўзяў з сабою добрых юнакоў у таварыства, і засеў у дубровах адных блізка дарогі. И калі ся к яму прыбліжыў кароль Апалён, а яны, ся направіўши, ждалі караля Апалёна, і ўдарылі на яго, і яго самога паймаўши, акрутна² зранілі, з каторых ран жывы быці ня мог. И ўсю дружыну яго пабілі. И рэк кароль Апалён сваёй каралёвой:

- Як ці перад учорай рэк, так ся стала, і тая акрутная съмерць мне прыйшла!

Яна была вельмі смутная ѹ жаласыцівай, і ракла:

- Boeh, мой Божа! Ни vem, як тое зло сталася!

И калі ся сын караля Клеўдаса вярнуўся, ён увайшоў ув адну камору высокую, дзе была каралёвая ўведзена, хоцечы спойніці сваю волю з ёю. Карапёвая то відзела, іж для яе многа шкоды ўчыніў, ракла яму:

- О, ліхі, злы чалавеча! Мой гаспадар прыйшоў быў тут (2) для твае добрае славы, а ты яго а съмерць прыправіў і хачеў бы есі яшчэ мяне пасарамаціці, але таго ня можа быці!

И то рэкшы, адступіла ад яго ѹ скочыла ѹ вакно вельмі з высокага палацу ѹ забілася насымерць. Калі ён то ведаў, і рэк:

- Я сам есъмі ўмарыў такую каралёвую ад сяго съвета - так цудную - сваёю неапатарнасцю³!

¹ галоўным чынам.

² жорстка.

³ неасыярожнасцю.

І ён, плакаўши, і казаў яе паграсыці, паслаў к каралю Апалёну ран глядзеци, і спавядалі яму, іж жывы ня можа быці, і ён яго казаў пусыці. И калі ўмёр кароль Апалён, сказаў цела яго, у раку ўкінуўши, утапіці.

Быў у яго адзін хорт, каторы ад яго ніколі нідзе не адступаваў, але за панам сваім ішоў у раку плавам, ішучы ѹ рацэ пана свайго. И знайшоў яго вельмі ѹ глыбокім віру, іняўши яго за руку ѹ вывалак на бераг зубамі сваімі. И выкапаўши яму нагамі сваімі, і палажыў у ёй пана свайго ѹ закапаў пяском, штобы яго не знайшоў ніводзін звер, і сеў на онай магіле, штобы мог відзеці.

И паехаў кароль Клеўдас у ловы. И ехаў адным узрэччам, і многа зверу палавіў, і ехаў к аднаму гораду. И прыбліжыўся к онаму харту Апалёнаву. Хорт, увідзеўши людзі, і пачаў выць вельмі высокім голасам. Калі кароль відзеў харта, і паслаў відзеци, што ёсьць. Яны паехалі, і відзеўши, спавядалі каралю, мовячы:

- Нам ся відзіць, якабы чалавек новаўкананы, а хорт стаіць на гробе, а нідзе не ідзець з гроба.

А кароль быў вельмі мудры ѹ паехаў сам відзеци онага харта. И рэк:

- То ёсьць хорт караля Апалёнаў, каторы казаў пра таго харта: “То ёсьць мой найбольшы прыяцель!”

И сказаў ім раскапаці магілу, штобы відзеў мертвца. И калі тое зрабілі, ён пазнаў, іж быў кароль Апалён. И ўдарыў ся ѹ грудзі, вельмі высокім голасам гаворачы:

- Ужо ж есъмі загіб ганебна, калі найбольшы мой прыяцель умёр здрадна ѹ маім даму, іж было яму быці ўхавану!

И зысеў з каня свайго кароль із плачам, са съязамі. И казаў яго панесыці ѹ горад, каторы быў недалёка адтуль, і ўбраўши (3) цела караля Апалёна як ёсьць патрэбна, палажыў яго ѹ каштоўную зброю харошую⁴. А па тым кароль Клеўдас казаў клікаці па ўсім мястам, іж жадаў ведаці, хто ўмарыў караля Апалёна, хоцечы таго вельмі ѹ вя-

⁴ положил его в кошт[ел] – так рэканструюце гэтую мясьціну З. Кіпель. Аднак слова *коштэл* больш у рамане нідзе не выкарыстоўваецца: фігуруе толькі лексема *цэрков*. Таму хутчэй за ўсё, гэта прыметнік *коштовны*, дадатковае пачвверджанье чаму мы знаходзім у эпізодзе, калі Галіёт хавае сваіх бацькоў: *велель понести отца своего в один кляштор и положыти в коштовный гроб* (аркуш 79). Толькі ѹ дадзеным выпадку абрысы літар у рукапісе больш нагадваюць не слова *гроб*, а слова *зброю*: *положыи его въ кошт[овну] зброю харошую*.

лікімі дарамі дараваці, еслі бы а тым что што пэўнага ведаў, а еслі бы хто ведаў, а не хацеў праўды спавядцаці, такі маець быці горлам караны.

І калі выйшла ад караля запаведзь, дзеўка Апалёна ракла:

- Гасудару каролю! Еслі бы есі быў а ём ведаю, а каралю Апалёне, якою ён съмерцю ўмёр, і магу ці ўсё спавядцаці. Водлуг⁵ твайго шлюбу⁶ прашу цябе толькі адной ласкі.

Рэк кароль:

- А што мяне будзеш прасіці, усяго таго дам ці!

І дзеўка ўсё спавядала па раду: як ся яго сын разьмілаваў каралёвае Апалёна. І ня мог яе інак узяці, і засеў ув адной дуброве, і ўбіў мужа яе караля Апалёна. І як усю дружыну яго пабіў, і як ся каралёвая ўбіла з жаласьці па мужу. И потым, што ся чыніла, па раду яму спавядала. И рэк кароль Клеўдас:

- Сын мой і мяне загубіў і Апалёна!

І паслаў па сына Апалёна й казаў яго апекаваці покі бы меў лята. И потым паслаў па свайго сына, і калі ён перад яго прыйшоў, паглядзеў на яго вельмі сярдзіта й рэк:

- Нэндзны⁷ чалавеча! Умарыў есі аднаго ад добрых каралёў і найбольшага прыяцеля ў майм даму, а мяне есі засароміў і загубіў! Але так хачу ўчыніці, іж возьмеш заплату, як для такога чыну злога прыстоіць.

А калі ён відзеў такавое каралёвае злое волі проціў сябе, і завалаў⁸:

- Гасудару, май літасьць!

А кароль не парушыўся ніводным міласэрдзьдзем, і казаў агонь класьці й сына свайго ў яго ўкінучі. И прыйшла тая дзеўка, которая то спавядала, і паклякнуўшы⁹ перад каралём, ракла:

- Гасудару каролю! Дзяржы мі свой шлюб, як мі есі абяцаў.

І кароль рэк:

- Дзеўко, гавары.

І дзеўка ракла:

- Прашу цябе твайго сына.

І кароль рэк:

- Гатоў ці ёсьць, але мае прыняці съмерць, - і казаў яго ўскінучі ў вагонь. И так ён умёр.

І рэк кароль дзеўцы:

- Вазьмі яго сабе мёртвага: то ёсьць мая воля, такавое неміласэрдзьдзе караці. Можаш узяці цяпер яго й паграсыці, яка ся яму належыць. (4)

Але то астаўма й вярнімо ся к онаму Апалёну дзіцяці, катораму імя было Кандыш, каторы быў у добрай апесы ў караля Клеўдаса. Пакуль быў добры віцязь і вялікае добраці, і за яго

добрасьць быў гасударам карнавальскім і елёнаскім. И ўсе абавялі яго ся. Кароль Клеўдас даў за яго дачку свою іменем Крызыла. И жылі ў вялікай мілосыці й ласцы. И спладзілі дзяцей многа. Старшага паставілі каралём карнавальскім, а малодшага - елёнаскім, а іншыя шлі па съвету рыцарскім абычаем іскаці сабе добра. А й так ся былі па старанах распадзілі, іж ня быў бы ім дзесь які павінаваты альбо крэўны.

НАРАДЖЭНЬНЕ ТРЫШЧАНА

І прыйшло каралеўства карнавальскае ў руکі каралю Пэлішу. Ён меў сына аднаго іменем Марка, што ся ўрадзіў марта месяца, а другога Пэрлу. И калі кароль быў блізка съмерці, ён каранаваў сына свайго Марка на каралеўства карнавальскае. Кароль Марка даў сястру Эліябэлу за караля Мэліядуша, каторы быў вельмі мілаваны ў Елёнасе. Эліябэла каралёвая была вельмі цудная ўзросту, іж каралёвая жыла за ім многа лет, а дзяцей ня мела. А потым, па вялікім часе, у жывице плод насіла. И ўсё каралеўства елёнаскае вельмі ўзрадавалася, жадаючы меці патомства ад караля Мэліядуша.

І паехаў кароль у ловы з многімі рыцары, і прыехаў к адной вадзе, пры каторай умёр адзін рыцар. И прыехала адна дзеўка, каторая яго вельмі любіла, больш, ніжэй сама сябе ад многіх лет. Для тae мілосыці яна сама яго магла знайсці.

І ракла:

- Многа гавораць, як добры ёсьць, бых я такую добраць пазнала, я бых цябе прывяла ў такавое месца, дзе бы ты пры вечары відзеў цудную рэч, якавое есі даўно не відаў.

Кароль, будучы вельмі добры рыцар, жадаў відзеці тую рэч.

Яна ракла:

- Я цябе павяду там.

І кароль сеў на конь і рэк дзеўцы:

- Усядай, паеду за табою.

І яна паехала дарогаю, вечарам ехала дубровую. А потым нач была вельмі ясна, і ўвідзелі вельмі цудны замак на гары. И выйшаўшы, людзі іх убачылі, (5) многія вельмі вясёла прынялі каня пад каралём і зброю. А то быў горад онае дзеўкі. Яна яго павядла ўв адну вельмі харошую камору. И калі быў кароль у ложніцы, перамянілася каралю сэрца й мысль. И не была яму наўме яго каралёвая, ані Елёнас, каралеўства яго, ні слугі, толькі оная дзеўка, каторая яго ўвяляла да таго горада, іж быў дзёўна зачараваны.

Відзеўши то каралёвы віцязі, іж не было караля колькі дзён, і ехалі яго іскаці. И не маглі яго знайсці, ані а ём ведамасьць меці. И ўехалі ў вялікія дубровы. И многа блудзілі, ішчучы па ўсіх старанах караля. И паткалі Мэрліна-прапрака, і Мэрлін паздаровіў каралёву. И яна яму на то ракла пачэсна:

⁵ паводле.

⁶ абяцаць.

⁷ тут: подлы.

⁸ заклікаў.

⁹ укленчыўшы.

- Добры чалавеча! Еслі будзеш слыхаў, альбо маеш якую ведамасць а май пану, каралю Мэліядушу, каторы згіб бязь весыці, для Бога, спавядай мі, еслі жывы ёсьць!

Мэрлін рэк:

- Гаспажо! Праёду табе спавядам, іж ёсьць жывы, здаровы й вельмі вясёлы. Так, іж ніколі перад тым так вясёлы не бываў. Але ты ўжо яго сваімі вачымі ня можаш відзеці, - і то рэкшы, згінуў ад яе.

І яна была вельмі жаласна, і начала тужыці й плаці, кленучы дзень раджэння свайго й гадзіну тулу, у которую ся радзіла. І хто бы тое відзеў, ня быў бы так цвёрдага сэрца, штобы на яе смотрачы, ня плакаў. І каралёвай размножылася жаласць, і не магла далей ехаці й зьсела з каня. І прыйшло з онае тугі час параджэння. І начала прасіці Бога, мовячы:

- Госпадзі Божа, адпусьці цела маёй прымі ў ласку душу маю!

І ракла ёй дзеўка:

- Гасударыне, як ся чуеш?

Ракла каралёвая:

- Тут ужо мой канец. Толькі бы мя Бог працы ѿ ад бярэмні, што бых магла парадзіці, а нада мною няхай яго съятое міласці будзець воля!

І ракла:

- Гасударыне, чы можаш усесці на конь? Я бых ці памагла. Ехалі быхма да месца, дзе бы маглі меці агонь.

Ракла каралёвая дзеўцы:

- То (6) ня можа быці, тут мой канец. Прасі Бога за мяне!

І дзеўка начала вельмі грозна плаціці й ня ведала, што мела ўчыніці ад жаласці. І тую ўсю ноч мучылася, іж яе гасударыня ва вялікай болесці была. А рана на съвітаньні парадзіла добрага віцязя, а сама ся прыбліжала к съмерці. І ракла дзеўцы, каторая дзяржалася дзіця:

- Дай мі маёй дзіця.

І дзеўка ёй падала. І відзеўши каралёвай дзіця найцуднейшае, каторага перад тым ніколі так цуднага не відала сваімі вачымі, і ракла:

- Сыну мой! Вельмі есьмі цябе жадала відзеці! Але калі ця віджу, з ласкі Божае найцуднейшае дзіця, каторага мі нідзе ніколі не відала ад жаны раджонага, да твая краса мне нічога добрага ўчыніці ня можа. Толькі съмерць для вялікага муки, каторую пры параджэнню тваймаю. Прыйшла есьмі жаласна на сяе месца і ў жаласці есьмі цябе парадзіла. Але мі тая жаласць у вяслыле ся абырнула для твайго параджэння! І хоча быші ўжо мой канец. А ты ся ў жаласці радзіў і няхай табе будзе імя Жаласць. А калі бы Пан Бог жывот твой у вяслыле і ў радасці абырнуў, і яго правадзіў! - і то рэкшы, падала дзіця дзеўцы, і сама Богу душу дала.

І ў той ся час радзіў добры віцязь Трышчан, каторага цудныя дзялаў и добрае віцезвества и цудныя рэчы хачу вам спавядаци. І як яго дзеўка

ўзяла, і калі дзеўка відзела сваю гасударыню ўмёрлу, яна начала плаціці й драці ліцэ сваёй былое яе чуці вельмі далёка. І на голас тае дзеўкі прыехалі два віцязі, яны былі крэўныя и блізкія каралю Мэліядушу. Калі яны відзелі дзеўку ў дзіця, прыкрыта каралёвай плащом, а каралёвую мёртвую, яны раклі:

- Калі кароль Мэліядуш згіб, і каралёвай мёртвяй, убіма мы тое дзіця а будзема гаспадары Елёнасу.

І то чуўши, дзеўка прыступіла к ім і ракла ім:

- Віцязі, не грашыце перад Богам душою і ў мом! Не ўбівайце таго дзіцяці, а я вам прысягаю вераю ѹ душою, што яго хачу панесці ўв іную зямлю, дзе а ём ніколі весыці ня будзе!

Оныя віцязі далі дзіця дзеўцы і (7) узялі каралёвую, і неслы яе ў горад. І людзі началі гаварыці:

- Каралёвай была бярэмennaя, дзе ся падзела дзіця!

І яны ся адмаўлялі, іж ня ведаюць дзіцяці, ніжлі не маглі ся адмовіці а тым.

І прыйшоў Мэрлін-прапорок, і рэк ім:

- Вы есьце знайшлі каралёвую ў дзіцяці. І хацелі есьце дзіця забіці, ніжлі яго дзеўка адпраасіла. А то есьце хацелі для таго ўчыніці, абы ся вам тая зямля астала. - І яшчэ рэк Мэрлін: - Панове, я вам павесмі віцяза каралю Мэліядушу, каторы забыў сам сябе ў свайго каралеўства, і вас - усіх слуг сваіх.

Яны началі гаварыці Мэрліну:

- Просім ця, пррабог¹⁰, спаведзь нам нашага пана караля Мэліядушу!

Рэк Мэрлін:

- Да трох дзён яго ўвідзіце.

ВЕРНЫ ГАВАРНАР

І ўбачыў Мэрлін аднаго младзенца, каторы быў каралеўства гулескага, імем Гаварнар, каторы быў пабег з дому, баячыся айца свайго й брата. А быў вельмі добры й мудры, і рэк:

- Пане Гаварнарэ! Вазьмі сына каралёва й хавай яго а вучы мудрасці й рыцарству, іж ён к такавой добраці хоча прыйсці й ку рыцарству, хаця ня хочаш, ім ся апякаці.

І ён адказаў:

- Я цябе ня знаю, аднака ж яго вазьму на маю волю й на маю навуку і ўв апеку. Я яго хачу хаваці ў апякаціся, як найболей буду мог.

А Мэрлін рэк:

- Я табе яго давам.

І потым паехалі воба ўмесце ў другога дня прыехалі к адной рацэ, каторай імя Брыкіня. З тае ракі есьлі бы каторая жана піла, не знасіла бы дзіцяці да часу. І подле тае ракі быў столп мураваны. І на ём слава былі вырыты здаўна, каторая гаварылі: "У сяе вады хацяць ся сабраці

¹⁰ прарок.

найбольшыя тры рыцары". Мэрлін указаў пісмо, рэк:

- Што то ёсьць?

Рэк Гаварнар:

- Я чту слава, а ня вем, каторыя то віцязі.

Рэк Мэрлін:

- То маюць быці найбольшыя рыцары на съвеце: Галец, а Анталёт і Трышчан, каторага маюць быці высокага сэру й рыцарства, іж съвет маець меці а іх вялікую реч і вялікую добраць. І адзін зь іх маець быці каралевіч усяго каралеўства. Але ся варуй¹¹, абы не пагіб тваім апяканьнем.

Рэк Гаварнар:

- Маім апяканьнем ня маець пагінуці, покі я буду мог.

І калі паехаў адтуль і прыехаў к дзеўцы, каторая хавала (8) дзіця, а ужо была яго хрысьціла й дала яму імя, як каралёвая наракла.

Рэк Мэрлін дзеўцы:

- Прынясі дзіця ў горад, бо нягодна ёсьць тут дзяржаці, можа там знайсьці айца свайго.

Дзеўка панесла яго ў Еліёнас. А Мэрлін паехаў з панамі, дзе была оная панна карала Мэліядуша зачараўала. І там яе зымалі й раклі ёй:

- Заб'ем ця, еслі нам не спавядаш карала Мэліядуша.

І яна многа хітравала, як бы яго не дала, што яго вельмі мілавала, больш, ніжлі сама сябе. І яны яе грозна працавалі¹², і яна ракла:

- Пайдзіце, дам вам вшага пана, карала Мэліядуша.

І вельмі ся ўзрадавалі, зь вялікім вясельлем прыйшлі ў Еліёнас. Тут са ўсім народам учынілі вялікае вясельле. Затым прыехала дзеўка зь дзіцем у Еліёнас, падала яго каралю, айцу яго. А кароль быў вельмі жаласны па каралёвой. Калі відзеў дзіця, пацешыўся, а каторым унімаў, абы дзіця зь ёю пагіблі. Калі панове відзелі Трышчана й раклі:

- Усе есма нынешні дзень вясёлыя.

І раклі на Мэрліна:

- Прарок той табе многа добра га ўчыніў.

І рэк Мэрлін:

- Тое добро, каторое есьмі вам учыніў, учыніў есьмі больш для іных, ніжлі для вас. А цяпер вам гавару: майце апеку а тым дзіцяці, бо ён маець прыйсьці на вялікае добро чалавечства й на славу сяго съвета.

Кароль то бачачы, вельмі ся дзівіў, і адведэз Мэрліна, прасіў яго, абы яму спавядаш, што ёсьць ён.

Мэрлін рэк:

- Магу ці спавядаші, але ты мя ніколі не спавядай.

Кароль ся яму абяцаў.

Ён рабе:

- Я есьмі Мэрлін-прарок. Я прыйшоў выймаці цябе з пайманья, у каторым цябе была панна

зачараўала. А то есьмі табе ўчыніў, мілуочы твайго сына.

Рэк кароль:

- Пане Мэрліне! Спаведзь мі, што ці ся відзіць а майм сыну?

Рэк Мэрлін:

- Маець быці трох рыцараў найбольшы рыцар, вельмі цвёрдага жывата й многім будзець патрэбен. І ня дай яго ўв апеку нікому, только Гаварнару з Галюша. То ёсьць чалавек вельмі добры й верны, той ся ім маець добра апякаці.

Рэк кароль:

- Будзь так, як ты вяліш.

Потым Мэрлін адтоле проч пайшоў і на жаднія¹³ прозьбы не хацеў ся ўніці. І потым кароль ішоў к дзеўцы і к свайму сыну й пытаў: (9)

- Ужо лі хрэшчана дзіця?

Ракла дзеўка:

- Ужо.

Рэк кароль:

- Як яму імя?

Ракла дзеўка:

- Пане, імя яму ёсьць Трышчан. Так яму матка яго дала імя, уміраючы.

Потым пазваў кароль Гаварнара й рэк яму:

- Вазьмі сына майго на сваю навуку й хавай яго, і апякайся ім так верна й мудра, як бы есі ёсьць паняці годна.

МАРКА - КАРОЛЬ-ЗАБОЙЦА

То астаўма й спавядайма а каралі Марку карнавальскім. Кароль Марка меў у сябе брата малодшага іменем Пэрлу, добра га рыцара. У той час, калі ся Трышчан радзіў, прыйшлі паслы з Арляндэі ў Карнаваль прасіці дані, каторую былі даўжны ад сямі лет. Гды то спавядалі каралю Марку, ён быў вельмі смутны. І відзеў то брат яго Пэрла, што ся кароль застрашыў, - а было многа людзей у гасцільніцы. Рэк:

- Прыступі кожны, слухай! - І рэк: - Не лякайся, каролю Марку! Не давай дані, але адайміся мячом на полі, занюж еслі ўмрэш ад мяча, пачэсна ўмрэш.

Рэк кароль:

- Каторую дань давалі пярвей, і цяпер таго не магу адняціся.

І рэк Пэрла:

- Як каторое перша глупа чынілі, так і ты хочаш!

Кароль знаў брата свайго вельмі добра га рыцара, і съмела, і мілавана ад добрых людзей. І ўмысьліў забіці яго, абы яму панства ня ўзяў. І ня быў таго доўга. Паехалі воба ў ловы й спрацаваліся. І прыехалі к адной рацэ. Кароль ся напіў, а Пэрла прыгнуўся піці. Кароль выняў меч і цяў

¹¹ съцеражыся, абараняйся.

¹² катавалі.

¹³ ніякія.

брата Пэрлу па галаве вельмі моцна. І Пэрла тагды ж умёр. Кароль здрадна ўбіў брата Пэрлу па галаве вельмі моцным ударам. І скора ся то стала. Таго ж часу Мэрлін даў знаці Анцалёту, добраму рыцару. Па тым Анцалёт ударыў караля ў очы:

- Ты-сь здрадна ўбіў добрага рыцара, брата свайго!

МАЧЫХА-АТРУЧАЛЬНІЦА

То астаўма й вярнімося да Трышчана, каторага Гаварнар узяў на сваю апеку ад караля Мэліядуша. Каторы кароль Мэліядуш быў вялікі час не жаніўшыся пасъля каралёва Эліябэлы. Потым узяў каралёну з Малое зямлі за сябе. Оная пані была досыць цудна. (10) А калі яна была прыйшла, у той час было Трышчану сем лет. А быў так цудны, іж на съвеце не было яму раўні, толькі Анцалёт. А быў у мачыхі яго сын. І яна, калі відзела Трышчана так харошага й борзда растучы, баячыся, іж над яе сынам возьмечь панства - а сыну яе быў адзін год - а, умысыліўши, ракла: "Хаця мі ўміярэці, а мушу Трышчана ўмарыці!"

І не магла іным, толькі труцізнаю. Па тым направіла труцізу ў фляшу срэбраную, у піцьцё, і паставіла ў галавах, у ложы. І адна панна насіла каралевіча, сына яе, ушла ў ложніцу, а дзіця пачало плакаці. І відзеўши дзеўка віно ў фляшы съветла, узяўши, напайлі дзіця. А гды дзіця напайлі, таго ж часу ўмёрла. І дзеўка, відзеўши, закрычала плачам вялікім, і зъбеглася мноства людзей. І ўбачылі дзіця ўмёрла.

Гаварылі дзіеўцы:

- Ты-сь съмерці заслужыла, іж каралевіча ўмарыла!

Гды каралёвая прыйшла на оны гук і відзела сына свайго мёртвага, пала на зямлю й самлела. І калі прыйшла к памяці й мовіла онай дзеўцы:

- Што-м табе злога ўчыніла, іжэ-сь мі сына ўмарыла?

І дзеўка адказала:

- Я яго не марыла, але ўмарыў той, каторы труцізу туую паставіў.

Дзеўку ініялі й прывялі перад караля. А кароль быў вельмі смутны ў рэк дзеўцы:

- Ты-сь вінна!

Яна мовіла:

- Той вінны, хто труцізу нарадзіў.

Рэк кароль:

- Пусьціце яе, яна тae труцізы ня радзіла. Леч¹⁴ хто злы, ненавідзячы таго дзіцяці, то ўделаў.

А Гаварнар, каторы быў вельмі мудры, рэк:

- Пане, рач¹⁵ ведаці, тая труціза напраўлена табе або твайму сыну! Цяпер будзь апатраны¹⁶

а ўмей ся съцерагчы. Трышchan, каторы ёсьць у маёй апецы, дай яго на мяне, далібог будзе добра апяканы.

І кароль добра пазнаў, іж тая труцізна спраўлённая на каго-кольве зь іх. І меў раду са сваімі паны потай, як бы меў знайсці, хто то ўчыніў.

Яны яму адказалі:

- Трэба ся табе й Трышчану съцерагчы.

А каралёвая была вельмі жаласна, умарыўши сына злою спраўаю й неапатарнасцю сваёю, і валела бы сама ўміярэці. І мысліла на сваім сэрцу: "Толькі есмі сына ўмарыла, (11) а чаго есмі хацела, таго не ўчыніла".

І пачала ся стараці на кожны дзень. А Гаварнар, каторы меў у сабе мудрасць, бачыў кожнага дня яе рэчы¹⁷ й пагляды. І пачаў ся дамышляці, іж яна мысліць а смерці Трышчана, што яна была нарадзіла тую труцізу на Трышчана.

І мовіў яму:

- Есьлі ты абцаваці¹⁸ будзеш з мачыхаю, дабудзеш съмерці. Чці яе і ўгаджай ёй, але варуйся есці й піці ад яе, ніжлі што я табе дам, тое еж і пі.

І рэк Трышчан:

- Я не ўпушчу жаднага расказання твайго.

І было аднаго дня леце. Сядзеў кароль адзін у ложніцы й хацелася яму піці. Прыйшоў к яму Трышчан.

Кароль рэк:

- Сыну, прынясі мі піці.

І атварыў адну алмарэю, дзе стаялі добрыя піцьця, і знойшоў адзін кубак чыстае труцізы і, узяўши, прынес каралю. А каралёвая прыйшла ў той час і ўбачыла ў караля кубак у руцэ й за-клікала:

- Пане, для Бога, ня пі таго піцьця!

Кароль рэк:

- Пані, што то ёсьць?

І яна ня съмела яму спавядыці, іж то труцізна.

І мовіла:

- Ня добра то табе піці.

Рэк кароль:

- Для чаго яго хаваеш?

Яна ўмоўкла, а кароль меў бальшое размышленыне а гнеў.

Трышchan прыйшоў і паў на калене сваім і на каралёвія, пакланіўся зь вялікаю пакораю, просячы ў яго аднаго дару. А кароль яго мілаваў больш, ніжлі сам сябе. І не дамысліўся абы меў а каралёвой прасіці.

І кароль рэк:

- Не прасі, але сам вазьмі. Нічога ці мною не забаронена.

Трышchan тое чуў і вельмі пакорна і ўдзячна падзякаўай айцу свайму, і рэк:

- Пане, ты-сь мі даў каралёвае жывот. Пакорна ця прашу, абы-сь ёй адпусціці гнеў, каторы маеш

¹⁴ але.

¹⁵ калі пажадаеш.

¹⁶ асьцярожны.

¹⁷ гаворку.

¹⁸ зносіцца.

на яе. Ня рады быў то відзеў, абы мая мачыха й мая пані ўмёрла тым абычаем.

Кароль быў вельмі мудры й ня бачыў зрады ні ад каго, толькі ад яе. И ня рады бы ёй адпусьціў.

І рэк:

- Сыну, хто табе сяе радзіў?

Трышchan рэк:

- Бог ве, ні з кім ся есьмі ня радзіў. Але праўда й падобнасьць мая на то мя вяла, іж мі ся то не падабала, абы мая пані згінула, калі ёй магу жывот захаваці.

Рэк кароль каралёвай:

- Выпі той кубак!

Ракла яна:

- Ня буду!

І кароль мовіў:

- Табе ёсьць пагінукі, што есі хацела Трышчана або мяне ўмарыці!

І рэк ёй:

- Спавядай борзда, (12) на каго есі тую труцізну нарадзіла?

Яна ракла:

- Не на цябе.

Рэк кароль:

- Але для каго? Годна ці пагінукі!

Каралёвая пачала крычаці:

- Каролю, для Бога, будзь мі міласьцівы!

Рэк кароль:

- Спавядай борзда! - I ўзяў меч і рэк: - Спавядай, або цяпер умрэш!

І калі ся яна відзела пры съмерці, ракла:

- Я-м то ўчыніла на Трышчана.

Рэк кароль:

- На маю веру сабе есі съмерць нарадзіла, іж табе Трышчан няявінны быў нічым!

І казаў яе павесьці ў вязэньне. И сабраў паноў, і палажкү тулу реч перад імі, і мовіў ім:

- На маю веру, еслі бы ёсьце праўдзіва судзіці не хацелі, то вам будзець съмерць.

Яны раклі:

- Годна ёй ёсьць умерці, а інак ня можа быці для таго, што хацела сына твайго ўмарыці.

І кароль рэк:

- Той суд ваш ня будзе руноны.

І калі то паніе ўведалі, пачалі вельмі плакаці й чыніці вялікую жаласьць, што іх пане й каралёвай умярэці, і не раклі нічога.

А кароль рэк:

- Сыну мой Трышчане! Ты ёй мысліў верую добраць, а яна зло й здраду. И хацела ця ўмарыці, але горшай ся ёй стала, ніжлі заслужыла. Будзь так, як ты хочаш, няхай будзе табою вызвалёная.

Ён за то пакорна падзякаваў айцу й збавіў мачыху ад съмерці. И быў Трышчан хвалёны ад усіх людзей добрых у Еліёнасе і ўсе гаварылі:

- Калі прыйдзець ку лятыам, ня хібіць¹⁹ вялікае добраці.

І каралёвая астала ва ўпакоі пры каралі, але кароль ня меў на яе ласкі, леч толькі ненавідзеў са ўсяго сэрца.

СЪМЕРЦЬ КАРАЛЦ МЭЛІДУША

Па тым нямнога мінуўши, кароль паехаў у ловы з добраю дружынаю, а зь ім Трышчан і Гаварнар, абы ся вучыў лову. И ехалі па дуброве, але прыехалі два рыцары ў зброй і са ўсёю бранёю, і спыталі:

- Кое тут ёсьць кароль?

Яны раклі:

- Ота кароль із сынам.

Рэк Гаварнар:

- Што гаворыш? Нет тут яго сына. Аставіў дома!

І прыступілі тыя рыцары, раклі каралю:

- Ты нам не чыніў нічога злога, але нехта іны з твайго двара мысліць нас пагубіці. И цяпер мысліма збыці таго, еслі ўзможам.

І вынёўши мячы, ніхто ня мог таго абараніці, абы кароль ня быў ранёны съмертнаю ранаю ў галаве. А іх абаіх тут жа забіта. А яны абодва былі племя (13) князю з Нароту, каторыя былі найбольшае племя ад Карнавалі. То ім была адная варажбітка спаведзіла: “Вам пагінукі ад караля Мэліядуша двара”. А ў тым ім была рада ад караля Марка карнавальскага, іж ён баяўся Трышчана. Еслі прыйдзець ку лятыам, абы яго з панства ня выгнаў, як была оная варажбітка ракла. Яка ж і по-тym, калі Трышчан прыйшоў ку лятыам, прыйшоў са сваёю дружынаю і ўбіў князя з Нарота сваёю рукою й сказіў горад іх, іж там камень на камені не застаў.

А гды караля баяры відзелі мёртвага, яны ня ведалі, што бы мелі ўчыніці, раклі межы сабою:

- Ніводзін пан, ніводзін пан ня ёсьць так зло ўсьцеражоны ад сваіх, як наш ад нас!

І Трышчан плакаў многа са ўсімі людзьмі сваімі. И прыправілі насіла на два коні й панеслы караля. А калі былі блізка горада, і людзі з горада ўчынілі вялікі плач і жаласьць па ём. И паграблі пачэсна, як слышыць на такавога пана.

І калі то ўвідзеў кароль Марка, пачаў многа мысліці а тым. И прыйшоў ку яму адзін хлопец, каторы большай ведаў, ніжлі іншая людзі па Мэрліну, і ўсё што маець быці. И для таго яго кароль большай любіў.

Рэк каралю:

- Мысьль борзда, хочаць твой сяstryneц Трышчан учыніці цябе вельмі жаласна.

Рэк кароль:

- Як то можа быці, абы Трышчан к таму рыцарству прыйшоў?

Рэк хлопец:

- Маець на то прыйсці, іж на съвеце ня будзе рыцара над яго.

І кароль умоўк.

¹⁹ не міне.

І Гаварнар, каторы быў вельмі мудры, бачыў, што мачыха яго яшчэ ненавідзіць, іж бы ся тая зямля астала, і адведышы яго проч, і рэк:

- Мой добры прыяцелю й сыну! Твяя мачыха цябе вельмі ненавідзіць і мысліць цябе ўмарыці. Паедзьма ў Францыю потай ік каралю Пэрмонту - там ся навучыш мужаству й будзеш чалавек знамяніты. А калі разъведаоць тваю добраць, прыйдзеш на рыцарства. Тады паедзеш у Елёнас на сваю айчызну. Ніхто ці ня будзе съмеці ражы штобы табе няўдзячна.

Рэк Трышчан:

- Містрэ! Дзе мі ты ўзвяліш, там я хачу паехаці, занюж не находжу большай прыязні ні ўв адном чалавецы, яка ў табе.

Рэк Гаварнар:

- Нарадзімося, паедзьма заўтра па зары, - заказаў (14) Трышчану.

І нарадзіліся, як была ім патрэба. І ўзялі з сабою золата й срэбра досьць, і ехалі тый дзень да Францыі к каралю Пэрмонту. Гаварнар заказаў Трышчану, жэбы ся не спавядалаў хто а адкуль ёсьць. І Трышчан мовіў:

- Я рады цябе слухаці.

У ДВАРЫ КАРАЛЦ ПЭРМОНТА

А гды прыехалі да караля Пэрмонта, кароль яго ўдзячна прыняў і казаў яму даці добрую гасподу. Трышчан пачаў расьці й ляпшаци. І ў малых днях, іж ся яму дзіваваці пачалі, іграў у шахы і ў варцабы²⁰ лепшэй над іных. І ўсякае яго добраці не было раўні. А ніхто так стройна ня мог на кані сядзеці, як ён.

І калі яму было дванаццаць лет, ён быў вялікае добраці й мудрасыці ва ўсякай яго рэчы. Панія ѹ панні, і кожны чалавек дзіваваўся яму, каторыя яго відзелі. І кожная была пані й панна рада таму, абы іх Трышчан мілаваў.

Трышчан, ён тэж служыў дворна²¹ й пачэсна каралю Пэрмонту. А кароль іншых панят на двары сваім ня ставіў ні за што напроціку яму. Аніхто тэж ня знаў яго хто а адкуль ёсьць.

І меў той кароль адну дачку, панну вельмі пекную. Тая ся разымілавала Трышчана ў мовіла: "Чалавече вока не відала так цуднага младзенца, як Трышчан ёсьць!"

І калі яго дзе відзела, вочы яе ў мысьль не была інъдзе, толькі пры ём. Так яго мілавала, як сама сябе. І не магла ся дамысліці, як бы мела ку ласцы яго ў ку мілосыці прыйсці і зь ім паполніці волю сваю. І мысліла а тым: "Еслі яму даці знаць, ён к таму не прызволіць. Яшчэ малады, ня сквапіцца ку такой мілосыці. Але калі бы мі ся абяцаў мілаваці мяне, я бых ждала да яго часу! І валела бых яго ждаці, ніжлі быці каралёваю

найбольшаю найбольшага каралеўства! Але баюся, іж ня ўсочаць для маладосыці, і ня съмеці будзе для айца майго таго ўчыніці".

І некаторага дня яна сядзела на ўпакоі ўв адной каморы, і казала к сабе пазваці Гаварнара й ракла яму:

- Пане Гаварнарэ! Я мілую твойго Трышчана большай, ніжлі сябе. Прашу вас за то: прывядзі яго на то, абы ён мяне мілаваў! (15) Еслі бы ён таго ўчыніці не хацеў, прыпраўлю яго ку вялікай лёгкасці²².

І Гаварнар то слышаў, і засмуціўся. І ня ведаў, што бы меў з тым учыніці, і мысліў немалую хвілю: "Еслі бы Трышчан меў то ўчыніці, а кароль бы ся таго даведаў, караў бы яго непачэсна". І адказаў ёй:

- Добра, міласыцівая каралёуна! Для вашай мілосыці то ўчыню. Буду то яму мовіці, іж бы ён тваю волю папоўніў. Але ён ёсьць малады. Еслі ся так борзда ня станець, ня май на яго гневу.

І яна яму падзякаўала вельмі ўдзячна. І затым Гаварнар ішоў да гаспады й быў смутны, і пачаў мысліці: "Еслі Трышчан то ўчыніць, то зыле. А не учыніўши, тэж нядобра!" І мовіў Трышчану:

- Што мысліш учыніці? Каралёуна цябе назбыт мілець. Еслі б есі яе мілаваці не хацеў, яна хочаць сама сябе ўмарыці!

І Трышчан яму адказаў:

- Еслі мя мілець збытакнаю мілосыцю, я таго не ўчыню. Няхай збытак пры ёй, бо я здрадцаю пану свайму быці не хачу. За ту ю ласку й пачеснасць, каторую ён мне чыніць, а ня знаючы мяне, хто а адкуль ёсьмі.

Гды то Гаварнар слышаў ад Трышчана, вельмі ся таму дзіваваў, іж у такавой маладосыці бачыў на такавую пачеснасць, бо онага часу толькі было яму трынаццаць лет. І яшчэ яго Гаварнар большай каштаваў у тым, і рэк яму:

- Для чаго ня хочаш так цуднае панны мілаваці?

Трышчан яму рэк:

- Цуднасць яе ня можа мяне прывесці ку здрадзе. А еслі бых к таму прызволіў, як ты мне ў тым раду дадаў, але табе было мяне адгадзіці ад таго.

І назаўтрай каралёуна прызвала Гаварнара й ракла яму:

- Даведаў лі ся есі ад Трышчана?

Ён рэк:

- Трышчан вас мілець дворнаю мілосыцю, ніжлі таго ня хоча ўчыніці, што бы было ку здрадзе айцу твайму.

І ракла каралёуна:

- Так лі ся Трышчан саўсім ад мяне аднес?

І пайшла вельмі смутная, кленучы дзень той, у каторы ся радзіла. І ўвайшла ў ложніцу й плацала вельмі грозна.

²⁰ шашкі.

²¹ высакародна, шляхетна.

²² прыніжэнню.

І аднаго дня была яна ў ложніцы ў размышленьню а мілосыці Трышчанавай. А тая ложніца была цёмная, у каторай была яна. Трышчан ішоў міма ў другую камору, ня ведаючы, што яна там ёсьць. І яна яго ўбачыўши, выскачыла а ўхваціла яго за горла абема рукамі й пачала цалаваці ѹбачыў, і пачаў яе ад сябе адпіхаці абема рукамі. Яна то абачыўши, іж таго меці ня можа, чаго хацела, заклікала вялікім голасам. І пачуўши рыцары каралёвых, - і кароль не пазнаў, што яго дачка, - і пабеглі там рыцары каралёвых ѹзялі. А яна за горла Трышчана дзержыць. І пачала жалаваціся:

- Панове, Трышчан мя хацеў згвалтаваці!

І яны паймалі яго й прывялі да караля. Спавядалі, што відзелі ѹ слышалі ад панны. Кароль засмуціўся вельмі й рэк:

- Я цябе чэстую, яка ж ёсьць яўна ўсім людзём, а ты прыводзіш мне ганьбу! А тым сабе съмерць дзелаеш?

І казаў яго ўкінуці ў цямніцу. А Гаварнар у той час быў на гасподзе й даведаўся, што Трышчан ёсьць у цямніцы. І быў а тым вельмі жаласны, рэк сам к сабе: "Я єсьмі загіб, нідзе ня мам вясельля! А а сабе ня vem, што мі будзе".

Ішоў Гаварнар да караля. І каторыя яго страчалі, тыя яго сарамоцілі, гаворачы:

- Так лі есі вывучыў Трышчана? Ён цяпер упаў у зло!

А Гаварнар ішоў маўчиком і прыйшоў перад караля. І прыклекнуў на калене, рэк:

- Пане, для Бога, зъмілуйся! Выслушай рэчы маёе!

І кароль мовіў:

- Гавары.

І Гаварнар рэк:

- Пане, будзь тое пачэсна захавана, наўпакой хачу вам спавядаци.

Кароль ішоў ув адну камору, а Гаварнар за ім, і сказаў яму ўсё па раду, як ёсьць каралёўна разымілавалася Трышчана ѹ мовіла яму ѿ сваёй рэчы, пасылаючы да Трышчана, і як ёй Трышчан адказаў. Кароль то слышаў і не пачаў вялікага сэрца меці на Трышчана, ніжлі яшчэ ѿ тым ва ўсім Гаварнару не давяраў, і рэк:

- Я таго хачу скора даведаціся. Еслі будзець праўда, тагды будзець прости²³. А еслі будзець вінны, хачу яму ўчыніці, яка віннаму.

І пайшоў Гаварнар ад караля. А кароль паслаў па дачку сваю й рэк ёй:

- Дочко мая мілая, што мысліш з Трышчанам? Я яму хачу зло ўчыніці, а тваёй лёгкасці памсыці.

І каралёўна інога ня съмела рачы, леч мовіла:

- Гасудару, справядліва ёсьць. Няхай кожны возьмець па сваім дзялям.

І рэк кароль:

- Дочко, еслі ты ўсочаш, ты будзеш яму жана. А еслі ня ўсочаш ён будзе мёртвы.

І панна пачала глядзець сам і там. І пазнаў кароль, іж ня ёсьць панна непрыяцель Трышчану. І казаў прывесыці Трышчана (17) і Міліенца, дзядковіча яе, каторы нядаўна чалавека забіў. А гды прывядзёнія перад караля, кароль узяў меч, рэк:

- Дочко, відзіш тых двух младзенцаў, каторыя маюць памярэці. Але аднаго хачу пусыці, каторага ты ўсочаш: і ты пусыці, каго твая воля ёсьць, а другі няхай умрэць.

Яна ня ўмела, што ўчыніці. І мысліла сама ѿ сабе: "Еслі пушчу Трышчана, будзець каралю жаль Міліенца. Еслі пушчу Міліенца, тагды майму наймілейшаму Трышчану ўмрэці!"

І замаўчала, і кароль пазнаў, іж яна мілуець Трышчана. І яшчэ яе больш прыстрашиў, і рэк:

- Дочко, вазьмі каго воля твая будзець.

Яна, баячыся айца, ракла:

- Пусыці майго брата Міліенца!

Рэк кароль:

- Тагды ёсьць Трышчану ўмрэці, - і ўзяў Трышчана за верх галавы й замахнуў мячом, рэк: - Маю цяці!

І яна тое відзеўши, не магла ўцярпеці й ракла:

- Гасудару войчэ! Пусыці мі Трышчана, а зъ Міліенцам чыні, што хочаш!

І кароль рэк:

- Узяла есі Міліенца, а Трышчан мусіць умрэці.

Яна ракла:

- Пане, каюся, волю Трышчана, а зъ Міліенцам чыні, што хочаш!

Рэк кароль:

- Узяла есі Міліенца, а Трышчан мусіць умрэці, каторы ёсьць вельмі вінны, - і замахнуў мячом, якабы галаву яму съцяці.

І яна, прыскочыўши, і зашчыціла яго рукою й ракла:

- Пане, не забі Трышчана, але забі мяне!

І рэк кароль:

- Інак ня можа быці, адно Трышчана мушу съцяці.

І каралёўна ракла:

- Пане, дай мне меч, няхай я яго ўб'ю.

І кароль ёй даў меч. Яна, пасматрэўши на Трышчана, ракла:

- Пане, альбо пусыці Трышчана, альбо хачу сама сябе ўбіці тым мячом!

І рэк ёй кароль:

- Чаму ты так мілуеш Трышчана?

Яна ракла:

- Большай яго мілую, ніжлі сама сябе! А калі ты яго ўб'еш, я хачу сама сябе ўбіці.

І кароль рэк:

- Дочко, ты май Трышчана!

А затым рэк Трышчану:

- Ты ўжо правы.

А Трышчан падзякаваў каралю й каралёўне вельмі пакорна (18) і пайшоў у вялікі палац. Калі

²³ свабодны.

Гаварнар увідзеў Трышчана, ён быў вельмі вясёлы й пытаў яго:

- Як ця кароль пусьціў?

Трышчан яму спавядаш усё па раду, як ся што чыніла.

Рэк Гаварнар:

- Калі ж есі просты, бі чалом каралю, абы ця адпусьціў, іж калі ня ўчыніш на волю панны, абы ці чаго злога не ўчыніла!

Трышчан рэк:

- Вучыцелю! Як ся табе відзіць, дзе быхма мелі ехаці?

Рэк Гаварнар:

- Болей мі ся відзіць, абыхма ехалі ў двор карала Марка, дзядка твайго. А еслі ся ўсочаш таіці, ня можаць ця ніхто пазнаці, іж есі многа прырос ад тых часоў, як есма зь Еліёнаса выехалі. І можаш там служыці, даколе ці ся будзець час пасаці²⁴ на рыцарства. А калі ўсочаш пасаціся, кароль ця сваёю рукою пашэць.

І рэк Трышчан:

- Будзь, як ты вяліш.

І назаўтрай прыйшоў Трышчан перад каралем і ўдарыў чалом, і рэк:

- Хачу паехаці ў сваю зямлю, - і пакорна падзякаваў каралю й добрым людзям на ласцы.

І кароль яму падзякаваў на яго вернай службе й абяцаў яму сваю прыязнь. А калі ўвідзела каралёуна, што Трышчан едзець проч, яна была збытна смутная. І паслала яму інаходніка й выжла адным пахолкам²⁵. Трышчан абяцаў дар онаму пахолку, чаго будзець прасіці.

Ён рэк:

- Пане, хачу, калі будзеш рыцарам, абы-сь мя пасаў.

І яшчэ каралёуна паслала ку яму, просячы:

- Пане, дай мі свой меч, абых яго памілавала!

І Трышчан ёй меч паслаў, і яна ракла:

- Волю ўмярэці пасыля мяча Трышчанава, ніжлі быці найбольшаша каралёваю! - і прака-полася на тым месцу.

КАРНАВАЛЬ: ПЕРШЫ ПОДЗЬВІГ ТРЫШЧАНА

А Трышчан паехаў з Францыі ў Карнавалю ік каралю Марку із Гаварнарам. І ўдарылі яму чалом, і рэк Гаварнар:

- Міласыцівы каролю! То ёсьць пане прыехаў табе служыці, абы-сь яго пасаў сваёю рукою на рыцарства.

Кароль яго прыняў вясёла, абяцаўся яго пасаці, калі ён усочаць, а не пазнаў яго. Трышчан служыў дворна й цнатліва. І хто яго відзеў, кожны ся дзвідаваў, што ёсьць за пане. А потым Трышчан вялеў сябе пасаці. І кароль казаў прыправіці, што

патрэба рыцару. І прыправілі вельмі пачэсна. Трышчан быў у царкве, а назаўтрай яго кароль пасаў. І тут было многа людзей добрых, хто яго відзеў, кожны мовіў:

- Не відалі есма лепшага рыцара!

Будучы яму на тым вясельлі, (19) прыйшлі чатыры рыцары з Арляндэі к каралю Марку. І пачалі мовіці без паклона:

- Каролю, к табе нас паслаў добры рыцар Амурат з Арляндэі, гаворачы: “Дай дань, каторую твае продкі дайвалі маім продкам з Карнавалі ўв Арляндэю, абы была гатовая дні да дзесяці. Еслі дасыцё, мы прыйшлі мір. А еслі ня хочаш даці, ведай тое, іж у малых днях не астанець тут пядзь зямлі, штобы не скажона!”

Слышаў то кароль Марка ѹ перастрашыўся назбыт, і ня ведаў, што ім адказаці. А Трышчан выступіў і стаў перад каралём, і рэк паслам:

- Хадзіце сюды, каторыя ёсьце так зухвалае пасольства прынесылі! Спавядайце вашаму пану, ачколівек²⁶ нашы продкі зь нямудрасыці сваёе да вашага каралеўства дань давалі, але цяпер яе ўжо ня возьмеш. А еслі ваш пан кароль арляндэйскі хацеў бы яе меці, няхай прыйдзець а возьмечь цераз меч на полі. А інак яе ня можа меці. А я готовы адняці яе маёю рукою.

Раклі паслы каралю Марку:

- Еслі то ты мовіш?

І кароль рэк:

- Калі ён хочаць узяці ту ю бітву за карнавальскую свабоду, гавару ѹ я.

Раклі паслы Трышчану:

- Хто ёсьць ты?

А ён рэк:

- Я ёсьць госьць, а імя маё Трышчан.

А яны раклі:

- Адпусьці нам, Амурат ня будзе ся з табою біці, еслі ня будзеш вялікага роду чалавек.

А Трышчан рэк:

- Для таго тая бітва не растанець: хаці ён ёсьць каралевіч, а я сын карала Мэліядуша еліёна-скага, а пляменьнік есмі карала Марка. Таіўся есмі дасель, цяпер ся тайці не магу.

І паслы ехалі проч борзда, і спавядалі каралю Амурату, што ім адказаў.

І ён рэк:

- Хто ёсьць, каторы ту ю бітву ўзяў?

Яны раклі:

- Сын ёсьць карала Мэліядуша, пляменьнік ёсьць карала Марка. Ён новапастаўлённы рыцар, але есма не відалі так цуднага рыцара, іж ён сам ўзяў бітву, без намавенія.

І рэк Амурат:

- Ён будзе каяціся. Новы рыцар новую съмерць хочаць узяці. Нарадзілі ёсьце, той бітве дзе быці?

²⁴ пасльвіці.

²⁵ служкам.

²⁶ хоць.

Яны раклі:

- Не.

Ён рэк:

- Пайдзіце апяць і напраўце, таго не хачу адкладаці.

І рэк Гарнот:

- Я вам учыню дружбу, іж таго рыцара (20) увіджу, каго так хваляць.

І яны ехалі морам і сухам, і прыйшлі ў Карнаваль ік каралю Марку й спавядалі рэчы карала Амурата.

Рэк кароль Марка:

- Лепей няхай будзець бітва тая ў востраве Самсоне. Яны два паедуць кожны ў сваім судне, і кожны будзець сабе марнар.

І нарадзілі бітву за дзъве нядзелі. І паслы прыйшлі к Амурату й спавядалі яму, іж нарадзілі бітву ў востраве Самсоне.

- То мі ёсьць міла. - І рэк Гарноту: - Відзеў лі ты таго рыцара?

Ён рэк:

- Відзеў. І калі бы-сь хацеў маёе рады слухаці, ты бы-сь аставіў тую бітву а ўчыніў бы-сь мір межы вамі. Бо калі ся вы два саймеце на той бітве, ня можа быці без вялікае пячалі. Іж калі табе што будзець, то вялікая шкода ўв Арляндэі будзець. А калі ся яму што станець, вялікая шкода ўсяму съвету будзець, іж ён ня будзець такі, штоны дома мешкаў. А ў мае дні ня відзеў ёсьмі лепшага рыцара, а калі дойдзець лет, будзець вялікае добраці.

І рэк яму Амурат:

- Мір ня можа быці, ёсьлі мі ня дойдзець дань гатова, - і пачаў ся напраўляці.

А кароль Марка й Трышчан і ўсе рыцары, панны й паніе карнавальскія, ходзячы ў цэркаў, маліліся Богу, абы ім Бог памог і збавіў іх ад Амурата.

Трышчан направіўся, што было яму патрэбна. А назаўтрай Трышчан імшы слухаў і шоў у гасцільніцу ў бляхах і ва ўсей зброі. І ўсе панове шлі проціў яго.

І кароль Марка рэк:

- Сыну мой мілы, чаму-сь ся так ад мяне тайў? Калі бых ця знаў, хация бы ўся Карнаваль паработала, ня даў бых ці біціся, іж ёсьлі табе што ся станець - я ніколі ня мам вясельля.

Трышчан рэк:

- Пане, не страшыся, ачэй нас Бог не забудзець сваёю ласкаю. І надзеюся, іж нам дасць Бог пачасъценьне й сваю помач.

Тагды прыйшла весьць, што ўжо Амурат у востраве Самсоне.

Трышчан рэк:

- Дайце мі гелм²⁷.

І далі яму добры гелм, (21) і сам кароль павязаў яму й паправіў усю зброю. І аглядаў, і пацвердзіў.

І прывялі яму добрага фрэза. Трышчан ішоў у ладзьдзю ѹ борзда стаў у востраве. Амурат яго бачыў, дзіваваўся, як съмеў узяці бітву проціў яго. А Трышчан, калі прыстаў, адапхнуў сваю ладзьдзю на ваду. І пытаў яго Амурат:

- Чаму есі адапхнуў ладзьдзю?

Рэк Трышчан:

- Аднаму з нас проч пайсьці ѹ тваёй ладзьдзі, а другому тут асташі.

І Амурат тую реч прыняў за мужаства й валеў бы яго не пытаці, што яму мудра адказаў.

І рэк Амурат:

- Пакінь тую бітву, бо ня рады бых ця загубіў. Хачу ця дзяржаці, як майго таварыша, а мілаваці, яка брата.

І рэк Трышчан:

- Я бітву пакіну, калі дань адпусьціш карнавальскую. А ёсьлі ня хочаш, ты ся бі!

Рэк Амурат:

- Гатуй жа ся к бітве!

І Трышчан рэк:

- На то ёсьмі прыйшоў!

Бітва Трышчанава з Амуратам. І ўселі воба на коні і ўдарыліся так моцна, абы іх добрая зброя не адзяржала, воба бы былі мёртвыя. І дрэва²⁸ паламалі й воба палі з коньмі на зямлю. І ў той час воба скочылі на ногі ранёныя. Трышчан быў ранёны ѿ съцягно гrottам ядавітым. Амурат быў ранёны бязь яду. І ўзялі мячы й пачалі ся рубаці вельмі моцна, вялік час ударай адзін другога. І раніліся на многа месцаў, і пазналі адзін другога, іж ёсьць вельмі добрыя рыцары. Амурат унімаў а сабе, што ён большы ёсьць на съвеце. А калі відзеў Трышчана, ён меў страх ад яго й воба ся ўтамілі, што інак не магло быці, ніжлі аднаму тут асташі. І для таго кожны ся змагаў на ўдарцы. І ўсе, каторыя іх відзелі, дзівіліся вялікім дзівам. І біўшыся, адступіў адзін ад другога, укланіўшыся на шчыты.

Амурат рэк: “Есьлі Трышчан у другое прыйдзець у такой моцы, я не магу ад яго съцярпеці”, - іж бачыў яго, найбольшага рыцара. І калі яны адпачылі, Трышчан скочыў і пачаў рубаці вельмі з высока мячом, і пачаў пакрываціся шчытом і мячом. Амурат ужо ня мог, і відзеў то Трышчан. Расясьядзіўся і ўдарыў яго моцна паверх гелма колькі мог. І расцяціў яму гелм і галаву да мозгу, і астаў яму ўломак мяча ѿ галаве. Амурат чуўся ранёны съмертнаю ранаю, і пакінуўшы шчыт і меч, і пабег да ладзьдзі.

І прыйдзець (22) ку свайму вялікаму судну й ку дружыне, каторыя яго ждалі. Слугі яго прынялі вельмі смутнага і ўлажылі яго ѿ судна. І рэк:

- Ідзеце борзда!

І пачаліся адпіхаци, плачучы. А карнавальцы, каторыя таго глядзелі, пачалі:

²⁷ шалом.

²⁸ драўлянныя часткі дзідаў.

- Злая вам дорога, ота вам дань!

Рэк кароль Марка й іныя карнавальцы:

- Бог даў нам пачэснасьць і Трышчанаву добраць!

Відзеўшы яго аднаго ў востраве, пусыцліся к яму многа людзей. Знайшлі Трышчана вельмі ранёна га ў вельмі слабога ад крыві, што яго кроў са-йшла й ня мог на нагах стаяці. Але іныя яму раны ня так шкодзілі, як тая, што ў съязгне, што быў ранёны гrotкам ядавітым. І яны яго павезлы на край.

Кароль прыступіў і прыняў Трышчана, пачаў цалаваці й мілаваці, і рэк яму:

- Як ся чуеш?

Трышчан рэк:

- Вельмі ёсьць ранёны есьмі. А калі дасыць Бог, магу быці здаровы.

І кароль яго павёў у цэркаў даці хвалу Богу. А потым яго павёў на палац зь вялікім вясельлем і іграмі, іж былі асвабаджоныя Трышчанам ад работы.

СЪМДРОТНАЦ РАНА ТРЫШЧАНАВА

І па tym Трышчан прыйшоў да гасподы, разбалеўся ад раны ядавітае так сільна, іж ледзьве съярпей. І прыйшлі лекары, прылажылі масьцей што найлепшых. І скора быў здаровы ада ўсіх ран, акрамя тae, каторая была ядавітая. Тае не маглі зъячыці, і што калі прыкладалі к онай ране, то ўсё нічога не памагала. І не разумелі, што прыкладаці к той ране, каторая яго вельмі мучыла. Аднае начы Трышчан вельмі ся мучыў, уразіўшыся ў оную рану. І ніхто прыступіці к яму ня съмеў, толькі Гаварнар - той ніколі не адступаў ад яго нікуды. І плакаў, відзецы пана свайго пры съмерці, іж не было чалавека, хто яго пярвей відзеў, абы яго мог пазнаці. І кароль пачаў плакаці вельмі грозна. І людзі добрыя ўсе плакалі, якабы ім меў сын або брат уміраць:

- О, Трышчане, пачэсны й добры рыцару щудная маладосьці! Коль дорага купіў есі свабоду карнавальскую! Мы аставаем вясельлі, а ты ўміраеш акрутнаю съмерцию!

І будучы Трышчан на сваёй пасьцелі сам, а пры ём адна нявеста, каторая прыйшла глядзеці, як ёсьць нямоцны. І пачала плакаці вельмі жаласна й ракла:

- О, Трышчане! Я ся табе дзівую, як ты (23) ня мысыліш сам а себе, як бы-сь мог знайсьці якое лякарства ўв іншай зямлі! Ведзь есі каштаваў, ва ўсёй Карнавалі добрага лекара нет!

Рэк Трышчан:

- Я не магу на кані сядзеці, ані на насіліцах несьці ся.

Яна ракла:

- Я табе не магу парадзіці. Навучыць цябе той, каторы неба й зямлю сатварыў.

І Трышчан рэк Гаварнару:

- Узынясі мя на палац, с каторага на мора відно.

І Трышчан глядзеў вялікі час і рэк Гаварнару:

- Пазаві мі карала Марка.

І кароль прыйшоў, і рэк:

- Сыну, чаго мя есі зваў?

І рэк Трышчан:

- Прашу ця, пане, дай мі адну рэч, каторая табе нямнога важыці будзець.

Рэк кароль Марка:

- Хаця бы й многа важыла, тагды я на тваю волю ўчыню. І нет таго, чаго бых я для цябе не ўчыніў.

І Трышчан яму за то пакорна падзякаў:

- Я, пане, лекара ў сёй зямлі не магу знайсьці.

Цяпер есьмі цярпеў многа й віджу добра, што ся мая съмерць прыбліжыла. Хачу пайсьці ўв іншую зямлю па съвету. Нарадзі мі добрае судна й пастаў, што мі там патрэба ў ём: стравы й піцыя, і адно лёгкае ведра²⁹, каторае бы мог адзін чалавек далоў спускаці, і пакрыт мі яго добрым сукном для дажджу й для ветру. Хачу ся пусыці па мору, куды мі фартуна прынясець. Ачэй мі ся дзе лекар знойдзець ку той ране, ад каторае ўміраю. Есьлі пак ся не знойдзець, тагды я мёртвы.

Рэк кароль:

- Сыну, як хочаш пайсьці, будучы так нямоцны?

І рэк Трышчан:

- А хаця пак умру там, аднака ж і тут умру. А калі будзець Божая воля, іна мя мора й вецер ку фартуне прынясець. І калі будзець судна гатова, улажы мя ў яго й дай мі маю арфу, а другую лютню. А на час сабе гуду, абы мі тут і болесьці лягчала.

І кароль Марка то слышаў, пачаў плакаці вельмі смутна, і ня мог яму доўга адказаці за съяззамі. Атразьеўшы, рэк:

- Сыну Трышчане! Пак лі мя хочаш аставіці саўсім?

І Трышчан рэк:

- Пане, інак цяпер ня можаць быці. А гды знайду лекара й буду здаровы, абяцую ці ся вярнуці засе³⁰ у Карнаваль.

І калі кароль відзеў, што інак ня можа быці, ён яму казаў направіці судна пачэсна, як сам Трышчан расказаў. І паставіў у ём, што была патрэба Трышчану, усяго досыць. І калі было гатова, вялеў яго ўвесці ў судна вельмі нямоцнага. І відзеўшы то, карнаваляне пачалі плакаці (24) вельмі жаласна, а кароль са ўсімі вяльможамі сваімі плакалі без перастаньня. І калі Трышчан тое відзеў, і было яму вельмі жаль. І адапхнуўся ад краю борзда, і напялі парусы.

²⁹ тут: ветразь.

³⁰ зноў.

ІЖОТА-ЛЕКАРКА

І быў ім вецер упраўны, ішлі борзда, а ня ведалі, куды ідуць. І так ішлі два дні. І прыгнала яго фартуна ў Арляндэю пад адзін горад, у каторым быў кароль Лянвіз. Той меў у сябе жану, сястру караля Амурата, каторага ўбіў Трышчан. І меў у сябе дачку на імя Іжоту. Оная панна вельмі знала лякарства ад ран, і не было тae раны, каторае бы не магла зылячыці. І калі Трышчан быў на краі мора перад замкам, ён з таго быў вельмі вясёлы, і ўзяў арфу й настроіў, і пачаў іграці, што найцудней мог.

Кароль Лянвіз відзеў з палацу й прыступіў бліжэй. І слухаў вялікі час. І было яму відзець вельмі дзіўна, іж так цудна й жаласна іграў, а судна каштоўна пакрытае залатаглавам³¹. І прызываў ку сабе каралёвую, і яна відзела судна й слышала арфу, і дзівілася многа.

І ракла каралю:

- Прашу цябе, ідзема відзеці онага дзіва!

І пайшлі на дол ку мору самі-два й слухалі арфы, покі перастаў. А калі Трышчан перастаў іграці, пачаў плакаці й крычаці ад болесыці, каторую меў. Прывестае кароль і каралёвая к судну й відзелі Трышчана, і паздаровілі яго. І ён ім вярнуў паздараўленъне. І пытаў Трышчан карала, ня знаючи, што кароль:

- Прашу ця, пане, каторая то зямля, дзе есма прысталі?

Рэк кароль:

- Вы ёсьце ў Арляндэі.

Калі Трышчан тое чуў, ён больш быў нямоцны ад раны, ніжлі пірвей, што ся баяў ёслі яго пазнаюць, то ён загіб для Амурата. Кароль спытаў яго:

- Прашу цябе, рыцару, спавядай мі, адкуль еси?

Трышчан рэк:

- Я есмі зь Елёнаса-горада, а ад зямлі абфітае³². Прыйшоў есмі нямоцны ад раны, ня мог есмі знайсці лекара, цярпеў есмі такія муки й болесыці: бы на маю волю, даўно бых ад ран умёр. Але калі пан Бог ня хochaць, мушу цярпеці, а valeў бых съмерць, ніжлі такі жывот.

Калі кароль слышаў ад Трышчана, так гаворачы, ён над ім (25) меў міласэрдзьдзе ў веры ѿ яму, іж праўду спавядаеть. І рэк кароль:

- Еслі-с рыцар?

Рэк Трышчан:

- Естэм.

Рэк кароль:

- Ня дбай, рыцару, ты есі прыйшоў у такавое месца, дзе дасыць Бог будзеш здаровы. Ёсьць у мяне дачка, што ся ўсякай ране дамысліць лепшай усякіх лекараў. А я вем, будзець ся яна рада табою пячалаваці для Бога й для дворнасці. Трышчан яму падзякаў вельмі дворна й пакорна.

І кароль з каралёваю пайшоў да палацу, і нарадзілі яму гасподу ўв адной ложніцы. І вялеў яго прынесці нагару ў камору, дзе было нараджана яму месца, і палажылі яго там. А па тым кароль паслаў па дачку сваю Іжоту. І калі прыйшла, рэк ёй:

- Мілай дочко, пайдзі са мною, паглядзі онага рыцара, госьця, каторы ёсьць вельмі нямоцны ад раны. І пячалуйся ім для Бога й для мяне, і для добрае славы, як бы быў борзда здаровы.

Яна ракла:

- Я, гасудару, рада твайго расказаньня папоўніці й буду ся працацаці, як могуучы.

А так ішла да Трышчана. А калі яна відзела рану, прылажыла адно зельле, што ся гадзіла да раны. Тагды Трышчан уздыхнуўшы ад сэрца й ад болесыці, каторую меў. А каралёвна, каторая ся не съцерагла, ані ся дамышляла, абы быў яд у ране, пачала яго цешыці й ракла:

- Не страшыся, рыцару, ёслі будзець Божа помач, я цябе хачу ўчыніці борзда здарова.

Трышчан рэк:

- О, Божа, калі бы то магло быці, бых я быў здаровы, не прасіў бых Бога!

Большай дзясяці дней панна прыкладала зельле, каторае знала, а яму ўсё на пагаршэнне ішло. І пачала Іжота клясьці сама сябе й ракла:

- Я ня знаю, што чыніці, штобы мі патрэбна ку такай ране!

І пачала рану разглядаці. І прыйшло ёй на вум, што ёсьць рана ядавітая. І ракла сама к сабе: "Еслі ня будзець рана ядавітая, мушу яго пакінці, іж яму не магу памагчы". І вялела Трышчана панесці на слонца й пачала зь пільнасцю рану разглядаці. Рана ся пачала скварыці.

І ракла Іжота:

- Пане, я віджу добра, што ці рану казіла³³, і што есі ня мог лякарства найсьці: жалеза, каторым есі быў ранёны, тое было ядавітае, а таго ся нікто не дамысліў. А цяпер, калі есмі тое разбачыла, ты з Божаю помаччу, будзеш здаровы.

Трышчан а тым быў вясёлы. А панна пачала вабіці³⁴ яд з раны й пачала знову лякарства прыкладаці ку ране, і у малых днях (26) пазнаў Трышчан на сабе паляпшэнне. А не было яго большай, толькі кожа да косьці. І да двух месяцэй быў Трышчан здаровы, так хароши й лёгкі, як перад тым быў. І прыйшло яму на вум, абы ехаў да Карнавалі што найборзыдзей, бо ся баяў, абы яго не пазналі. І быў у размышленъні.

ВІЛКІ ТУРНАЙ У АРЛІНДЭІ

І у тыя дні прыехалі тро рыцары ад Акруглага стала караля Артыюша іменем Гарнот, Каждын і Бандэмагуль. І онія тро рыцары былі вялікае добраці й вялікае славы. Каждын быў меншага

³¹ тканінай імартэлевага колеру.

³² багатае.

³³ псовала.

³⁴ адсмоктваць.

рыцарства, ніжлі тыя два рыцары, але быў горды й моўны³⁵. И прыйшлі ув Арляндэю для онае панны, каторая мела замуж ісьці ѹ для таго вялела клікаці на турнай. И прыйшло многа добрых рыцараў: каторы бы рыцар больш мужаваў у тым турнаю, той яе паймечь, а есьлі бы яе не хацеў паняці, і яна яму маець даці дар так многа, што колькадзесяць рыцараў маюць. И для таго тыя тры рыцары прыйшлі ув Арляндэю. А знаў іх кароль Лянвіз, і рады іх відзеў і весяліўся а іх, і селі за стол. Кароль і рыцары, калі відзелі Трышчана, ніхто зь іх яго не пазнаў. Гарнот яго перад тым відзеў, але ся рушыў Трышчан нямоцаю й для таго яго не пазнаў. Але не было межы імі ніводнага, каторы бы так цудны быў, як Трышчан. А Трышчан пазнаў Гарнота, скора яго ўспамянуў, што ён прыходзіў у Карнаваль з паслы карала Амурата. И для таго большай ся баяў, абы яго не пазналі. А яны на яго пільна глядзелі, што ся ён відзеў госьць. И пыталі а ём карала, і кароль ім спавядай ўсё па раду, якім умыслам прыйшоў зь Еліёнаса:

- И нет на съвеце чалавека, хто бы яго відзеў так нямоцнага, штобы ня жалаваў. Але міласцю Божаю й працаю дачкі мае Іжоты ён ёсьць здаровы.

И тут а ём многа гаварылі й пільна на яго сматрэлі. А Гарнот прыступіў ку Трышчану і, адведшы яго проч, пытаў яго:

- Прашу ця, рыцару, спавядай мі, есьлі рачыш, хто есі а адкуль?

Рэк Трышчан:

- Я ёсьмі адзін госьць. Большай ся ад мяне не даведаеш. Прашу ця, ня май мі за зыле.

І на тым яго Гарнот аставіў.

І рэк кароль:

- Хачу пайсці на той турнай, але бы мя там не позналі. Прашу вас, не кажыце мя, есьлі хто вас будзецы пытаці.

Потым кароль спытаў Трышчана:

- Рыцару, як ся чуеш?

Трышчан рэк:

- Добра, па міласці Божай. Для чаго мя пытаеш?

Рэк (27) кароль:

- Есьлі табе трэба зброі й каня, я табе дам, і младзенцаў, хто бы табе служыў.

Трышчан рэк:

- Пане, ня естэм у моцы маў, ня съмею многа працаўаціся. А калі ты ўсочаш ехаці, памагу за вашу ласку а панясіма аружжа, іж чалавек ня ведаець, што ся яму дзе прыгодзіць.

Рэк кароль:

- Будзь то на тваю волю, як ты вяліш, але мі ся вельмі хочаць, абы ты ехаў са мною.

Трышчан яму абяцаў. А назаўтрай паехаў к турнаю. И стрэціў іх Гаваон, пляменьнік карала Артыюша, а за ім адзін юнак, каторы яму насыў

шчыт і суліцу³⁶. А то быў той юнак, каторы дараўаў інаходніка й выжла ад дачкі карала Пэрмонта. И той відзеў Трышчана й пазнаў яго. Прывступіў, пачаў Трышчану ногі цалаваці. И Трышчану быў страх, што яго младзенец адкрыеца. И рэк яму Трышчан:

- Пайсці хачу, не спавядай мя жаднай жывой душы!

Ён рэк:

- Пане, а тым ня дбай! Але прашу ця, дай адзін дар з тваёе ласкі.

Трышчан рэк:

- Гатовы ці ёсьць, есьлі такава реч, каторая ся можа даци.

Рэк юнак:

- Пане, вялікая ласка! Ведаеш лі што мі есі абяцаў, дай мі.

Рэк Трышчан:

- Ня vem.

- Рэк мя, есі паставіці рыцарам, калі ёсьмі табе дараўаў інаходнікам і выжлам ад Пэрмонта карала дачкі. Але, пане, хацеў бых, штобы мя есі заўтра пасаў.

Рэк Трышчан:

- Будзець так, як ёсьмі табе абяцаў. - Па тым Трышчан спытаў: - Хто ёсьць оны рыцар, каторага ты аружжа носіш?

Рэк юнак:

- То ёсьць пан Гаваон, пляменьнік карала Артыюша. Ён мя абяцаў паставіці рыцарам, калі я ўсочу. Да калі ёсьмі відзеў тваю міласць, я волю быці рыцар ад тваёе руکі.

Трышчан рэк:

- Як ты хочаш. Да прашу ця, пайдзі апяць к пану Гаваону й панясі яму дрэва й зброю, што можаш, для яго кашталянства й дворнасьці, рыцарства, а зася для тваёй дворнасьці.

Рэк юнак:

- Няхай, пане, так будзець, як ты вяліш, - і ўзяў ён у яго зброю й паехаў за ім.

І спытаў яго Гаваон:

- Што то за рыцар, каму ся ты так умільна пакланіў?

Рэк юнак:

- То ёсьць адзін госьць, але вельмі харобры.

Рэк Гаваон:

- Як яму імя?

Рэк юнак:

- Пане, цяпер ся таго ня можаш даведаці.

Гаваон аставіў тую реч.

Кароль паехаў з малою дружынаю й ніхто яго не пазнаў. (28) И Гаваон яго не пазнаў, іж перад тым яго не відаў. И спытаў кароль Трышчана:

- Ведаеш лі, што то за рыцар, каторы сам адзін едзеца?

Рэк Трышчан:

- То ёсьць Гаваон, пляменьнік карала Артыюша.

³⁵ красамоўны.

³⁶ дзіду.

³⁷ разам.

Рэк кароль:

- Я слышаў а ём. Ён ёсьць дворны панам і панам.

І ехалі пасполе³⁷ у таварыстве, кароль ся ня даў знаці Гаваону. Калі было бліжэй к вечару, стрэціў іх рыцар, каторы насіў чорны шчыт бяз знамені, а зь ім былі паходкі два. Рыцар ехаў вельмі стройна й дворна, і насіў два мячы. Калі прыехаў бліжэй, рэк Гаваон:

- Відзіце лъ вы таго добра га рыцара?

Кароль рэк яму:

- Як ты яго добраць знаеш?

Гаваон рэк:

- Ніводзін добры рыцар ня съмеець насіці двух мячоў, еслі бы ся ня біў зь дэзвема рыцары. Па тым пазнаці добра га рыцара, іж за іх вялікую съмеласць яны носяць два мячы.

Рэк кароль:

- На маю веру, вялікую реч узяў той рыцар на сябе. Да прашу цябе, калі бы ся знайшоў рыцар сам сабою, жэбы яго дабыў, што бы ўчыніў а тым?

Рэк Гаваон:

- Пане, еслі бы ся знайшоў рыцар сам сабою, каторы бы ня быў зь Лёндраша, ён бы цярпей не насіці аружжа цэлы год за сорам. А калі бы яго пабіў рыцар зь Лёндраша або каторы вялікі рыцар, ён бы адкінуў адзін меч, а другі бы насіў, іж суць зь Лёндраша найбольшыя рыцары.

Калі кароль то слышаў, рэк:

- Цяпер бых не аставіў за вялікую реч, абых ня відзеў той турнай і таго добра га рыцара.

І тую ноч стаяў блізка турнай дзесяць міль увадным замку. І назаўтрай Трышчан юнака паставіў рыцарам: і быў харобры й вялікай добраці, і быў таварыш ад Акруглага стала, вялікай добраці. І засі з прыгоды забіў яго Трышчан сваёю рукою, ня знаючы, іж ён стаяў за Палямідажам, каторы вельмі мілаваў пудную Іжоту. А тому рыцару было імя Бэрбеш.

І назаўтрай рана прыйшоў кароль к турнаю. Трышчан, онага юнака паставіўши рыцарам, даў яму конь і зброю й паехалі к турнай, каторы ся быў сабраў на адном балоце пад замкам. А той турнай быў паспаліты.

Прыехалі тут два каралі, кароль Яніш зь Лёквы, а другі кароль (29) Артыюш зь Лёндраша, каторы меў у сябе сто рыцараў. І той служыў прынчыпу Галіёту а дзяржаў западнія астравы. І калі быў той турнай у Арляндэі, таго лета Анцалёт паставіўся рыцарам.

І калі ся злучылі вобе стараны ўместа, і тут указалі адны другім суліцы. І была бітва вельмі густая й вельмі моцная. І тут рыцары падалі з коней на зямлю. А было дзесяць рыцараў ад Акруглага стала. Тыя дзяржалі адну руку проціў караля Яніша зь Лёквы й чынілі яны вялікай цуда, прагналі многа рыцараў. Гарнот а Іван, сын караля Ўрыяна, а Гаваон, Гееш і кароль Бандэмагуль, Дондыель, Сагрэмар, Гвіраш – тыя рыцары былі вельмі добрыя. І калі ся яны пусыцілі

у той турнай, яны ўчынілі вялікай цуда ў малым часу. І усе не моглі проціў іх стрываці й дзяржаці поле, а былі бы пабітыя, калі бы не было добра га рыцара зь дэзвема мячы й з чорным шчытом. Калі ён ударыў з другое стараны турнай й пачаў чыніці вялікай цуда, еслі бы чалавек ня відзеў – ня мог бы таму верыці: ён пачаў зядзіраці гелмы з рыцараў і мятатці з коней па зямлі. І усе, каторыя яго відзелі, мовілі, што ён дабыў сяго турнай. І для яго рыцарства ўсе зъляклісі ѹ не моглі стрываці проціў яго. Гаваон быў ранёны дэзвема ранамі, а Гарнот меў тры раны, а Іван такжа. І усе мелі раны цяжкія звалены былі з коней. І калі кароль із стома віцязьмі відзеў сябе пабітага, ён быў так жаласны, што мала ня ўсьцёкся³⁸, бо ён мілаваў красную Іжоту ўсім сэрцам і баяўся, абы яна таго не даведалася. І мысліў а тым, як бы ся мысліў. Для таго паслаў валаці па ўсім старанам, няхай будзе апяць турнай да дзясятага дня, бо мысліў прыехаці апатрана й нарадна, лепшай, ніжлі перша.

ПЕРАМОГА ТРЫШЧАНА Ў ДРУГІМ ТУРНАІ

І калі быў валаны турнай і было слышаці ўсім, і разъехаліся ѿсе, і кароль Лянвіз, абы ся спраполі ку другому турнаю. І калі відзеў кароль Згоскі, што з чорным шчытом рыцар той турнай дабыў, ён яго прыняў у вялікую любоў. Палямідаж паехаў ув Арляндэю, гаворачы: “Той турнай – пачасьценніне Іжоціна”. А Трышчан заўжды меў на сэрцы ѹ мысліў, як у тым другім турнаі меў бы ся зь ім расправіці, з тым рыцарам з чорным шчытом і зь дэзвема мячы. (30) І уступіў у харобрасць проціў Палямідажа, і глядзеў на яго злымі вачымі, іж ся яму відзела, што ён чыніці вялікі сорам рыцарам. Для таго Трышчан меў на яго гняўлівае сэрца ѹ мысліў яму зло на сэрцу, што відзеў яго так краснага рыцара й годнага па ўсяму дабру. І так ся яму відзела, іж ён хочаць меці Іжоту й яна яго мілеует са ўсяго сэрца. І пачалі ся зь ім не прыязыніці й ня мілаваці межы сабою Трышчан і Палямідаж.

А ѿткім Іжота ня знала ані ся дамысліла, жэбы яны яе мілавалі. І была ѿ яе служэбніца іменем Брагіня, красная й мудрая. Яна ся дамысліла, іж яны воба мілуець Іжоту. І некатарага дня Брагіня ракла Іжоце здворкі³⁹:

- Гаспадарыне, будзь то за куншт⁴⁰: еслі бы цябе мілавалі тыя два рыцары, каторага зь іх бы ты хацела мілаваці – Палямідажа альбо нашага рыцара, занюж яны воба цябе мілуець.

Іжота, рассымяяўшыся, ракла:

³⁸ не звар'яцеў.

³⁹ жартам.

⁴⁰ забаўкаю.

- Я ім мілосыці забараніці не магу, калі ся маё сэрца к ім не абярнець. А калі бы на тое прыйшло, валела бых прыстасі к Палямідажу, бо ён ёсьць большы рыцар. Калі бы наш так рыцар быў добры й такога ўражаньня, як па ём бачым, ён бы быў найбольшы й найцуднейшы рыцар.

І усё тое гаварэнъне слышалі яны воба, Палямідаж і Трышchan, - сядзелі ув адной каморы. І калі яны выйшли вон, Трышchan пайшоў на адно балота гуляці. І пачаў мысліці, іж яго мілосыць к Іжоце нудзіла. Рэк сам к себе: “Я не магу прыйсьці на дасканаласьць краснае Іжоты, еслі не абараню пыхі Палямідажавы. А таго не магу ўчыніці бяз добра гана ѹб я бяз доброй зброі, і безъ вялікае труdnасыці й працы, гдых ёсьць Палямідаж ад добрых рыцараў”. І так у жастокам сэрцы прыбываў Трышchan аж да турна.

І калі кароль хацеў паехаці у турнай і спытаў Трышchan:

- Хочаш лі ты паехаці у той турнай у наша таварыства?

І ён яму рэк:

- Яшчэ ся, гасудару, у сіле ня чую.

Кароль яму ўверыў і на tym яго аставіў. А то так для таго адказаў, хоцечы паехаці па турнаі, як бы яго не пазналі. І у трэці дзень кароль паехаў к турнаю з малою дружынаю. А Трышchan астаў вельмі пячальны, іж ня ведаў, як бы мог папоўніці, што мысліў. (31)

Будучы ён у той мыслі, прыйшла ку яму Брагіня, каторая яго вельмі любіла а ракла:

- Пане, што мысліш?

Трышchan рэк:

- Панно, калі бых ведаў, іж мі можаш памагчы ѿ tym майм мышленню, я бых вам спавядала.

Яна ся яму абяцала:

- Што буду магла.

Ён рэк:

- Панно, я бых паехаў к таму турнаю, бы мі быў конь і зброя.

Яна ракла:

- Чаму-сь пасполь з каралём ня ехаў?

Рэк Трышchan:

- Хацеў бых паехаць потай, як бы мя не пазналі.

І ракла дзеўка:

- А зась для таго астаў?

Трышchan рэк:

- Заісьце⁴¹ для таго.

Яна ракла:

- Не тужы канём і зброяю, для таго не асташеш, штобы-сь ня быў у турнаю.

Трышchan ёй падзякаваў вельмі ласкава, а по-тym рэк:

- Мая мілай панно, пячалуйся мною, я бых не хацеў мешкаці.

Яна знайшла добра гана ѹб добрую зброю без другога знамені. І дала яму свае два браты, абы

яму служылі. Трышchan паехаў а Брагіні прасіў, абы яго нікому не спавядала. І паехаў скроўна ѹ застаў многа рыцараў ад многіх старон у турнаі.

І калі там убачылі Трышchanu, усе хвалілі, каторыя ся на то гаразды зналі, іж стройна на кані сядзеў. Стаяў на адной старане проці ўсіх рыцараў, гледзячы, што ся будзе чыніці. І тагды прыехаў Палямідаж у той зброй і ѿ tym знамені, у каторым перша быў вельмі пышна. Калі яго відзеў Гаваон, паглязеўши на вялікія рыцары, і рэк:

- Цяпер мaeце што відзеці, што будзе чыніці добры рыцар. І варуйся кожны ўдарцу яго!

Гарнот рэк:

- Яшчэ есьмі ня відзеў раёні яму на съвеце!

І ён пачаў такавое цуда чыніці, што не было рыцара ѿ tym турнаі, каторы бы ня меў страху ад яго. І зьбіў многа рыцараў. Паехаў па турнаю налева й направа, вялікае цуда чынічы. І не знайшоўся рыцар, каторы бы съмеў даждаці яго. Кароль Лянвіз і кароль ізэ стома рыцары і ѿсе вялікія рыцары, каторыя перша поле дзержывалі вельмі добра рыцарскім абычаем, і наканец прыйшло ім аставіці поле, хаця ѹ ня хоцечы, перад Палямідажам. І Палямідаж стаяў у tym пачынёны. А ўсе пачалі клікаці:

- З чорным шчытом і зь дззвема мячы другі раз дабыў турная! (32)

І калі Трышchan тое чуў і відзеў, рэк:

- То ёсьць Палямідаж! - Пазнаў яго знамя й рэк:

- Дайце мі гелм. З добрым рыцарам хацеў бых ся на полі відзеці.

І рыцары ѿсе к яму кінуліся й кожны зь іх даваў яму свой гелм. І гдых Трышchan гелм узлажыў, і яны яму павязалі й пацьвердзілі, як ёсьць патрэба напрощі другому рыцару, і узяў суліцу й справіўся проці ѿ Палямідажу.

І калі ся ўіздзелі адзін другога, Трышchan рэк:

- Рыцару, патрэба мі ця ёсьць!

І ён ся направіў к яму. І ён рэк:

- Едзь сюды, да відзіш!

Бітва Трышchanава з Палямідажам. І так ся пусцілі адзін ку другому і ўдарылі вельмі моцна. І Палямідаж зламаў суліцу, а Трышchan ударыў яго так моцна, што ён паў на зямлю з канём. І ад таго ўдару забіўся вельмі й ня ўмеў, што ўчыніці. І дзівіўся таму, што ся яму так прыгодзіла. І усеў на каня й хацеў паехаці на стан. І не сматрэў вачыма ані сам, ані там. А Трышchan, каторы ся на яго вельмі гневаў, відзеў яго бегучы, ехаў за ім і паганяў яго. І мала на tym меў, што яму ѿ tym скінену ѿ адзін сорам учыніў. І мысліў яго на то прывесыці, штобы ніколі ня съмеў прыйсьці к Іжоце на вочы. І даганіў Палямідажа, рэк голасам:

- Рыцару, вярніся, да відзім, каторы з нас гаднейшы добраці рыцарскае й каторы з нас гаднейшы мілаваці красную Іжоту!

Калі Палямідаж тую рэч чуў, ён ся дамысліў, што ёсьць Трышchan і перастрашыўся вельмі, іж ня верыў, абы ён так добры быў, даколе ня відзеў

⁴¹ насамрэч.

ад яго таго ўдару. І вярнуўся к яму, і ўзяў меч. І відзеў, што ня можа ад'ехаці бяз раны. Трышчан прыйшоў вельмі прудка і ўзяў меч. Пачалі ся монца рубаці. Трышчан прыступіў і цяў яго вялікім ударам па гелму. Ён ся ня мог на кані удзяржаці й паў на зямлю разьбіты. І ляжаў вялікую хвілю, ня знаючы, еслі дзень або ноч.

І калі Трышчан тое відзеў, ён быў а tym вельмі вясёлы, што ся яму добра стала й відзеў то, што споўніў сваю волю, чаго найболей жадаў. І калі дабыў добра гарага рыцара Паляміда, каторага вельмі ненавідзеў, і паставіў яго ў такай ганьбе й паехаў (33) ад таго турнай да гасподы.

І ехаў пан Трышчан па дуброве, і стрэціла яго адна дзеўка зь дзьвема паходкі й дамысылілася, што ён быў у турнай, іж відзела ў яго зброю, стаўкану ад вялікіх удараў. І стаўшы, паздаровіла яго вельмі умільна. Ён ёй вярнуў паздаройленыне вельмі дворна. І ракла дзеўка:

- Пане, вы едзеце з турнай?

Рэк Трышчан:

- А чым мя пытаеш?

Яна ракла:

- Пане, хацела бых, абы-сь мі спавядадаў, хто дабыў турнай.

Рэк Трышчан:

- Панно, еслі на то твая воля, я ці павем. Сесь турнай дабыла адна панна красная, каторую есьмі у очы відзеў сяго дня.

Яна стаяла вялікую хвілю ў размышленыню й ракла:

- Рыцару, дзіва мі спавядадаеш. Прашу ця, спавядай мі імя тае панны. Няхай бы ўмела спавядаци, дзе буду пытаная.

Рэк Трышчан:

- Цяпер ся імені таго не даведаеш.

Ракла дзеўка:

- Прашу ця, пане, сایмі гелм з галавы, няхай бых парсуну⁴² тваю відзела, а вам пачэнснасьць учыніла, бо есьмі пасол Артыюша-караля.

Трышчан зняў гелм з галавы й рэк:

- Панно, сматры сабе на мяне колькі хочаш.

Яна ракла:

- Пане, віджу ця вельмі вясёлага. Цяпер ся магу пахваліці, што есьмі відзела лепшага рыцара нада ўсе рыцары. Але прашу ця, пане, спавядай мі імя сваё.

І рэк Трышчан:

- Майго імені цяпер ня можаш знаці, бо яго трудна спавядадаць.

Дзеўка ракла:

- Ехала есьмі многа зямель для твойго імені. Шкода ж маёе працы, калі есьмі вас відзела, а імені вашага ня вем.

Рэк Трышчан:

- Ведай заісьце, іж ня той я, каго ты ішчаш.

Ракла дзеўка:

- Прашу ця для Бога, чы ня ты ўзяў Балячу Стражу й выкараниў злы абычай, каторы трываў у tym горадзе, дзе многа людзей добрых памерла за беззаконыне тае праклятае ўставы?

Рэк Трышчан:

- Панна, заісьце ня быў есьмі у tym горадзе, ані ведаў яго. Да прашу ця, панно, еслі узята Балячая Стража?

Ракла панна:

- Я есьмі відзела, калі улез той рыцар у оны горад і зь ім некалькі добрых рыцараў. Ані адзін так не ўчыніў сваёю рукою, як той рыцар.

Рэк Трышчан:

- Прашу ця, панно, еслі ты яго відзела бяз зброй?

- Відзела-м, ён ёсьць усёй красы і ўсіх лет, як ты. І для таго заісьце ўнімала-м есьмі абы ён рыцар. Але ў tym есьмі хібіла ад маёе (34) мыслі.

І канец тых рачэй разъехаліся.

Трышчан прыехаў ку Брагіні, каторая яму многа паслужыла. І дзеўка паехала ад Трышчана вельмі смутная, што ся а ём не даведала. Прыйехала ў турнай і убачыла Паляміда. Паехала к яму, а ён плачаць вельмі грозна й клянец дзень, у каторы ся радзіў, і час, каторы на каня ўсядаў. А дзеўка плакала, што турнай не застала, каторага жадала патрэбней усяго відзеці. І, прыехаўши к яму, паздаровіла яго, а ня знала, хто ён ёсьць і знайшла яго вельмі смутнага. Ён тужыў а сваёй прыгодзе й кляў таго дня, у каторы ся нарадзіў, і час, у каторы на конь усеў. І прышедшы к яму, дзеўка ракла:

- Рыцару, Божа ця пацеш!

Ён ёй адказаў:

- Дай ці Бог сваю ласку!

І рэк Палямідаж:

- Для Бога, панно, стрэціла ль есі рыцара ў белай зброй?

Яна ракла:

- Пане, я яго стрэціла й зь ім гаварыла некалькі рачэй. Ён едзець адзін-сам дуброваю.

Рэк Палямідаж:

- Еслі ведаеш ад яго што гаворачы, для Бога, спавядай мі!

Яна ракла:

- Ня вем, іж есьмі перад tym яго не відала й не могла імені даведаціся, бо ён ні ад Акруглага стала, ні ад двара Артыюша-караля.

Рэк Палямідаж:

- Еслі то праўда?

Яна ракла:

- Заісьце так.

Ён рэк:

- Вох, мой Божа! То есьмі горай яшчэ засарамочаны й жаласны, ніжлі пярвей!

І пачаў вельмі тужыці й плакаці. І адкінуў гелм і воба мячы, і шчыт кінуў на дарогу, і усеў на свайго каня бяз зброй, і ехаў з плачам і вялікаю жаласцю. І відзешы то, дзеўка жалавала яго вельмі любезна:

⁴² твар.

- Для Бога, рыцару, спаведзь мі, чаму ся так смуціш?

Ён ёй спавядай ўсё па раду:

- Быў мяне Бог пачціў у першым турнаю. А ў другім, вышэй усіх будучы я ў тым пачасыцьні, прыйшоў некаторы рыцар, так сільна й жастока зъбіў мя найпярвей суліцаю й потым мячом. І учыніў мя да канца ў вялікай ганьбе перад такім народам і перад такім людзьмі добрымі! Для таго не магу насіці аружжа цэлы год. А калі бых хацеў насіці, я бых ся пячалаў, як бы яму мсьціў. (35) А цяпер есьмі загіб і valeў бых умярэці, ніжлі жывы быці!

Ракла дзеўка:

- Пане, спавядай мі імя сваё.

І ён рэк:

- Я есьмі Палямідаж.

І то рэкшы, паехаў ад яе вельмі борзда. І яна паехала сваёю дарогаю іскаці таго, каторы ўзяў Балячую Стражу. А то быў Анцалёт зь Лёквы, каторы паехаў іскаці сабе раўні й рыцарства па каралеўствам. Быў пасланы Гаваон іскаці яго такожа ѹехаў усюды, дзе слышаў соймы рыцарскія.

І едуцы дзеўка па турнаі, стрэціла пана Гаваона. Едуцы вельмі борзда й паздаровіліся.

Рэк Гаваон:

- Прашу ця, панно! Спавядай мі якую повесыць а рыцары, каторы носіць знамя бела й зброю без другога знамені, што нядаўна ад нас ад'ехаў.

Ракла дзеўка:

- Я ці павем, еслі мі спавядаш таго, каго я ішчу.

Рэк Гаваон:

- Каторага ты ішчэш?

Яна ракла:

- Я ішчу повесыці а рыцару, каторы дабыў Балячую Стражу.

Рэк Гаваон:

- То ўнімам за праўду, што то ёсьць той, каторага ты стрэціла. І я тэж а ём ся пытам.

І ракла дзеўка:

- Заісьце ня той, бо той там ніколі ня быў. Але ёсьць ён таму падобны паставаю й мужаствам.

Рэк Гаваон:

- Еслі жэ ня той, я ўжо еду зь зямлі гэтае ў Лён-драву, ачэй бых мог чуці а ём для каго есьмі многа працаўаў.

Ракла дзеўка:

- Еду я з табою.

І паехалі воба ўмесце ѹіспыцьніцаў к таму месцу, дзе быў Палямідаж пакінуў зброю. Пазнаў яе Гаваон і рэк:

- То зброя аднаго рыцара вельмі добра.

І узяў шчыт і павесіў яго на дрэве.

Ракла панна:

- Калі быс ведаў таго, каторы тую зброю пакінуў, як тужыў і плакаў, ты бы ся таму вельмі дзіваваў!

І спавядала яму ўсё па раду, што відзела ѹіспыцьніцаў ад яго.

Гаваон рэк:

- Можаш лі знаці імя яго?

Яна ракла:

- Не хацеў мі спавядаци.

Рэк Гаваон:

- Рады бых ведаў усю істоту⁴³ а ём, абых умеў спавядаци каралю Артыношу і ўв іншых каралеўскіх дварах.

Па тым паехалі к каралю і ўвайшлі у вялікі карабель.

КАРОЛЬ ЛІНВІЗ ПАЗНАЕ ПЕРАМОЖЦУ

То астаўма, вярнімося к пану Трышчану. Калі Трышчан ад'ехаў ад дзеўкі ѹіспыцьніцаў прыехаў у горад на гасподу ка Іжоце й ку Брагіні, і прыйшоў ноччу, таяся. (36) А Брагіня стрэціла, каторая была рада ведаці істоту а турнаю. І калі яна відзела, пайшла к яму. Паздаровіўши, пытала яго:

- Мой добры а пачасыцёны пане! Як ся есі меў у сваёй рэчы? Спавядай мі а турнаю, хто ад яго чэсьць мі?

Рэк Трышчан:

- Мая міная панно, не магу таго часу спавядаци.

Ракла Брагіні:

- Пане, спавядай мі а Палямідажу - ён лі дабыў турна?

Рэк Трышчан:

- Не магу ці а ём спавядаци. Леч добра то вем, што ён ёсьць ад добрых рыцараў, каторыя па съвету слывуць. Але так ся яму цяпер прыгодзіла, іж не дабыў чэсьці у тым турнаі.

Яна ракла, усьміхнуўши:

- А ты, наш рыцару, як ся есі меў?

Рэк Тришчан:

- Я есьмі даканаў сваё ўмышленыне, як есьмі хацеў. А прашу ця, большай мя не пытай.

Яна яго на тым аставіла, іж ся была дамыслюла, што ён ня хочаць а сваёй лёгкасці, ані а добрым спавядаци. І яна яму дала добрую пасыцелю ѹіспыцьніцаў, што быў вельмі трудзен і апухнуў вельмі ад удара. А калі адпачынуў да сваёй волі ѹіспыцьніцаў было яму відзеныне зацякло ѹіспыцьніцаў ад многіх удараў. А калі пачалі людзі гаварыці а рыцары, каторы быў у белай зброі, і Трышчан а тым стыдзіўся, бо ня рады бы, штоб яго пазналі.

І трэцяга дня прыехаў кароль Лянвіз са сваёю дружынаю ѹіспыцьніцаў да свайго двора. А зь ім прыехалі вялікія рыцары Гарнот, Бандэмагуль, пан Ёван, і ня мовілі інога нічога, толькі а турнаі й а белым рыцару, а Палямідажу. І дзівіліся, што белы рыцар весьці ехаў.

І рэк Бандэмагуль Гарноту:

- Мне ся відзіць, іж то ёсьць оны рыцары, каторы дабыў Балячую Стражу. Той рыцар вязьдзе ся тайі.

⁴³ праўду.

Рачэ кароль:

- Прашу вас, што ёсьць за рыцар, а кім вы гаворыце?

І рэк Гарнот:

- Пане, мы мовім а тым, каторага нядайна пасаў мой айцец, кароль Артыюш. І той учыніў такавое рыцарства сваёю рукою, як чалавек ня відзеў, ані слышаў. І нет чалавека, каторы бы імя яго знаў (37) або хто ёсьць ён.

Рэк кароль:

- Калі ён дабыў бітву, а імя сваё тоіць і ня хочаць, штобы яго зналі, той вельмі ёсьць добры.

І усе тыя рэчы яго Трышчан перад сябе браў. А Брагіня была вельмі мудрая й бачная⁴⁴, усе тыя рэчы на сэрцы сваім мела й прыйшло ёй на вум: "Ачэй будзець то рыцар, каму я дала каня й зброю ў шчыт?" І пачала пытаці аднаго й другога а белым рыцары й даведалася істотна, што ёсьць Трышчан пачасыцёны ў турнаі, і была а тым вельмі вясёлая. І мысыльна, як бы магла ведаці імя яго, адкуль ёсьць. І у той вечар прыйшла к каралю Лянвізу й ракла:

- Гаспадару каролю! Рач ведаці а белым рыцары, каго жадаеш, каторы дабыў сесь турнай.

Рэк кароль:

- Дзеўко, я таго вельмі жадам, бо есмі відзеў вялікую добраць яго майма вачыма!

І ракла Брагіня:

- Не тужы, я ця хачу на дарогу навесыці.

Рэк кароль:

- Еслі мі праўду спавядаш, буду таму вельмі удзячны.

І назаўтрае Брагіня ракла:

- Каролю! Пайдзі са мною ў палац.

І ён ішоў. І указала яму тую зброю ў шчыт, і ракла:

- Можаш лі яе знаць, еслі есі відзеў у тым турнай?

Рэк кароль:

- Заісьце тая зброя й той шчыт быў на тым рыцары, каторы дабыў турнай! Але для Бога, дзеўко, спавядай мі, еслі што ведаеш а ём.

Ракла Брагіня:

- Пане, калі есі а тым вясёлы, не хачу тайці перад табою: то быў оны рыцар, каторы ў тваім даму цяпер, каторага ты прыняў ранёнага й бальнога, каторага твая дачка зълячыла!

Кароль то слышаў, зъдзівіўся, ня верыў таму, жэбы ён так добры быў. І пачаў пытаці:

- Каторым абычаем то знаеш па ём?

Яна яму спавядала ўсё па раду, як яму каня й зброю дала, і як тэж апяць прыехаў к ёй. І кароль прызываў там некалькі людзей, каторыя былі зь ім на турнаю, і рэк ім:

- Можаце лі пазнаці тую зброя ў той шчыт?

Яны раклі:

- Запраўду тая зброя дабыла сяго турнай!

І па tym кароль быў вясёлы. І пайшоў да Трышчана ѹ рэк яму:

- Мой пачасыцёны рыцару! Я мам на ця жаль, што ся есі толькі таіў ад мяне для свайго пачасыценьня. (38) Еслі твая воля, спавядай мі імя сваё.

Калі Трышчан то чую, зълякся вельмі, што будзець пазнаны, бо ведаў, іж яму тут найбольшае зло мысыльца, і адказаў:

- Каролю пане, для мяне есі многа учыніў, чаго я нікому не павінен так многа чыніці, як табе буду. Покі жывы, хачу ці аддаваці маймі службамі, калі дзе мяне будзець патрэба.

Рэк кароль:

- Я інога цяпер не патрабую, адно абы-сь мі спавядай імя сваё.

Рэк Трышчан:

- Мой пане, цяпер то быці ня можаць, абых ці спавядай.

Рэк кароль:

- Спавядай жа мі, ты лі насіў белую зброю на сём турнай, каторую ці дала Брагіня?

І рэк Трышчан:

- Я насіў тую зброю, да таго мі жаль, што вы тое ведаеце.

Рэк кароль:

- Рыцару, ты можаш таго не жалаваці й даці мне знаці сваю рэч, што мі есі учыніў вялікае пачасыценьне, іж з майго дому рыцар дабыў турнай. Для твойго рыцарства й для тваёе прыязыні й добраці дарую ці сваю прыязынь.

Трышчан падзякаў вельмі умільна. Потым Трышчанава рыцарства было значна ўв Арляндэі й быў вельмі частаваны ад караля й ада ўсіх добрых людзей. І не было панны й паняе ва ўсім каралёвым двары, каторая бы не была рада мілаваці яго ад усяго сэрца, еслі бы ён хацеў. Унімалі, што Іжота яго мілуець потай, але яна мела цнатлівае сэрца. І кароль быў рады, штобы яна яго мілавала, а ён яе, і штобы яе ўзяў за сябе, бо знаў тое, іж яна ня можаць за лепшага пайсъці рыцара над яго. Але а тым вельмі жалаваў, што ня ведаў імені яго й ня съмеў яму дакучаци, ні пытаці.

КАРАЛЁВАЦ ВЫКРЫВАЕ ТРЫШЧАНА

І аднаго дня Трышчан мыўся ў ваньне ўв адной каморы, і служыла яму Іжота й іншая многія дзеўкі, і кожная мела то сабе за вялікі дар, што яму паслужыла. І туды ходзечы, адзін чалавек на імя Кушын, прыступіў к пасыцелі Трышчанавай і узяў меч. І выняўши яго, пачаў глядзеци: і відзеўся яму харошы й востры, і не насыціўся, гледзячы на яго, і прынес яго да каралёвае. Яна яго пачала аглядаці і ўбачыла (39) у яго шкарбіну й ракла Кушыну:

- Спавядай мі, чый то меч?

І ён ёй спавядай. І яна ракла:

- Панясі яго за мною.

І ён панес, і улез за ёю ў яе камору. Яна вынела са скрыні уломак мяча й прылажыла яго к мячу,

⁴⁴ прадбачлівая, асьцярожная.

і ён прыстаў. І яна відзела, што той меч, каторы ўбіў брата яе Амурата, і ўдарыла ся па ліцу й ракла:

- Boeh, мой Божа! Мой непрыяцель ёсьць у нашым даму, каторы ўбіў майго брата карала Амурата, добраага рыцара! То ёсьць Трышчан, для таго ся тай! А то ёсьць той меч, каторы учыніў усіх нас жаласных і панізіў, і уменшыў усю Арляндэю!

І разгневалася вельмі. Узяўши меч, і пайшла на Трышчана вельмі прудка. І прышодшы к яму, замахнула съязці яго - Трышчан скрыўся ў кадзь.

І ракла:

- Трышчане, ты есі тут мёртвы ад сяго мяча, каторым есі ўбіў майго брата карала Амурата! Цяпера есі мёртвы ад маёе руکі!

Трышчан ніяка ся не спалохаў. А пахолак прыступіў, рэк:

- Пане, варуйся, не ўбівай рыцара сваёю рукою! Ня слушыць табе, такай карунаванай паней каралёвой акрывавіці свае руки у крыўі рыцарскай. Еслі ёсьць вінен, дай тую помсту на карала: ён можаць учыніці, што будзець слушна яму ў годна тваю жаласць месьці.

А пані перад ся не ўнялася, наступіла цяці Трышчана, а пахолак яе ўхваціў за руку, ня даў цяці. А Іжота, пакінуўши сорам, бо яе мілосць Трышчанава ціснула, і зашчыціла яго рукою вельмі міласэрна.

І ракла каралёвая:

- Мая мітая дочко Іжото, што чыніш? То ёсьць Трышчан, каторы ўбіў твойго дзядка Амурата!

І на той крик прыйшоў кароль, і рэк:

- Пані, чаму ся так гневаеш?

Яна ракла:

- Гаспадару, як ся ня гневаці? Знайшла есьмі найбольшага непрыяцеля свайго Трышчана, каторы ўбіў брата майго Амурата, tym ся тай ў нашым двары. Або яго ты ўбі, або я! То ёсьць той меч, каторы Амурата ўбіў, а ён няхай ад таго ж мяча ўmrэць!

Кароль то чуўши ў памысліў, бо быў вельмі мудры, і рэк:

- Ціха, пані, дай тую помсту на мяне. Я хачу учыніці, як ёсьць права годна, а табе будзець ня жаль.

І узяў ад яе меч, і рэк:

- Пайдзі цяпера вон.

І яна пайшла. (40)

А кароль пытаў Трышчана ў рэк Трышчану:

- Мілы прыяцелю, ты-с ўбіў Амурата?

Рэк Трышчан:

- Таіціся большай не магу, я есьмі яго ўбіў.

Ніхто мі ня можа прыганіці, іж так гадзілася мне яго ўбіці, або яму мяне. Інак не магло быці.

Рэк кароль:

- Ты есі мёртвы! - І засе яму рэк: - Апраніся ў прыйдзі ка мне да вялікага палацу.

А пры Трышчане аставіў трох пахолкі, покі ся ўбярэць. Трышчан ся ўбраў цудна ў пачэсна ў пры-

йшоў да вялікага палацу ў вялікай жаласці, а найбольшай для таго, іж пры ём не было мяча яго. А палац быў полан добрых людзей, паней і панен. І калі яны відзелі яго, глядзелі на яго вельмі пільна для яго цуднасці ў вялікай добраці й рыцарства. І дзіваліся вялікай цуднасці яго ў цудных умыслаў у прасьпечнасці⁴⁵ ў дворнасці. І мовілі панны да Іжоты:

- Еслі б Трышчан меў съмерць, каторы цуднейшы ўсіх на съвеце, было бы яго жаль усім людзём!

А так усе добрыя людзі ў рыцары мовілі:

- Бог ве, на съвеце нет такога рыцара! І вялікі бы грэх, абы за таго яго забіці, каторы ся ўжо ня можа вярнуці.

Потым прыйшла каралёвая ў пачала каралю да кучачі, са плачам мовячы:

- Пане, то ёсьць мой непрыяцель, месьці над ім, покі ёсьць у тваёй моцы! Але калі ты яго ўпусциш, ня будзець на тваю волю.

Кароль мілаваў каралёвую ў ведаў сам, што меў учыніці. І маўчаў многа, нічога ня мовячы. А наканец мовіў усім ува ўслышаньне:

- Трышчане, ты мі есі вельмі вінен, але хачу мі усе людзі будуць мець на зыле, што ця хачу пусьціці з пакоем, асвабадзіці ад съмерці, каторую есі меў падняці - але прыняў есьмі цябе ў мой дом нямоцнага й беднага, даў есьмі табе здароўе. Другое: ты есі такавы рыцар, я табе раўні ня знаю на съвеце. Трэцяе: ня здрадна есі ўбіў майго шурына Амурата, ўбіў есі яго рыцарскім абычаем. За то троє адпускаю ці съмерць, але так учыні, як я табе павем: калі ся то так стала, тагды што можаш найборзыдзей бяжы (41) з маёе зямлі, нідзе ня мешкай, абых ця большай таго нідзе не знайшоў, бо ця пэўна мушу забіці, еслі буду мог.

Слышаўши тое, Трышчан падзякаў вельмі умільна пярвей Богу ў каралю, і узяў адпушчэнне ад карала ў ад усіх людзей, каторыя тут былі. Кароль яго адправіў пачэсна ў даў яму каня ў зброю. І Брагіня дала яму свае два браты, абы яму служылі. І вельмі была жаласна, але не дала ся знаці каралёвой, бо каралёвая гневалася для Трышчана, што яму кароль адпусциў съмерць. А Іжота ў іншы дзеўкі гаварылі:

- Лепей то ёсьць, што Трышчан прости за съмерці за онага, каторы ся ня маець вярнуці!

А Трышчан паехаў ку прыстанішчу із сваёю дружынаю, а людзі гаварылі ў дзіваліся яго добраці ў дворнасці.

МАРКА Й ТРЫШЧАН УПАДАБАЛИ ЧУЖУЮ ЖОНКУ

А калі ехаў у судне, быў ім добры вецер на іх волю, прыгнаў іх борзда ў Карнаваль. І быў таму

⁴⁵ у бясстрашнасці.

Трышчан вельмі вясёлы і уздаў хвалу Богу са ўсяго сэру. І тут адпачынулі адзін дзень, пытаючыся а каралі Марку й оных панох. І назаўтрай паехаў, дзе яму спавядалі карала Марка.

А калі Трышчан прыехаў у двор карала Марка, кароль яго вельмі удзячна прывітаў. І тут было вялікае вясельле, катарае чыніў кароль і панове так, як бы ім прыйшоў айцец. І мілавалі яго панове, як сваё сэрца.

Пытаў кароль Трышчана, як ся яму што прыгодзіла ад того часу, як ад іх паехаў на мора нямоцны. Трышчан яму спавядалаў усё па раду, як яго фартуна прынесла ўв Арляндзю, і як яго кароль прыняў у свой двор і ласкавы да яго быў, і як яго даў лячыці дачцэ сваёй Іжоце, которая ўмела ад раны вышэй іных лекараў. І апяць спавядалаў а яе красе, і як яго пазналі для мяча, і як яго кароль збавіў ад съмерці й пусціў яго добра, пачэсна. А не спавядалаў яму, як зьбіў Палімідажа й дабыў турная.

І быў Трышчан у Карнавалі ад людзей у вялікім пачасыценьні, як сам кароль Марка. А каралеўства карнавальскае ўсё было ім свабодна і многія староны баяліся яго.

І у тыя часы была адна пані, дачка аднаго князя, цуднейшая над усю Карнавалю. І нядайна за сябе паняў яе адзін рыцар зь Лён(42)драша, іменем Сэгурадаж, для яе красы, бо яна была, яка цьвет і рожа. І кароль Марка разымілаваўся яе так сільна, што нет на съвеце рэчы, чаго бы для яе не ўчыніў, толькі бы яе па сваёй волі меў. І яна прыхаджала часта ў каралёў двор на ігру. І аднаго дня прыйшла ў двор на вясельле, і кароль быў вельмі вясёлы а яе прыходу.

І калі яе відзеў Трышчан, пачаў на яе вельмі глядзеці, бо ся яму відзела найцуднейшая рэч па Іжоце. І прыстала к яму яе сэрца й паглядаў хітра, як бы таго ніхто ня бачыў. Калі яна відзела Трышчана, найцуднейшага й найбольшага рыцара, і прыйдзе ёй на вум: калі бы хацеў мілаваці яе, яна бы большага не хацела, бо знала яго добраць і мела ўсю сваю мысьль пры Трышчане. І еслі бы магла без сваёй ганьбы мілаваці яго! А вока яе не было індзе, толькі пры Трышчане. І забыла ўсіх людзей пры Трышчане, а Трышчан забыў Іжоту. Яны паглядалі адзін на другога вельмі умільна і дамысліўся адзін, што ў другога наўме. І калі было к вечару, пані узяла прашчэнне ад карала.

І прыступіла вельмі удзячна ку Трышчану, мудра ракла:

- Пане, я есьмі твая, есьлі ты хочаш!

Рэк Трышчан:

- Вялікая ласка, пані, я ця прыймам вельмі удзячна, яка твой рыцар!

Адно тое рэкшы межы сабою, пані пайшла да гасподы, а Трышчана панесла ў сэрцы. І прышэдшы на гасподу, паслала хлопца да Трышчана, каторому ся вельмі зьверыла⁴⁶, і ракла:

- Пайдзі скроўна ку Трышчану й моў яму патаемна, няхай прыйдзеца ка мне на зъмярканыні й мовіць са мною. І прыйдзеца нараджоны са ўсім аружыем, бо ня ведаець чалавек, што ся яму дзе прыгодзіць. І прыедзыце воба на балота, канец мора.

І хлопец рэк:

- Пані, я гатовы справіці тваю волю.

І пайшоў ку Трышчану й адвед яго наасоб, і спавядалаў яму пасельства сваёе паняе.

Трышчан рэк:

- Я рады ўчыніці на яе волю, а ты не хадзі нікуды са двара, паедзьма воба пасполе.

І прызываў аднаго пахолка й рэк:

- Дзяржы мі конь асядланы й зброю на першым зъмярканыні, (43) да не спавядай нікому.

А кароль Марка відзеў Трышчана, адзіннаадзіне з хлопцам мовіўши, і пайшоў ад паноў у камору й вялеў ўсім выйсьці.

І рэк хлопцу:

- Што еси з Трышчанам гаварыў, з майм сястрынцам?

І магуш⁴⁷ рэк:

- Пане, я таго табе не магу спавядаци, адпусьці мі. Але дам ці знаці, іж той твой сястрынец ані съцюдзёна, ані цёпла.

Рэк кароль:

- Хачу, абысь мі спавядалаў, хаця й не па волі.

Рэк хлопец:

- Не гадзіща мне таямніц спавядаци, а то бых здрадца быў.

Рэк кароль:

- Мусіш спавядаци, альбо маеш цяпер жа ўмэрэці.

Хлопец зълякся вельмі й рэк:

- Гаспадару, я ці павем, да для Бога, не спавядай нікому!

І кароль ся яму абяцаў і ён спавядалаў усё, як яго пані паслала ку Трышчану й як ён хочаць паехаці к ёй. І услышаў то кароль, быў а тым вельмі жаласны, бо ён яе хацеў меці па сваёй волі, а яна ся ад яго адмовіла й не прызволіла яму жадным абычаем. І сядзеў, многа мысьлячы, і рэк сам к сабе: “Бач на таго, яна ся ад мяне адмовіла! Так вялікаму пану, а мог бых ёй зло й добро ўчыніці. І далася таму, каторы ня можаць ёй нічога ўчыніці й ня ёсьць рыцар так добры, як я. Папраўдзе, яна бязумная нявеста й для таго будзеца меці вялікую жаласьць!” Але ня даў знаці магушу мысьлі сваёй і ставіўся лепшым рыцарам, ніжлі Трышчан, і мысьліў вялікі час.

І рэк магушу-хлопцу:

- Дзіўна мі тваёй паней, як ся так борзда разымілавала Трышчана, каторы яшчэ дзяціна. А я знаю лепшага рыцара, ніжлі Трышчана. А пан ёсьць вялікі, як я сам, каторы хацеў мілаваці яе. Яна ся адмовіла ад яго.

Рэк магуш:

⁴⁶ даверылася.

⁴⁷ прарок.

- Гаспадару, ня ведаеце ль вы таго, што часта ся прыгоджаець межы мужыкоў і нявест? Другі абыярэць сабе меншую й пушчую, амагла быць яму двакроць лепшая! Так жа й нявеста ня ўсочаць добрага рыцара або вялікага пана.

І рэк кароль:

- Я сам яе досыць іскаў, а яна ся адмовіла ад мяне. І для яе глупасыці хачу яе ўмарыці й дом яе пагубіці!

Калі магуш то чуў, зълякся, бо знаў карала - найздрадліўшага чалавека. І дамысліўся таму, (44) іж кароль маець ехаці уместа Трышчана, абы меў яе па сваёй волі. А лепей бы паней загінуці, ніжлі тое ўчыніці, а потым бы Трышчан мысліў каралю што злога ўчыніці.

Рэк кароль магушу:

- Што мысліш?

І ён яму спавядай усю праўду.

І калі кароль пазнаў, што ён сваю паню ўчыніць яму больш, ніжлі Трышчану, быў таму вельмі рады:

- І ты мі можаш добра многа ўчыніці, іж я маю тваю панню на мысылі, бо калі бы мя мела раз у сябе, па тым бы мя заўжды рада меці!

Рэк магуш:

- Пане, я рады, што буду мог учыніці, але з Трышчанам што мысліш? А я рэк пайсьці зь ім, а еслі яму залгу, зло мі ся станець.

- Для таго ня дбай нічога, я хачу паехаці з адным пахолкам у зброй. А вас буду ждаці пры студні, куды вам ехаці. І там хачу пачаставаці Трышчана, што забудзець тваёе паняе мілосыці. А калі яго адбуду⁴⁸, тагды паеду з табою, а табе будзець за то вельмі добра.

І магуш рэк:

- Я рады ўчыніці на тваю волю, але для Бога, спавядай мі, як мысліш адбыці Трышчана, вельмі добрага й моцнага рыцара? Для Бога, не пускайся на такавую прыгоду, бо ён хочаць паехаці у зброй!

Рэк кароль магушу:

- Падобна ся табе відзіць, штобы Трышчан мацней мяне быў? Не страшыся, хачу яго ўчыніці ганьбёнага!

І выйшаў кароль з магушам з каморы.

І Трышчан яго відзеўшы, і рэк:

- Я гатовы ехаці.

Рэк магуш:

- Няхай будзець час.

Кароль прызываў аднаго пахолка:

- Нагатуй мі конь і зброяю ку зъярканью, а не спавядай нікому.

І убраўся ў зброяю, і ўсеў на конь. І паехаў з тым пахолкам к таму месцу, а пахолак панес яго щыт і суліцу. І прыехалі к той вадзе. Кароль зьсей з каня й рэк:

- Нам тут патрэба ждаці таго, каго тут прахалі⁴⁹.

⁴⁸ зънішчу.

⁴⁹ прасілі.

І апачываючы, яны ўбачылі, аж едзець Трышчан з адным пахолкам, з магушам. Кароль ўсеў на конь і рэк пахолку:

- Дай мі щыт і суліцу.

Рэк пахолак:

- Што хочаш, пане, чыніці? (45)

І кароль рэк:

- Той едзець, каго я ненавіджу й не могу вя-сёлы быці, пакуль не ўкарачу жывата яго!

Рэк пахолак:

- Пане, адпусьці мі! То мі ся ня відзіць добра, бо калі ён ёсьць у тваім даму, можаш яго ў другі паганьбіці а ўчыніці на сваю волю, а хітра ся яму ня можаш памсціці. А еслі ты вінен, не ўдавайся на такавую прыгоду, на съмерць або на жывот.

Рэк кароль:

- Адно ты сматры.

І калі быў Трышчан блізка, кароль крыкнуў:

- Трышчане рыцару, варуйся мяне!

Трышчан зъдзівіўся а тым, відзеў рыцара, што яго жджэць, ён узяў щыт і суліцу і ўдарыліся моцна.

Бітва карала Марка з Трышчанам. Кароль зла-май суліцу на многа штук. А Трышчан яго ўдарыў у самия персі. І паў кароль на зямлю вельмі разъбіты, а Трышчан паехаў міма яго. І калі ся кароль відзеў зьбіты, быў вельмі смутны й valeў бы сабе съмерць, ніжлі жывот.

А пахолак скочыў з каня й рэк:

- Гаспадару, можаш лі жывы быці?

Кароль рэк:

- А што па майм жываце, калі у сораме есьмі застаў да маёе съмерці й маёе жаласыці канца ня маю? Дай мі конь і паедзьма дадому скромна... І куды паехаў Трышчан?

Пахолак рэк:

- Ня vem, прагнаў міма!

- То яшчэ горай, еслі мя будзець пазнаў!

Рэк юнак:

- Як можаць пазнаці? Ты ў зупоўнай зброй быў, а нач цёмная. І кароль паехаў, і рэк сам к сабе: "Вох, мой Божа! Калі бы мя зброя не адзяржала, я бых быў мёртвы!"

А калі відзеў магуш, што ся ўчыніла межы каралём і Трышчанам, ён быў з аднае стараны вя-сёлы, а з другое смутны.

ЖОНКА СЭГУРАДАЖА СКРАДЗЕНАЦ СА ДВАРА

І назаўтрае кароль Марка сядзеў у вялікім палацу, за сталом са сваімі паны й паніямі й пан-намі. І было поўна ўсякага ўкрашэння. І прыйшоў адзін рыцар у вялікі палац вельмі дворна й прасьпечна. І паздаровіў карала і ўсіх паноў і рыцараў. І мовіў каралю Марку:

- Дай мі адзін дар з тваёе ласкі, каторага буду прасіці. Я есьмі хаджалы рыцар ад Акруглага стала: еслі мі адмовіш, ня будзеши меці добрае славы!

І кароль яму абяцаў і спытаў яго:

- Як табе імя?

А ён рэк:

- Імя мі ёсьць Блерыж, крэўны есьмі караля (46) Бана із Банока. А па рыцарству мя многія знаюць, бо есьмі пастаўлёны нядаўна рыцарам. Ты-с мі абяцаў дар, каторага ў цябе буду прасіці.

Кароль рэк:

- Абяцаў есьмі, хаця мі й вельмі многа школы будзець.

Ён рэк:

- Ты-с мі даў панію альбо панну, каторую я ўсачу.

Рэк кароль:

- То ёсьць вялікая реч, але інак ня можа быці.

Ён яму яшчэ падзякаваў і прыступіў, дзе сядзеў рыцар Сэгурадаж, а зь ім сядзела яго пані. І пакланіўся і ўзяў яе за руку й паставіў перад сабою. І рэк Сэгурадажу:

- Рыцару, ты тае паняне ня маеш, еслі яе мячом не дабудзеш.

Сэгурадаж скочыў і рэк:

- Блерыжа, еслі яе мячом не дабудзеш, ня будзеш яе меці!

І убраўся ў зброю, і ўсеў на конь, і паехаў за ім. І даганіў яго й пачаў клікаці:

- Блерыжу, варуйся мяне, або аддай тую панію!

Бітва Сэгурадажа з Блерыжам. І ударыў адзін аднаго так сільна - суліцы паламалі. Сэгурадаж паў на зямлю, ранёны ў рэбры. І забіўся вельмі, што быў чалавек вельмі цяжак. А Блерыж паехаў з паняню, а яна вельмі плакала па сваім пану.

І сядзеў кароль Марка перад сваім шатром у холадзе са сваімі паны. І праехалі два яжджальня рыцары.

Кароль рэк:

- Рады бых, абы мі спавядалі а каралі Артышу й а тым рыцары, каторы дабыў Балячую Стражу.

І рэк Аўдрэт, пляменьнік караля Марка, а Трышчану з другое сястры брат, каторая была дана ўв Арляндэю першае дані Амурату-каралю. Ён быў нядаўна пастаўлёны рыцарам. Ён завідзеў Трышчану за яго дабрату, рэк каралю:

- Еслі вяліш, паеду я й прывяду іх к табе, няхай гавораць з табою.

І кароль рэк:

- Паедзь жа барзьдзей, распытаў бы іх а тамашніх справах.

Ён паехаў бяз зброі.

А ў той час прыехала адна дзеўка перад караля й пачала сматрэці па людзёх, ня рэкшы нічога, ані

паздаровіўши караля. Пачалі рыцары ўсыміхаціся і паглядаці адзін на другога а яе глупасыці.

Кароль рэк:

- Дзеўко, досыць есі сматрэла на нас і ня мовіўши нічога. Што ся табе а нас відзіць? (47)

І яна ракла:

- Пане, нічога мі ся злога ня відзіць, леч добрае. Рада бых відзела аднаго рыцара.

Рэк кароль:

- Як яму імя?

Яна ракла:

- Трышчан.

І кароль пазваці яго вялеў, а ён у шахі іграў.

І калі ён прыйшоў, і дзеўка пачала гаварыці:

- Трышчане, злы й худы рыцару, і страшлівы пушчэй усіх, што носіш зброю, а ня бачыш сваёе нягоднасці! І дзіўлюся, як съмееш абцаваці зь людзьмі добрымі, бо есі нягодны з рыцары абцаваці! І калі бы ця яны зналі такога госьцю, яны бы ся табою саромелі, бо яны табою зганьбёныя. А то табе гавару перад каралём Маркам і перад добрымі людзьмі, а яны няхай знаюць тваю нягоднасць. А ракла ці есьмі на што-м была прыйшла.

Трышчан стаў, як забыўся, і ня ведаў, што адказаці.

Кароль рэк:

- Дзеўко, прашу ця, спавядай мі, дзе так Трышчан праступіў?

Яна ракла:

- Не хачу, штобы ся ён павышыў, - і то рэкшы, паехала ад іх проч.

А Трышчан мысліў немалы час, саромеючыся а тых рачах. Ішоў да гасподы вельмі сярдзіты, і пачаў убіраціся ў зброю вельмі борзда. І прыйшоў Гаварнар, і пытаў яго:

- Чаму ся ўбіраеш?

І ён яму ўсё па раду спавядай, што яму дзеўка гаварыла перад многімі добрымі людзьмі.

- Хачу ся даведаці, за што мя так сарамаціла й каторая то мая нягоднасць. А зброю бяру не для дзеўкі, але чалавек ня ведаець, што ся яму дзе прыгодзіць.

Рэк Гаварнар:

- Хацеў бых і я ехаці з табою.

А Трышчан рэк:

- Можаш.

І паехалі борзда за дзеўкаю. І калі быў на полі, стрэці ўх Аўдрэт, едуучы ад тых рыцараў. Ён іх быў даганіў і паздаровіў:

- Панове, адкуль едзеце?

Яны раклі:

- Ад караля Артыуша двара. Ездзіма, ішчучы разылічных прыгод, яка-ж яжджальня рыцары.

І ён рэк:

- Ведаеце-ль, што тут ёсьць кароль Марка, а мяне паслаў, аж бы есьце ехалі да яго для вашае пачасыцёнасці?

Яны спавядалі:

- Рады быхма ўчынілі на яго волю, але маєм іншыя патрэбы й просім ця, вымаві нас ад таго, як надворней ведаеш.

Рэк Аўдрэт:

- Ня ўчыніце ль таго, то гасудару каралю ганьбу (48) учыніце, яка бысьце яго ні за што ня мелі, а за то бы вам многа злога прыйсьці магло!

Яны раклі:

- То нічога, што ты гаворыш, а там мы ня едзем.

Рэк Аўдрэт:

- Я вас хачу павесьці бяз вашае хвалы, калі ня хочаце паехаці!

І ухваціў аднаго за ўзду, катораму было імя Сагрэмар. Што ён бачачы, іж ён так зухвалы, хоча яго сілаю павесьці, рассымляйся й рэк:

- Рыцару, ня відзіш мі ся мудры, што мя хочаш сілаю павесьці!

Ён рэк:

- Паняхай, узрыш!

Сагрэмар дабыў мяча і ўдарыў пласам па галаве так моцна, іж ён паў на зямлю й памяці адбыў, акроў цякла з вуснаў. І калі ся распамятаў, устаў вельмі смутна й ледзьве ўсеў на конь. А мала ад'ехаўши, стрэціў Трышчна. І гды Трышчан відзеў Аўдрэта крывава, было яму вельмі жаль, іж яго мілаваў большай, ніжлі Аўдрэт яго, і рэк:

- Хто ця так паразіў?

І ён яму спавядай усю праўду.

Рэк Гаварнар:

- І ты ня вельмі вежлівы, што хочаш сілаю двух рыцараў павесьці.

Трышчан рэк:

- Тваё ганьбы мне вельмі жаль. Што буду мог, хачу ся месціці. Спавядай мі, куды паехалі?

Ён рэк:

- І я ся вярну з табою.

Калі Гаварнар то чуў, рэк Трышчану:

- А ў ты які мудрэц, што хочаш зь дзявема рыцары біціся, каторыя зь Лёндраскага каралеўства! Унімаш, што яны як карнавальскія рыцары? Прашу ця, таму дай пакой, то сучь выбраныя рыцары й вялікае добраці, па чужым землям ішчуць свайго дзела, дзе-кольвек чуюць рыцараў. Для Бога, не пускайся на тое імшчэнне!

Рэк Трышчан:

- Містрэ! Еслі сучь яны выбраныя, то лепей, іж ня будуць воба ўмесьце біціся для сораму, а па аднаму. Еслі Бог пахочаць, не надзяваюся дайсіці сораму.

Рэк Гаварнар:

- Як твая воля.

І даганіў іх Трышчан, і заклікаў:

- Рыцары, варуйцесь мяне!

І яны стаялі.

Сагрэмар рэк:

- Хацеў бых яго прыняці.

А Дондыэль рэк:

- Няхай яго я прыйму!

Бітва Трышчанава з Дондыэлем. І абярнуліся к сабе, і ўдарыў адзін другога так моцна, іж Донд-

ыэль з канём паў на зямлю й ад таго падзенъня забіўся вельмі.

І відзеў Сагрэмар Дондыэля зьбітага й рэк:

- Ты будзеш (49) цяпер жа за яго памшчоны, калі я буду мог!

Бітва Трышчанава з Сагрэмарам. І справіўся ку Трышчану, што конь можа скочыці. Трышчан яго ўдарыў, і ён паў з канём на зямлю й раніў яго ў левы бок.

І калі Трышчан воба рыцары зьбіў, рэк Аўдрэту:

- Ты ўжо памшчоны й можаш ехаці да караля. І моў: “Тыя рыцары не хацелі ся вярнуці”, але а нашай кольбе не спавядай, бо ці не патрэба.

Ён рэк:

- Няхай так, як ты вяліш.

І дзівіўся Аўдрэт Трышчану, што мужаваў прошоў двух рыцараў, бо ён не надзяваўся, абы Трышчан такавы рыцар быў.

І Сагрэмар відзеў сябе зьбітага, рэк Трышчану:

- Прашу ця для Бога, спавядай мі, з каторае еси зямлі?

Ён рэк:

- З Карнавалі.

І рэк Сагрэмар:

- Не магу верыці!

Рэк Трышчан:

- І ты мі ня вер, але ёсьць так, як ці спавядай.

Калі Сагрэмар то чуў, ён пачаў вельмі тужыці й плакаці. Трышчан яго спытаў:

- Чаму так тужыш?

Ён рэк:

- Я ня жалую, што есмі зьбіты, ніжлі жалую, што мя зьбіў адзін рыцар з Карнавалі, дзе ніколі не было добра га рыцара. Для таго я абяцуюся Богу датуль не насіці аружжа, дакуль ня віджу другіх рыцараў, асарамочаных ад Акруглага Стала ад худых рыцараў з Карнавалі!

І адкінуў ад сябе шчыт і суліцу і ўсю зброю сваю. І пачаў плакаці вельмі жаласна а прыгодзе й а сарамоце сваёй. Трышчан ся таму дзіваваў і рэк:

- Для чаго ты ня хочаш насіці аружжа, што есмі вас зьбіў?

Ён рэк:

- Павесм ці для чаго: еслі бых я прыехаў, а таго бы ся ў нас даведалі, што есмі зьбіты ад аднаго паспалітага рыцара із Карнавалі, яны бы мя асудзілі, што есмі ня годны насіці аружжа, бо ў Карнавалі сучь наўбожшыя рыцары. Для таго яго волю сам пакінуці а сам ся асудзіці, ніжлі бы мя асудзілі.

І таму ся дзівіў Трышчан вельмі. Большай бы зь ім гаварыў, да пасьпяшаўся за дзеўкаю вельмі, а вечар ся прыбліжаў. І аставіў іх, і паехаў за дзеўкаю вельмі борзда.

І стрэціў аднаго хлопа й рэк:

- Відзеў лі есі адну дзеўку, едучы на інаходніку? Ня вем, маець лі дружыну або ня маець, але я яе адну відзеў у двары.

І ён рэк:

- Відзеў есьмі яе, едуchy з адным рыцарам (50) а пахолкам. А зь ім ёсьць пані вялікае добраці й вельмі красная.

Слышаў то Трышчан, быў вельмі вясёлы й рэк:

- То ёсьць оная пані, каторая павядзённая з двара каралеўскага. Цяпер хачу меці, чаго жадаю.

І паехаў за ім, угняці тую панію й Блерыжа, каторы яе вёў. Увідзеў іх блізка аднаго горада, уходзячы ў варота. І відзячы то Трышчан, што іх ня можа даганіці перад горадам (а яны тую ноч маюць начаваці у tym горадзе), рэк Гаварнару:

- Містрэ, што есма хацелі, то есма знайшлі - оную дзеўку, каторая мі псовала⁵⁰, і оную панію й таго рыцара, каторы яе вядзець, для каторае мяне мой дзядзя ненавідзіць. Але ноч нас спаткала ѹкалі бых іх на полі застаў, або было яму тую панію пусыці, або бых ся біў зь ім, покі бых ня мог ударыці мячом. А цяпер ня vem, што быхма ўчынілі.

Рэк Гаварнар:

- Чы хочаш ты біціся з tym рыцарам? Прысягам Богу, еслі ся хочаш біці з кожным рыцарам, каторыя прыяжджаюць у Карнавалю, многа хочаш цяжкасці меці! А ты ведаеш, іж той рыцар табе ня вінен, ты ся зь ім біці ня можаш, калі ён ня ўсочаць.

І рэк Трышчан:

- Містрэ, і вельмі магу, бо-сь ты мнагакроць слышаў а тых рыцарах, што ў іх такі абычай, іж адзін другога можаць бітваю зачапіці, а яны яму ня маюць за сорам. То яны нарадзілі, што сучъ яжджаляй й выбраныя рыцары такавое добраці, так ся каштуюць са ўсякімі рыцармі, абы была знакамітая іх добраць. Для таго магу меці зь ім бітву й магу быці пачасыцёны. Містрэ, калі ся я ня буду біці з добрымі рыцары, я ня буду так знакаміты, як есьмі добры. І еслі мі ся ў tym працівіш, то знаю, іж мя ня любіш!

Гаварнар то чуўши, рэк:

- Калі ся хочаш біці з Блерыжам, я ця не ўнімаю, але прашу ця, будзь дворны!

Рэк Трышчан:

- Добра мовіш!

І оную ноч стаяў ён на месце ў аднае старое ўдавіцы-зямянкі⁵¹. Тая мела аднаго сына, маладога й харобрага. Ён пачаў пільна сматрэці на Трышчана таго вечара:

- Пане, ня жалуй, што ці хачу рачы.

Рэк Трышчан:

- Моў, што хочаш.

І ён рэк:

- Еслі-сь быў ув Арляндэ?

Рэк Трышчан:

- Для чаго мя пытаеш?

І ён рэк:

- Відзіш мі ся той рыцар, каторы дабыў двух турнаю ўв Арляндэ, катораму рыцарству ўся оная зямля дзівавалася.

Рэк Трышчан:

- Браце, многа ёсьць людзей, што адзін другому падобныя. І я бых рады, абых так (51) добры быў.

І назаўтрай Трышчан слухаў імшы й па тым убіраўся ў зброю. І паехаў за рыцарам, і даганіў яго на полі ѹзкімі:

- Рыцару, варуйся мяне!

Блерыж ся абрарнуў і узяў шчыт і суліцу. Тыя воба быті вялікае добраці.

Бітва Трышчанава з Блерыжам. І скочыў адзін ку другому ўказаці сваё рыцарства і ўдарыліся так моцна, іж воба з коњмі палі на зямлю. І пачаліся мячы рубаці па гелмах. І відзелі, іж воба ня звышаць адзін над другім, як два львы па полю ганяючыся. І у малой хвілі воба раніліся ѹкалі на сабе зброі ад моцных удараў. І абодва ўнімалі, іж адзін ад другога прыймець ганьбу альбо съмерць. І абема было патрэба адпачынуці. Блерыж адступіў і палажыў шчыт і меч, абы адпачынуў, пачаў дзівіціся ѹзкімі:

- Ня ёсьць іншы, леч Анцалёт зь Лёквы.

А Трышчан так апачываў.

Блерыж рэк:

- Рыцару, я знаю, што ты першы ад добрых рыцарап. Прашу ця, спавядай мі імя сваё. Не гавару ці для таго, абы ці што наперад даў, леч абых ведаў, каго есьмі дабыў, або хто мяне дабыў.

І Трышчан рэк:

- Калі жадаеш ведаці імя маё, я есьмі Трышчан зь Елёнаса, сын караля Мэліядуша.

Калі Блерыж то чуў, рэк:

- Ва імя Божа, я з табою біціся не хачу, бо есьмі слышаў а табе многа добра. Але я ся табе даю: май тую бітву за дабыту!

І падаў яму меч.

Рэк Трышчан:

- О, пане, таго пачасыценьня не заслужыў, я ані ёсьць есьмі годны, бо такжа ѹкалі ў мене ёсьць патрэба адпачынуці. А калі хочаш аставіці бітву, я рады. Але маеш аддаці тую панію, бо ні для чаго інога ня ехаў есьмі, адно для яе.

І рэк Блерыж:

- Пане, не магу таго ўчыніці, іж ты ведаеш, іж яе дабыў есьмі суліцаю. Але еслі ўсочаш, учыніма так: дайма на яе волю. З кім яна палюбіць пайсъці, няхай таго яна будзець.

Рэк Трышчан:

- Добра.

І паставілі панію межы сабою й раклі ўзкімі:

- Тая бітва цябе дзеля. Зълюбі, каго хочаш, няхай перастанець бітва.

Яна ім падзякавала й ракла так:

- Трышчане! Вельмі есьмі цябе рада відзела (52) і мілавала. Але калі-с так ліхі, што мя есі

⁵⁰ сарамаціла.

⁵¹ земляўласцінцы.

дапусьці ѿ аднаму рыцару чужому павесыці з двара твайго дзядка, для таго ніколі цябе ня буду мілаваці!

І абярнуўшыся, пайшла ку Блерыжу. Калі Трышчан тое відзеў, быў вельмі смутны: еслі бы яго зьбіта, ня быў бы так смутны, іж ён мілаваў тую панію са ўсяго сэрца. І ад вялікае жаласьці ня мог ні слова прамовіці. І пайшоў да каня й прыехаў у двор караля Марка.

Кароль Марка быў слышаў ад Аўдрэта, як Трышчан быў зьбіў тых двух рыцараў. І кароль меў вялікі страх, іж Трышчан прыйдзець на вялікую дабрату і, аблакаміўшыся, aby яму ня ўзяў зямлі. І рэк Трышчану ва ўслышанье ўсіх людзей:

- Мілы мой сястрыніча! Я многа слышаў а табе, чаму я магу верыці. Для таго, абых а тым ня мысліў, прашу ця, абы-сь мі прысягнуў, што мі спавядаш і не затаіш, а чым ця буду пытаці. А табе з таго сораму ня будзе.

Трышчан не хацеў зьняверыціся⁵² дзядку, і Гаварнар яму мовіў, aby яму, што мага, угаджаў ва ўсім. І рэк:

- Пане, гатоў есьмі спавядашці ўсё, у чым мі ганьбы ня будзець.

І рэк кароль:

- Присягні ж мі.

Трышчан прысягнуў, і кароль рэк:

- Прашу ця, спавядай мі ўсё па раду рыцарства тваё, што ці ся прыгодзіла ад таго часу, як есьмі цябе пасаў на рыцарства.

Рэк Трышчан:

- Што ёсьць воля твая, а мне таго ня трудна.

І пачаў яму спавядашці па раду й прыйшоў к таму, што быў учыніў ув Арляндэі. І тут яго слухалі зь вялікім дзівам і стаялі усе, як забыўся. І спавядаш ім пра Блерыжу. І кароль, і Аўдрэт былі вельмі смутныя, а іншая ўсе вясёлыя.

І рэк Трышчан:

- Пане, большай таго есьмі нічога не ўчыніў. Але, пане, забудзьце тое, я то мам ні за што.

І кароль рэк:

- Не хацеў бы забыці жадным абычаем. А калі табе Бог дасьць, можаш быць большы рыцар на съвеце! І ад сяе хвілі ужо есьмі у добрай надзеі ѹ лепей вясёлы, ніжлі перша.

А панове раклі:

- Цяпер, Карнаваль, ня бойся, дакуль Трышчан здаровы пры нас!

І яшчэ кароль рэк: (53)

- Божа, яму дай здароўе!

А не аб'явіў кароль нікому сваёе мыслі, што быў вельмі смутны. І пачаў баяціся Трышчана ѹ не было на съвеце рэчы, каторую бы валеў, толькі ўмарыці Трышчана неяк хітра, штобы ся не даведалі. І пачаў мысліці, як бы магло быць: "Бо

яму не магу ва ўсім угадзіці. А еслі хіблю, то есьмі загіб. А калі бы яго не было на съвеце, я бых ніколі нікога не баяўся".

МАРКА ВЫПРАЎЛЦЕ ТРЫШЧАНА Ў СВАТЫ

І будучы ён у той пячалі, прыйшла яму на вум адна реч, ад чаго бы мог вясёлы быці ѹ збыці Трышчана.

Аднаго дня было некалька зь ім дваран і мовілі яму:

- Міласыцівы каролю, нямудра чыніш, іж жаны ня маеш!

І Трышчан рэк:

- Пане, вельмі слушна, штобы ся ты ажаніў, і ѿса бы Карнавала большай была бы важоная ад ваколічных сусед.

І кароль рэк:

- Сястрэнча мой! Калі ты ўсючоаш, я буду сабе меці жану, а іны мяне ня можа ажаніці, адно ты, а на табе то залежыць: еслі ўсючоаш, ты можаш знайсіці мне красную жану ѹ добрую, якую бых я хацеў.

Рэк Трышчан:

- Еслі то на мяне залежыць, будзеш ю меці, хаця мі на то горла ўтраці! - І прасыцёр руку прощі аднае царквы, каторую блізка відзеў і рэк:

- Так мі Бог памазі ѹ яго моц! Я хачу ўчыніці маю моц.

Кароль рэк:

- Ужо яка бых ю меў у мяне, я табе павем тую, каторую бых меці хацеў. Ты ведаеш, што мі есі спавядаш ідну панну ѹ хвалі єсі яе, што ж яе красе нет раўні на съвеце - тая мі няхай будзець жана, а іная жадная ня будзець. А то ёсьць каралёўна арляндэйская, красная Іжота. І ня мешкай, прынясі мі ю, а вазьмі, што табе будзець патрэба, як дваран многа і ѿса, што вам надабець.

Калі Трышчан тое слышаў, пазнаў, што яго дзядка ненавідзіць і шлець яго на съмерць ув Арляндэю. І ачколвек ма быці зь яго нядобрым, аднака ж на то прызволіў, яка ся яму абяцаў.

І рэк кароль:

- Мілы мой сястэрэнча, абяцай мі ся папоўніці з правага сэрца!

І рэк Трышчан:

- Пане, хаця мі ўмірэці, (54) а ты яе будзеш меці!

І кароль яму падзякаваў і рэк:

- Будзьце гатовы ѹ спраўцеся парадна, як бы ёсьце тую реч павялі пачэсна. Але маё сэрца не адпачынець, дакуль ся ты ня вернеш, а Іжота будзець у майм даму.

І Трышчан рады бы ся быў адмовіў ад тае дарогі, іж знаў, што яго шлець там, дзе яму найгоршыя непрыяцелі для Амурата. І каяўся а тым, але аднак ся не адмовіў. І выбраў сорак панят маладых, aby ехалі зь ім. Яны былі вельмі

⁵² здрадзіць.

смутныя, бо не надзяваліся так меці ганьбу, яка ў найбольших непрыяцелях. Але хаця не хацелі, мусілі ся напраўляці на дарогу.

Судна было гатовае й яны былі гатовыя. Гаварнар плакаў вельмі й рэк Трышчану:

- Можаш пазнаці, як цябе твой дзядка ненавідзіць, а то ён умысліў большай для тваёй съмерці, ніж для Іжоты!

Рэк Трышчан:

- Містрэ, ня бойся, хаця ён мысліць зло, а калі я яму ўгаджу ў тым і ў другім, мусіць мі добро мысліць й чыніці.

Рэк Гаварнар:

- Божа, ці дай добро!

ПРЫГОДЫ ТРЫШЧАНА НА ШЛІЦХУ Ў СВАТЫ

Пан Трышчан адправіўся ў судне на мора із сваёю дружынаю вельмі дастатачна й багата. І калі ехалі, была межы імі ігра й куншты, як то межы рышары й маладымі людзьмі. А калі ўспамянулі, куды ідуць, тагды ня ўмелі, што рачы. Але Трышчан іх цешыў і клаў то ў съмех і яны ся цешылі й духвалі⁵³ у Трышчанава рышарства й гаварылі:

- Мы з Трышчанам ня прыймем ліха!

І быў ім супраціўны вецер і марнары лякліся й змагаліся многа й не маглі ісьці, а пусьцілі судна, куды вецер панясець. І началі Бога прасіці: "Божа, зъмілуйся й збаў нас ад съмерці!" Трывала тая гадзіна дзень і ноч. А назаўтрай вецер перастаў і мора ўціхла, і яны знайшліся блізка аднаго места, каторае звано Дамалёт, сталечнае места Артыюшакараля, бо было раскошнае й багатае над усе гарады выбрана, а было пры моры. І калі ся тут пазналі, не было тут караля Артыюша, паехаў быў у Кардуэль зь невялікаю дружынаю. І спытаў Трышчан марнароў: (55)

- Дзе есма?

І яны раклі:

- Мы есма ў вялікай зямлі.

Рэк Трышчан:

- Ужо не баймося і ўздайма хвалу Богу, што есма на край. І возьмем сабе тут пакой і ўчастніц⁵⁴, хвалячы Бога, што нас здаровых прынес на край.

І так учынілі: распялі шэсьць шатроў вялікіх і вынеслі шчыты ў зброе, і вывелі коні, і стаялі на тым месцу ў ігры і ў вясельлю.

І ў той час выехалі два рышары яжджалых, каторыя былі зняліся на дарозе, ня знаючы адзін другога, а зь імі па паходку. А імёна аднаму Яшчор, брат Анцалётаў, а другому Марганор. Яшчор быў паставлёны нядаўна рышарам, якабы

чатыры нядзелі. Але ня мешкаў у двары ні тыдня - паехаў фартуны іскаці. І сталася яму многа добра, іж ён быў ад добрых кольцаў⁵⁵ і вельмі высокага сэрца. А Марганор быў старшим лет, а ніколі ня быў зьбіты. Але ня быў такога сэрца, як Яшчор.

Калі яны прыехалі бліжэй к шатром і ўвідзелі шчыты й гелмы, і раклі:

- Тут сучы яжджалыя рышары стаяць у холадзе, а шчыты паклалі абычаем лёндраскім - каторыя-кольвец едуць міма абы ся зь імі каштавалі, і хто бы іх мінуў, не пакусіўшыся, то быў яму сорам.

Рэк Марганор:

- Мы маём кольбу, а тыя нас ждуць або іных. Але еслі ся ня будзем зь імі калоці, то есма ў сораме.

І раклі Яшчор:

- Ну ж, ва імя Божа!

І направіліся, як патрэба. А з Трышчанам быў адзін рыштар, што ведаў абычай той, бо езьдзіў па караля Артыюша зямлі. Рэк:

- Трышчан, відзіш тыя два рышары гатующа ік кольбе, што ня могуць прайсці ня біўшыся, відзечы нашы шчыты перад шатрами.

Рэк Трышчан:

- Так лі ёсьць абычай іх?

Ён раклі:

- Так.

Рэк Трышчан:

- Багаславёныя тыя, каторыя той абычай пастанавілі! І мы таго не апускайма, дайце мі зброю.

І раклі другія:

- Чаму?

Рэк Трышчан:

- Відзіце ль тых двух рышараў, што хочуць біціся з намі?

І яны раклі:

- А калі мы ня хочам?

Рэк Трышчан:

- Калі мы ся маём баяці (56) тых двух рышараў, тагды ня возьмем Іжоты з Арляндэі, дзе інак яе не дабудзем.

Бітва Трышчанава з Марганорам. І калі быў адпраўлены, усеу на конь і ад'ехаў мала ад шатроў.

Рэк Марганор:

- Рыштар ёсьць гатовы. Еслі хочаш, едзьма к яму.

Яшчор, будучы малодшы, не хацеў перад ім папярэдзіці. І ён ехаў і ўдарыў Трышчана ў шчыт вельмі моцна. Суліца пайшла яму на трэскі, а Трышчан ся нямала ня рушыў і ўдарыў Марганора вельмі моцна. І ён паў на адну старану, а конь на другую, ніжлі не ранёны. І вельмі ся зьбіў ад падзеньня.

Бітва Трышчанава зь Яшчорам. Трышчан зьбіў аднаго й ехаў ку другому. І Яшчор к яму. І ўдарыў

⁵³ верылі.

⁵⁴ адпачынак.

⁵⁵ рышараў.

Трышчана, аж ся яму суліца на трэскі спадала. А ад таго ўдару прабіў яму шчыт і зброю й раніў яго ў левы бок нямнога. А Трышчан яго ўдарыў так моцна, аж Яшчор на зямлю паў.

І відзечы ся сколата, скочыў і ўзяў меч, і рэк:

- Рыцару, пачасыцца есі суліцаю, біся яшчэ мячом даколе дабудзець адзін другога!

Рэк Трышчан:

- Я таго ня хочу, іж мі ні а што не ідзець, а калісія есма для абычая. А біціся ня хочу!

Рэк Яшчор:

- Пабімася нямнога!

Трышчан рэк:

- Ня хочу!

Яшчор быў вельмі смутны й рэк:

- Так ці Бог памазі! Хто есі, што так баісся мечнага ўдару?

Рэк Трышчан:

- Я есьмі з Карнавалі.

Яшчор рэк:

- Чы ўласны есі рыцар караля Марка?

Рэк Трышчан:

- Естэм, і ўсе тыя, каторых бачыш.

Яшчор рэк:

- У злы час вы прыйшлі есьце ў сюю зямлю, калі я зганьбёны!

Рэк Трышчан:

- Для чаго?

Ён рэк:

- Хто-кольвец пачуець, што я збадзёны ад цябе, кожны мя будзець меці за худога рыцара. І нягодны есьмі аружжа насіці.

І адкінуў ад сябе шчыт і меч і пачаў плакаці ѹ клесыці сябе.

Рэк Трышчан:

- Што то чыніш, прашу цябе?

Яшчор рэк:

- Не хачу таго насіці аружжа, ані ехаці на тым кані, на каторым есьмі такавую ганьбу прыняў ад аднаго рыцара, бы мі пешу пайсыці. (57)

І пусьціў каня ў поле. І таму ся Трышчан насымляў і рэк:

- Рыцару, сорам мне ёсьць пусьціці ця пеша. Калі ня хочаш таго каня й зброі, вазьмі маю зброю й конь.

Рэк Яшчор:

- Ня дай таго Бог, то бых яшчэ горай зганаўбёны, бых ся абалок у зброю карнавальскую.

І пайшоў пеш, аставіў таго каня й зброю на полі. А зь ім паехаў Марганор вельмі жаласны. Трышчан вярнуўся да дружыны й спавядай ім Яшчоравы рэчы. І пачалі дзівіціся.

СУСТРЭЧА З КАРАЛЁМ ЛІНВІЗАМ

А назаўтрай, стоячы яны там, узрэлі - судна вялікае ідзець ку ім да прыстанішча. Яны прысталі, а ў тым судне быў сам кароль Лянвіз

Арляндэйскі. І прысталі адалей судна із стрэльбішча ѹ выйшлі на край. І паставілі шацёр, вывелі коні. І кароль усёў на конь і паехаў к Трышчанавым шатром. І калі быў у шатроў, спытаў:

- Адкуль ёсьць тая дружына?

Яны раклі:

- Із Карнавалі.

Рэк кароль:

- Каторая патрэба вас сюды загнала?

Яны раклі:

- Зла гадзіна.

Кароль спытаў:

- Ёсьць лі тут Трышчан?

Яны раклі:

- Ёсьць, яно адпачываець у шатры. Але вы адкуля, што пытаеце Трышчана?

Кароль рэк:

- Я есьмі адзін рыцар з Арляндэі, вельмі есьмі ёсьць рады відзеці. Надзявамся, іж ён будзець рады відзеціся са мною.

І яны раклі:

- Як табе ёсьць імя, быхма яму ўмелі спавядаци?

Ён рэк:

- Імя мі ёсьць Лянвіз, спавядайце яму.

Калі чуў Трышчан мянучы Лянвіза, ён скочыў і рэк:

- Дзе ёсьць?

Яны раклі:

- Там ця жджэць.

Ён пайшоў борзда ѹ відзеў караля перад шатром. І бег к яму вельмі вясёла й аблапіліся вельмі міла. І пыталіся, як ся каму прыгодзіла ад таго часу, калі ся разлучылі.

Рэк кароль:

- Вельмі есьмі вясёлы, што есьмі цябе знайшоў.

Рэк Трышчан:

- Пане, а якая мянє ёсьць табе патрэба? Я есьмі многа меў пачэнснасьці ѹ тваім двары. А то нядайна ізбавіў мя есі съмерці, а я табе абяцаў, што нет рэчы на съвеце, чаго бых для цябе не ўчыніў. Адно бы без маёе ганьбы.

Рэк кароль:

- Вялікая ласка, павем ші, для чаго есьмі прыехаў тут, у Каралеўства Лёндраскае. Былі ўв Арляндэі пасьля цябе частыя турнаі, (58) на каторы прыяжджалі многа добрых рыцараў зь Лёндраша, із Галіуша й ад інных старон. І было некалькі турнаеў пад оными горадам, дзе ты зьблі Палімідажа. І прыехалі чатыры рыцары, ураджония а крэўныя караля Бана Баноцкага. І тыя дабылі той турнай. І прасіў есьмі іх, абы стаялі ѹ маім даму. І яны прыехалі, і іных досыць у той горад, у каторым ты стаяў. Будучы яны там, знайшлося па грахом, чаго ж я ня съведам, іж адзін зь іх убиты ѹ маім даму, чаго затаіць не магу. Але то Бог ве, іж есьмі ѹ тым нявінны й жалаваў есьмі таго вельмі! Так мі Бог памазі - валеў бы ўтраціці адзін добры замак, ніжлі бы ся тое злое ѹ маім даму стала! І відзеўши то тыя тры рыцары,

каторыя былі зь ім, гневаліся на мяне, да не маглі мі нічога ўчыніці ў маім даму. І адзін зь іх, іменем Блянор, рэк: "Каролю Лянвізе, мы есма прыехалі ў твой дом званыя, яка ку прыяцелю, а ты нам учыніў, як непрыяцель: забіў есі нашага брата ў сваім даму здрадна. Тут з табою ня можам нічога пачаці, але ся расправіш са мною на двары караля Артыюша бітваю!" І то рэкшы, паехаў. Такжа і другія рыцары, каторыя там былі, гаварылі, бо ўсім таго было жаль. І нядайна мі прынеслы лісты ад караля Артыюша, пазываючы мяне й даючы рок, абых стаў перад імі біціся й адвесыціся няпраўдзе, каторую Блянор на мяне палажкі для съмерці свайго крэўнага. А даець мі ведаці, еслі бых ня стаў, то мам загінуці, яка здрадца. На каторы пазор мушу стаці, бо ёсьць кароль Артыюш так сіён, іж можаць мя загубіці. А ва ўсіх маіх людзёх нет чалавека, каторы бы мог біціся з Блянорам. А ні ся сам такавы чую, бых ся мог ад яго патвары⁵⁶ адвесыці, іж адзін ён ад добрых рыцараў, каторыя слывуць па съвету. Для таго есьмі ў вялікай пячалі й ня vem, што бых учыніў. Але за маю добраць, каторую есі меў у маім даму, съмею ця прасіці, абы есі за мяне з Блянорам біўся. І надзеяюся на тваю ласку! (59)

Калі Трышchan то выслушаў, быў вельмі вясёлы й рэк сам к сабе: "Ужо ж буду меці Іжоту, па што есьмі прыйшоў!" І адказаў яму:

- Пане, ты для мяне многа чыніў, а я гатовы для цябе чыніці. Але ўмоўмася: калі дасыць Бог тое спраўлю, дай мі адзін дар, каторага буду ў цябе прасіці.

Кароль яму вельмі рады абяцаў.

І Гаварнар і ўсе панове карнавальскія й арляндэйскія пачалі мовіці, абы чулі вобе старане, каторыя тут стаялі:

- Трышchan ёсьць гатовы біціся з Блянорам за праўду! А кароль яму абяцаў дар, каторага будзецы Трышchan прасіці, калі ту ю реч споўніць. - І раклі:

- Так лі ёсьць?

Рэк кароль:

- Так.

І Трышchan:

- Так ёсьць.

І тут ударылі ў бубны й трубы трубіці з вобу старон. І было вялікае вясельле, іж арляндэяне зналі Трышчана вельмі добрага рыцара й раклі:

- Ужо ж Блянор зьбіты, калі на ту ю патрэбу знайшлі Трышчана!

А карнаваляне мовілі:

- А мы маём то, што хочам!

Трышchan рэк тым і другім:

- Еслі мя мілуеце, не спавядайце мя ані адкуль есьмі я, ані а тым, што мам ту ю бітву прыняці.

Яны раклі:

- Пане, будзь на тваю волю.

І злучыліся ўместа арляндэяне з карнаваляны.

⁵⁶ намова.

І пры тым вясельлі прыехала ў шацёр адна дзеўка, носячы адзін шчыт харошы. А быў без інога белега⁵⁷, ня так, як іншая шчыты. На ём была напісана адна пані й адзін рыцар цалаваў панію. А шчыт быў расшчаплённы пасярэдзіне й не маглі яго ніяк съціснуці. А ён, шчыт, расшчаплённы быў межы вусны віцезевымі й паняе.

Трышchan і іншая пачалі дзівіціся й пытаці дзеўкі:

- Адкуль есі ты?

І яна ракла:

- Я есьмі госьць з чужога панства. А паслана есьмі ад аднае панеі да другое, бальшое.

Рэк Трышchan:

- Прашу, спавядай мі, еслі рачыш, чаму той шчыт расшчапліўся? Чы можаць ся съціснуці каторым абычаем?

Ракла дзеўка:

- А хто есі, што мя пытаеш?

Рэк Трышchan: (60)

- Я есьмі госьць з чужое стараны.

Ракла дзеўка:

- Еслі хочаш нешта ведаці ад мяне, спавядай мі імя сваё.

Ён рэк:

- Імя мі ёсьць Трышchan, сястрынец караля Марка карнавальскага.

Яна ракла:

- Пане, слышала есьмі многа добрага а табе ад маіх людзей. Для таго ці павем: у сёй зямлі адзін віязь так вялікі, іж над яго ні блізка, ні далёка нет. А мілуець адну панію вельмі высокую ў той зямлі. Так ю ўпрэйме⁵⁸ мілуець, лепей, ніжлі сам сябе. А пані яго такжа. Але яшчэ ся не пазналі цялесна, адно ся цалавалі. Із онае мілосыці той шчыт учынёны ёсьць, як яго відзіш, і ня можаць ся жадным абычаем саступіці, дакуль ся яны злучаць і будуць меці сваю мысль і добрую волю. Тагды ся той шчыт саступіць.

Рэк Трышchan:

- Спавядай мі, дзеўко, імя таго рыцара.

Яна ракла:

- Таго ці не павем нікака.

Рэк Трышchan:

- Дзеўко, ёсьць лі кароль Артыюш у Дамалёце?

Яна ракла:

- Нет, але ёсьць у Кардуэлі. А аставіў караля Кардаса й караля із Згоцыі сматрэці тae бітвы, каторая маець быці каралю арляндэйскаму з Блянорам. У двары цяпер многа добрых рыцараў племені караля Бана Баноцкага, каторыя прыехалі для тae бітвы.

Трышchan рэк:

- Якавы той віязь, з кім ся каралю біці?

Ракла дзеўка:

- Вельмі віцезства добрага.

⁵⁷ знака.

⁵⁸ шчыра.

Затым дзеўка паехала да Кардуэля, бо там надзявалася знайсьці, каго іскала.

А тая дзеўка была аднае панеі зь Лёквы, каторая была вялікая зялейніца, чараўніца большай, ніжлі інныя ведзымы. А таго была навучылася ад Мэрліна-прапорока, каторы многа знаў а прыйдучых рэчах. Але ся ў тым ня ўмей мудра захаваці, абы яго не ўмарыла тая, каторую мілаваў са ўсяго сэрца. І зьеверыўся ёй усяго, а яна яго ўмарыла, рукамі яго жывот затварыла ў гробе пад зямлёю, зачараваўшы так, іж ён ня быў (61) сабою вольны. А ад таго вялікае ся зло стала, што такая мудрасць пала перад оную жану. І тая пані зь Лёквы, а каторай вам спавядам, ведала ўсе рэчы, каторыя былі межы каралёваю Велівераю й Анцалётам. Яна хацела ведаці іх справу, для таго паслала каралёвай тулу дзеўку ѹ шчыт і паручыла ёй такія рэчы, абы каралёвая знала, што той шчыт, і глядзела на яго, і дзеўку тэж задзяржала ѿ сябе, покі ся тут злучыць з Анцалётам, хоцечы відзеці, чы ступіца тагды шчыт уместа. То астаўма.

А Анцалёт у той час быў у прынчыпа Галіёта, каторы вельмі мілаваў Анцалёта, валеў бы ўмярэші, ніжлі бы ня меці яго ѿ таварыстве. А еслі бы Анцалёт умёр, ён і ўсе рыцары сільна бы яго жалавалі, бо не было так сільнае рукі й так высокага сэрца.

Трышchan апяць пайшоў да караля й спавядай яму ўсё, што чуў ад дзеўкі. І а Бляноры, як прыехаў у двор караля Артыюшаў і як кароль Артыюш аставіў два каралі сматрэці бітвы.

- Трэба сі вам пасьпяшыці, - рэк кароль. - Так нам Бог памазі й дай пачасъценъне, як есьмі правыя.

Гаворачы яны так, аж апяць едзець дзеўка, плачуны. Трышchan стаў, як забыўся. І астанавіў караля ѿшоў борзда к дзеўцы, і рэк:

- Што ся табе стала?

Яна ракла:

- Пане, шчыт, каторы есьмі насіла, адняў мі яго адзін віцязь. Я есьмі загібла ѿ ня vem, што чыніці! І мала мя ня ўбіў, што есьмі не хацела шчыта даці. Цяпер ся ня съмею вярнуці, ні наперад пайсьці, куды-м ішла.

Трышchan быў злое волі й рэк:

- Шчыт можа быці ѿ цябе. Спавядай мі, куды паехаў?

Яна ракла:

- Простаю дарогаю.

І Трышchan ся ўбраў у зброю борзда й паехаў за ім. А зь ім адзін паходак. І борзда яго даганіў. І з тым віцязем былі два паходкі.

Калі яго відзеў Трышchan, клікнуў віцязю:

- Варні шчыт дзеўцы, (62) або ся варуй мяне!

Бітва Трышchanава з Брэусам. І ён забоў⁵⁹ к яму ѿ удару ѿ яго ўсёю моцаю ѿзломаў суліцу. А Трыш-

chan яго ўдарыў, аж суліца прайшла плячо правае, а ён паў на зямлю. А калі Трышchan выняў суліцу ѿ ён самлеў ад болесці.

Трышchan, хоцечы ведаці, што ёсьць ён, зъсёў з каня ѿ зянню яму гелм з галавы, і рэк яму:

- Ты еси мёртвы, еслі ся не абяцаеш, што ці вялю!

І ён відзеў галаву сваю голу ѿ меў страх съмертны. І выняў меч свой і падаў Трышchanу ѿ абяцаеш яму учыніці, што вяліць.

Рэк Трышchan:

- Усядзь на конь, а едзь за мною, узэмшы шчыт.

І ён усеў і паехаў. І калі былі блізка шатроў, ён вярнуў шчыт дзеўцы, рэк:

- Гатоў есьмі адправіці, што табе жаў.

Ракла дзеўка:

- Не хачу ад цябе большай, толькі шчыта.

Трышchan рэк:

- Хто еси ты?

Ён рэк:

- Брэус.

Рэк Трышchan:

- Чы па міласці ёсьць Брэус?

Ён рэк:

- Так мя людзі завуць.

Рэк Трышchan:

- Я слышаў ад людзей гаворачы зло а табе, але калі бых так ця не пусьціў, я бых месьціў на табе за тваю злосць і здраду. Але ідзі з пакоем.

А дзеўка падзякавала Трышchanу вельмі ўмільна й паехала сваёю дарогаю.

Трышchan прыехаў да караля й кароль рэк Трышchanу:

- Едзьма там, дзе нас ждуць.

Рэк Трышchan:

- Будзь так.

ТРИШCHAN АБАРАНЦЕ ГОНАР КАРАЛЦ ЛІНВІЗА

І нарадзіўшыся, пачэсна паехалі й прыехалі ѿ Дамалёт. І ехалі міма каралеўскі двор, а перад дваром сядзела людзей добрых досьць. Трышchan ехаў із сваёю дружынаю гасподзкім абычаем, а ехаў у гелму, бо не хацеў абы яго пазналі. Адзін віцязь нес суліцу, а другі яму нес шчыт. А тагды былі ѿ двары ѿсе добрыя віцязі, крэўныя караля Бана Баноцкага. І былі онія два каралі, каторых аставіў кароль Артыюш відзеці тулу бітву. Калі онія племя відзелі караля арляндэйскага, што прыйшоў нарадна адвесьціся ад здрады, каторую на яго Блянор злажыў, і відзелі, што ёсьць гатовы юнак і нарадны, пыталіся а ём і не маглі даведаціся.

Кароль Лянвіз прыйшоў к онім двум каралём і рэк:

- Панове, я гатовы а тую праўду ад здрады, каторая на мяне (63) палажоная ад другога, адвесьціся.

⁵⁹ кінуўся.

I прыступіўши племя караля Бана, раклі:

- Так ці хочам указаці, як есі ўмарыў нашага пляменніка здрадна ў сваім двары.

Рэк Блянор:

- Каторы ёсьць адзін зь іх найлепшы рыцар? Я ці хачу мячом указаці, ёслі Бог мі дасьць, - і палажыў рукавіцу на знак бітвы.

Трышчан прыступіў ік каралём двум і рэк:

- Панове, я аднімаю караля арляндэйскага, іж ён у той съмерці нявінны, каторы ўбиты ў яго даму, - і ўзяў рукавіцу.

Раклі каралі:

- Едзьце ж бязь мешканьня, і канец тых рачэй.

Блянор ішоў убраціся і ўбраўся ў найбольшую зброю. І аглюдалі яго й далі яму вялікага каня й добрага, каторы быў прынчыпа Галёта-караля. Блерыж яму шчыт панес, а другі віцязь суліцу. І ехалі перад горад зь вялікаю дружынаю, а ня быў ніхто зь іх у зброі, толькі Блянор.

А калі былі на полі, кароль Лянвіз вывеў Трышчана ў рэк, плачучы:

- Прашу ця для Бога, майся сам к сабе й не лякайся!

Рэк Трышчан:

- Еслі Бог паходаць, каторы жывець у праудзе, я цябе хачу цяпер ізбавіці ад Блянора, - і ўзяў шчыт і суліцу ў стаў на полі харобра.

Рэк Блерыж Блянору:

- Она рыцар, з кім ці ся біці. Але знаць па ём, іж добры па сядзеньню й па нашэнью аружжа. Памысьль на то, што ніводзін віцязь з нашага роду ня быў такі злы, дзе бы чэсці не дабыў. І нам даў Бог тулу ласку сваю. А цяпер варуйся, абыхма не былі табою паніжоняя.

Ён рэк:

- Браце, не адчайся.

І так ехалі на поле.

Бітва Трышчанава з Блянорам. Калі ся воба відзелі на полі, і пусыціся адзін к другому ўдарыліся, і воба паламалі суліцы а палі з коньмі на зямлю, і воба ся ранілі ў разьблі. А скочылі вельмі харобра й началі ся рубаці па гельмах вельмі моцна, не ўступая адзін другому. І каторыя пры тым былі, усе ся дзівалі, што яны чынілі.

Кардас-кароль рэк:

- Мілы Божа! Вялікае бы зло, еслі бы тыя два палі! Я віджу, іж онія лёгкія ў моцныя.

А віцязі ся рубалі безь перастаньня і ў малым часу на ix (64) зброі аслабелі і ў шчытоў бенъдзі⁶⁰ адпадалі. І раніліся на многа месцаў. І дзвівіўся Трышчан Блянору, а Блянор тэж. Рэк:

- Сяго цуда ні чалавек не відаў!

І воба баяліся съмерці або ганьбы. Трышчан пазнаў Блянора, што ёсьць добры віцязь, якога ня відзеў у свае дні. І бачыў, што ся сіліць са сваёй моцні, а наперад ня маець у чым трываці. І пачаў яму Трышчан браці поле.

I тут была бітва сільная і ўсе гаварылі:

- Тыя віцязі ад добрых віцязей.

Блерыж рэк сваёй брацы:

- Я віджу, што той віцязь ня маець раўні на съверце. І Анцалёт ня ёсьць такавы, я знаю па ўдарах. І відзіце Блянора, іж ён ня будзе магчы стрываці да канца.

Кароль арляндэйскі, відзецы харобрасьць Блянораву, іж ся дзержыць проціў Трышчану, меў вялікі страх.

I рубаючыся яны, аслабелі ім ударцы.

Трышчан рэк:

- Я хачу відзеці, дакуль ты можаш съярпеці!

I была ім патрэба адпачынуці. Блянор ня мог большай і палажыў шчыт і меч, і ўзылёг на зямлю. Меў страх ад съмерці, а Трышчан такжа. Калі спачынулі добры час, Блянор, каторы ся відзеў на пагібелі, мысліў: "Еслі ён другі раз ня ўтоміцца, я не могу ад яго съярпеці". І рэк:

- Віцязю, знам, што есі найбольшы віцязь сяго съвета. Для таго жадаю ведаці імя тваё й за то ці не хачу ніводнага дабра ўчыніці, леч найбольшае зло. Але няхай бых знаў ад чыёе рукі ўмру або каго дабываю.

Рэк Трышчан:

- Еслі мі зло мысыліш, я знам па ўдарцах твайго мяча. Я цябе хвалю, але ня мысыліш а сабе, іж ня можаш інога дабыці, адно съмерці. Але ведай ад каго ўмрэш: я есьмі Трышчан, сястрынец караля Марка карнавальскага.

Калі Блянор тое чуў, ён быў вельмі вясёлы й рэк:

- Я есьмі слыхаў а табе вялікую славу па съвету. А еслі мя дабудзеш, мае блізкія ня будуць меці сорама. Але калі, пак⁶¹, дасьць Бог я цябе дабуду - вялікае чэсці дабуду. - І ўзяў шчыт і меч і рэк: - Бачыш, на тваю ганьбу прыйшоў есі сюды, еслі мая правіца здаровая будзець.

Трышчан адказаў: (65)

- Маёю ганьбаю ня будзеш ся хваліці. Цяпер пазнаеш, з кім есі кружкі дзяляці!

І скочыў к яму й началася бітва вельмі моцная. І ўсе началі гаварыці:

- Еслі быхма ня відзелі, то быхма ня верылі!

І так яны хадзілі, беручы адзін другому поле й рубаліся вялікую хвілю. Блянор больш ня мог мяча паднесці. Відзеўши то Трышчан, рэк:

- Бараніся - патрэба ці ёсьць, або мысьль а сабе!

І ён ня мог нічога адказаці. Відзеў Трышчан, што ся стыдзіць. Ударыў яго па гельму так моцна, іж ня мог на нагах стаяці й паў на зямлю. Ня рушыў ні рукою, ні нагою.

І рэк Трышчану:

- Саймі мі галаву, прашу ця. Няхай майму сораму будзець канец!

Трышчан то відзеў, іж ён ад вялікага сэрца ня хочаць падаціся й воліць умярэці, ніж мовіці:

⁶⁰ бляхі.

⁶¹ аднак.

“Пабіты есьмі”. “А калі яго пушчу а ня дасьць мі мяча, мая бітва мала памочная, ані дабытая; а калі яго ўб’ю, то зыле ўчыню: убіў такова віязя!”

І пайшоў да каралёў і рэк:

- Панове! Мы есма ся так білі, як вы самі відзелі. Але адзін з нас ня хочаць даці мяча й мовіці ня хоча: “Пабіты есьмі” й воліць умярэці, ніжлі мовіці то сваім языком. А што бы таму за ганьба, што яму на той час фартуна не паслужыла? А еслі ся вам відзіць, улажыце мір межы намі а няхай кароль арляндэйскі будзець вольны ад патвары. А калі будзець яшчэ бітва, мусі быці яшчэ горай. То ўжо хто з нас мусіць жывот даці на той бітве.

Каралі разумелі, іж Блянор воліць умярэці, ніжлі то мовіці. І відзелі Трышчанаву добраць, іж ня рады ўбіці Блянора, а маючы яго па сваёй волі могучы над ім што хоця ўчыніці й радзіліся, што бы мелі з тым чыніці. А так ся ім відзела, іж бы перастала бітва, а Блянор ня ўмёр, калі ёсьць на то Трышчанава добраць і міласэрдзьдзе.

І раклі Трышчану:

- Рыцару, дзякуем ці на тваёй дворнасьці, што адпушчаеш съмерць Блянору. Ты ўжо можаш разабраціся, еслі рачыш. Мы то прыймуем, іж кароль арляндэйскі правы ад паклёпу Блянорава!

Трышчан ім падзякаў.

Рэк кароль арляндэйскі:

- Можам лі пайсьці свабодна, як правыя, куды хочам?

Яны раклі:

- Можаце, (66) куды ваша воля.

Трышчан улажыў меч у пошвы, а шчыт на плечы й пайшоў да каня і ўсеў на конь вельмі лёгка, яка бы не ранёны. І ўсе ся дзівілі, як мог на кані сядзеці. А Трышчан так скочыў харобра, яка бы ня ўдараны. Відзечы племя Блянорава, што Блянор паў, ішлі к яму, унімаючы, штобы мёртвы.

А кароль Лянвіз відзеў едучы Трышчана, рэк двум каралём:

- Панове, пусьціце мя за маім віязем, бы мі ня ўехаў, абых яго не пацяраў.

Раклі яны:

- Спавядай нам імя таго віязя, а потым паедзеш з Богам.

Рэк ён:

- Не магу вам спавядаті бяз хібы, бо хачу ехаці, абых яго не пацяраў: то ёсьць Трышчан, сястрынец караля Марка карнавальскага, віязь большы на съвеце!

То рэкшы, усеў на конь і прыбыў за ім борзда із сваімі двараны.

А было пярвей слышана Трышчанава рыцарства ў лёндраскім каралеўстве, у караля Артыюшавым двары. І калі спавядалі каралю Артыюшу, як Трышчан адпусціў съмерць Блянору, зьбіўшы яго, а ён не хацеў яму даці мяча, рэк кароль:

- То ёсьць найбольшая рыцарская штука, чаго есмі нідзе ня відзеў і ўвесь съвет а тым яго хочуць

пахваліці. І ня можа быці, абы не прыйшоў ку вялікай славе, калі ён у тых лецех, будучы малады, а ўмеў паказаці такую добраць.

А калі Трышчан прыехаў ку дружыне к шатром сваім на бераг, ішлі проціў яго зь вялікім вясельлем і пыталі яго, як ся яму стала.

Ён рэк:

- Па міласыці Божай ізбавіў есьмі карала ад Блянора й ад пячалі!

І яны пахвалілі Бога й раклі яму:

- Пане, ня вельмі ль есі зранёны?

Рэк Трышчан:

- Ня естэм бяз ран, але ня дбаю таго. Калі есма не пасарамачаны, то есма вясёлы, іж дасталі, чаго хацелі.

ТРИШЧАН СВАТАЕ ІЖОТУ

І прыехаў кароль Лянвіз із сваёю дружынаю ѹзьедши з каня, прыйшоў ку Трышчану й пачаў цалаваці яго, гаворачы:

- Трышчане, знайшоў мя есі мячом, я есьмі твой і на ўсё, што мам. Але жадаю ведаці, ня вельмі ль есі зранёны?

Рэк Трышчан:

- Еслі будзець добры лекар, не баюся съмерці ад ран.

Рэк кароль:

- Лекара дабудзем, калі мы простыя ад пячалі.

Кароль (67) пазваў лекары й аглядалі яму ран і ведалі, што патрэбна.

Рэк Трышчан:

- Каролю, ты ведаеш нашу ўмову?

Рэк кароль:

- Вем, мам ці даці, чаго ты хочаш.

Трышчан яму падзякаў вельмі пакорна й рэк:

- Я прашу тваёе дачкі Іжоты майму дзядкую каралю Марку. - А потым яго пытаў: - Пане, куды хочама адсэля?

Рэк кароль:

- Не хачу ісъці адсэля, покі цябе ўвіджу здаровага. А потым пойдзем ув Арляндэю што можам найборзьдзей. Але прашу цябе для тваёй дворнасьці, паездзьма са мною пасполь, а зъмешкаем тут, пакуль табе патрэба.

І было тут вялікае вясельле й прыязнь арляндэянам з карнаваляны, каторыя былі перша ѹ найбольшай няпрывязні межы сабою. Трышчан усю тую ноч працаваў, а кароль мала спаў. І назаўтрае кароль пазваў аднаго мудрага чалавека й спаўядыаў яму сон свой, што відзеў.

Ён рэк:

- Пане, я бых вам радзіў, ня дай ты дачкі сваёе Трышчану, бо калі яна пойдзець у Карнавалю, мусіць меці вельмі нужныя рэчы, чаго ні адна дзеўка ня мела.

Кароль рэк:

- Таго не магу ўчыніці. Я яе даў за такавога віязя, які ёсьць Трышчан, каторы так многа

ўчыніў для мяне. Калі бых яе ня даў, то бых быў здрадца, бо есьмі ўмовіў зь ім, і гды-м яго патрабаваў на маю вялікую патрэбу. А я дачку вельмі мілую, але мі ся не гадзіць для яе ўтраці чэсьць. Няхай ся станець воля Божа, не магу яе ня даці!

А пан Трышчан адпачынуў і вялеў марнарам адправіці карабель і шоў ув Арляндэю. Тут была чэсьць і вялікае вясельле ў двары каралёвым. Тут было віцязей, паней і панен досыць, каторыя сматрэлі слаўнага віцязя пана Трышчана, каторыя іх ізваліў ад пячалі Бляноравы.

І тут, весяліўшыся, адправіліся ад караля й ад каралёва на мора зь вялікім вясельлем. А з сабою ведучы красную Іжоту, а зь ёю многа добрых паней і панен, каштоўна ўбранных, як ёсьць слушна такавой панеи. Ізь мілосыці плакалі кароль і каралёвая і ўсе людзі добрыя. А каралёвая, адазваўшы Гаварнара й Брагіню, і ракла ім:

- Вазьміце туу фляшу срэбраную, поўную піцьця й захавайце яе. А калі кароль Марка із Іжотаю будуць на пасыцелі, дайце ім напіцца (68) таго піцьця: найпярвей каралю, а потым Іжоце. А калі ся яны воба нап'юць, пралі астанак, бо есьлі бы ся хто іны таго піцьця напіў, многа бы ся зла магло стаці, іж ся то імяньюць мілоснае піцьцё. А калі ся воба нап'юць, вельмі ся будуць мілаваці. Да іх жывата ніхто ня можаць зла ўкінуці межы іх.

Яны ся абяцалі то ўчыніці. І потым узялі прашчэнье ад караля й ад каралёвае. І напялі парусы й пайшлі зь вялікім вясельлем, Іжота пры Трышчане, і ніводзін ня мысліў зь іх ганебнае рэчи ні ў чым, адно правае добрае пачасыценьне.

ЛЮБЧЫК

Ідучы яны па мору, калі быў трэці дзень, Трышчан з Іжотаю іграў у шахі. Была на Трышчане залатаглававая жупіца й шата, а на Іжоце зялёная аксамітавая саян. А было то леце й быў вялікі зной.

РЭК Трышчан:

- Трэба ся нам напіці.

І Гаварнар ішоў і прынес кубак з онае фляши мілоснае піцьця, забыўшыся, бо ў каморы было многа ўсякіх судоў. І даў Трышчану, а другі даў Іжоце.

І скора ся напілі таго піва⁶², і, яшчэ не дапіўшы кубкаў, упалі межы сабою ў вялікую мілосыць, аж і да жывата свайго адзін другога не аставіў. І началі глядзець адзін на другога й ня мыслілі ні а ком, толькі а сабе. І селі, яка бы зъяўшыся. Трышчан мысліў да Іжоты, а Іжота да яго, а караля Марка запамяталі. Трышчан рэк: “Дзівуся, адкуль мі прыйшло то так прудка, а пярвей мі таго не было?”

І мысліў адзін ку другому й мовілі самі сабе: “Мысьль наша ёсьць няверная!”

Але піва іх перамагло. РЭК Трышчан: “Есьлі я мілую Іжоту, то ня дзіўна: яна ёсьць наймільшай рэч на съвеце! Лепшае бых ня мог знайсьці, а я есьмі яе вывеў і мне ёсьць даная. А мілосыць наша скрыта можа быці!”

А Іжота мысліла: “Есьлі я мілую Трышчана, то ёсьць ня дзіўна: ён ёсьць мая раўня й так высокага роду, як я. І віцязя большага на съвеце нет!”

І тую мысьль абачылі, іж воба ся мілуюць са ўсяго сэрца. Іжота ся а тым весяліла й ракла: “Калі мя мілуець найбольшы віцязь, чаму мне большага дабра?”

А Трышчан рэк: “Я мам вялікую фартуну на съвеце, іж мя найцуднейшая панна мілуець, (69) а я ёй таго не заслужыў!”

Калі Гаварнар успамянуў, што ім даў любоўнае піва, ён ся зъялик і стаў, як забыўшыся й пачаў сабе съмерці жадаці, іж Трышчан мілуець Іжоту, а Іжота яго.

І рэк Брагіні:

- Мы есма вінныя, што далі піць онае піва ня знаючы!

Ракла Брагінія:

- Мы есма злую дарогу знайшлі й пагінулі, а Трышчана і Іжоту пагубілі есма!

Ён указаў фляшу, у каторай было піва й рэк:

- Знаеш лі, што ёсьць тое?

Яна ракла:

- То ёсьць піва мілоснае.

Ён рэк:

- Зыле есма паручонае нам асьцераглі, таго есма далі напіціся Трышчану і Іжоце, што ж ся мілуюць!

Брагінія начала плакаці й ракла:

- Зло есма вялікае ўчынілі! Ня можа быці, абы з таго не пайшло многа злога. Цяпер нам гадзіцца быці вельмі мудрымі, а мы есма вельмі смутныя а тым.

Але іх жаласыць была вельмі іскрыта, што бы ся іныя не даведалі. А Трышчан і Іжота цярпеці не маглі.

РЭК Трышчан Іжоце:

- Я цябе мілую із сэрца!

Яна а тым была вельмі вясёлая й ракла Трышчану:

- Я не мілую ніводнае рэчи на съвеце, як цябе! І ня дай Бог, покі буду жыва!”

Відзечы то, іж ёсьць Іжота зь ім аднае мыслі, не адкладваючы далей таго, ішлі ў камору й спонілі сваю волю. Адтоле навекі не адмянілася іх мілосыць і ад тae мілосыці мелі вялікія працы⁶³. І нет таго рыцара, каторы бы падняў столькі муки для мілосыці, колькі Трышчан. (А так была вялікая шкода, іж у тыя часы не было большага віцязя над яго: ён быў трэці віцязь на съвеце.)

РЭК Гаварнар Брагіні:

⁶² напою.

⁶³ пакуты.

- Што ці ся а тым відзіць? Відзі мі ся, што Трышчан узяў паненства⁶⁴ Іжоце, я есьмі іх відзеў умесыце.

Яна ракла Гаварнару:

- Мы есма пагіблі, калі яе знайдзець кароль Марка не ў паненстве, ён мусіш пагубіці ўсіх нас!

Рэк Гаварнар:

- Ня бойся, калі ж ужо так ся стала па наших грахах, трэба ся нам пячалаўаці а той рэчы, абы ніхто ня ведаў.

Ракла Брагіня:

- Як то можа быці?

Рэк Гаварнар:

- Дай то на мяне, я то ўчыню. (70)

І ана ракла:

- То бы то добра, бы то Бог даў!

А а тым Трышчан і Іжота ня зналі нічога, што яны то ведаюць. І ня мысліў Трышчан нічога, толькі а Іжоце, а Іжота а Трышчане. І не было ў іх іное наўме, толькі яка бы ў раі былі. І мілавалі адзін другога большай, ніж сам сябе. І так урасла⁶⁵ іх мілосьць, іж ня зналі, як бы ся ўзьдзяржалі адзін ад другога. А шлі да Карнавала бязь мешканьня.

ТРАГЕДЫЦ Ў ДОЛЬНЫХ АСТРАВАХ

І была ім адна пераказа⁶⁶. У адзін дзень гадзіна ся адмяніла, а мора надулася, вецер паўстаў і пагнаў іх гвалтам туночку, куды не хацелі. І назаўтрай пад некоторым горадам, вялікім і моцным, каторы быў на адным востраве на моры, - вакола яго было многа астрavoў вялікіх - а тыя астрavы поўныя добрых людзей і ўсякага добра, каторых то завуць Дольныя астрavы. А пан іх ёсьць Галіёт прынчып, а то была яго айчызна. Іныя землі ѹ панства пабраў сваёю добраццю. А тагды быў Анцалёт у адной зямлі, каторая ся завець Сарэйлёнс.

Рэк Трышчан:

- Ведаецце ль вы, марнары, дзе ёсьць той Плачэўны горад?

Раклі яны:

- Ня вемы, але ён ёсьць прынчыпа Галіёта горад.

Рэк Трышчан:

- Я бых па волі не хацеў ся ў ём знайсьці, іж мі павядалі, што ў ём злы абыгчай.

Гаворачы яны а тым, аж ідуць шэсьць чалавекаў збройных. Калі відзелі, што яны з караблём ня могуць нікуды, яны ім раклі:

- Адкуль ёсьце вы, што ёсьце прысталі ў наша прыстанішча бяз нашага дазваленяня?

Рэк Трышчан:

- Мы есма з Карнавалі, паслы караля Марка, а ідзем з Арляндзі. А то нас злая гадзіна загнала. А вам есма ня вінны ані шкодзім вам нічога.

⁶⁴ цнатлівасць.

⁶⁵ алюзія на матыў расыліннасці эўрапейскіх вэрсіяў (гл. зноска 118).

⁶⁶ перашкода.

І яны раклі:

- Адкуль ёсьце вы? За нашу ўмову вы - вязыні нашы. Вылезыце вон, што-кольвец ёсьць вас тут, і пайдзіце ў горад і ўвідзіце закон наш.

Трышчан рэк дружыне сваёй:

- Як хочама? Есылі іх паслухаем, то ў руках есма, могуць нам зло ўчыніці.

Яны раклі:

- Ня вемы, што яны мысляць, а лепей нам тут бараніціся што могуучы, хаця ѹ пабіціся.

А іная раклі:

- Наша адніманье непамочнае нічога, іж есма ў іх (71) руках, могуць нас із суднам патапіці альбо з горада каменьнем пабіці. Але лепей даймася ў іх руки.

Рэк Трышчан:

- Панове, варуйцеся, што чыніці: той горад так злога закону! Калі ся дадзім у іх рукі, яны нас могуць пагубіці або ў цямніцы ўкінуці. Тут ня будзе ад нас наша паслуга ім удзячная, а ласка іх нам нічомная. Я бых рэк: лепей баранімося, што могуучы, лепей нам умярэці, ніжлі ѿ іх ласцы быці, бо іх ласка ня ёсьць нам пажытачная⁶⁷.

Рэк Трышчан Іжоце:

- А ты што мысліш а тым?

Яна ся была перастрашыла ѹ ракла, плачуцы:

- Трышчане, я ня ўмею а тым мовіці. Я табе даная ѿ твае руки і ѿ апеку. Ты мяне вывеў з маёе зямлі, а есылі мі прыйдзець ганьба альбо съмерць, то мі ад цябе будзець!

Калі Трышчан то слышаў, пачаў клясьці той дзень, у каторы ся радзіў, і рэк:

- Панно, чы хочаш, абых ся біў у сём судне, да��уль мя заб'юць або подма нагару ѿ замак і даймася ім у руки?

Яна ракла:

- Няхай так будзець, як ты хочаш!

Рэк Трышчан:

- Пайдзіма нагару к ім і цярпіма, што нам прыйдзець ад іх, калі ня можама ся ім абараніці.

І к таму прыступілі ѿсе ѿ вылезылі вон з судна ѹ пайшлі нагару ѿ горад. Знайшлі ѿ замку досьць добрых людзей, віцязяў, і пахолкаў, і нявест, і слуг. І прывялі іх у адзін вялікі дом, у каторым было многа каморак, а ѿ іх былі вязыні, каторых імывалі. А двор быў агароджаны вельмі цвёрдыми мурами, іж ніводзін вязень ня можа ўцячы. І пусыцішы іх унутар, варота замкнулі.

І рэк Трышчан:

- Панове! Мы есма вязыні да есма пагіблі, іж тыя сучы так злога закону ѹ так няверныя, іж мы ня выйдзем ад іх бяз нашае съмерці, есылі Бог нас ня вызваліць!

І пачалі ѿсе плакаці ѹ тужыці вельмі грозна маўчком, бо не хацелі, абы іх іншая слышалі. А так быў Трышчан з дружынаю сваёю той дзень і начу вязеньню, і ніхто іх ня відзеў. І назаўтрай прыйшлі ку ім шэсьць чалавекаў без аружжа ѹ раклі ім:

⁶⁷ карысная.

- Як ся маец?

РЭК Трышчан:

- Яка ў той прыгодзе, каторую нам Бог даў. Але прашу вас, панове, так вам Бог памазі, тут лі маєм астасці ў сім вязеньні? Спавядайце нам.

РЭК адзін віцязь: (72)

- Тоё нецтва⁶⁸, з каторага ніхто не выходзіць, то так спраўлённае ўсім, каторых тут саджаюць. І ніколі ўжо ня выйдуць з таго плачу і ў сълязах усе дні свае, і для таго ся завець Плачны горад.

РЭК Трышчан:

- Вож, мой мілы Божа! Есьлі то праўда, есьлі бы ніводзін ня быў жывы, каторы сэзыдзе⁶⁹ улезець?

І ён рэк:

- Зайсьце ніводзін ад таго часу, як той закон пастаўлены. Але калі бы знайшоўся віцязь вельмі высокага сэрца й рыцарства, а пані крашай нашае паніе, а прыехалі бы воба пасполе, то былі нам гаспадары. А тыя бы мусілі памярэці, каторым мы служылі.

Калі Трышчан то чуў, вельмі ся абвесяліў і рабчэ: "Калі быхма былі справядліва сужоныя, былі быс мы простыя ад вязеньня, іж Іхота найцуднейшая реч на съвеце, а рыцары, што Бог дасьць".

І рабчэ віцязю:

- Спавядай мі, прашу ця, калі бы тут знайшоўся рыцар - больш вшага рыцара, а пані - цуднейшая вашае панеі, чы маглі быхма выйсьці зь нецтва?

Ён рабчэ:

- Выйшлі б есьце, але ся то тут ня можа знайсьці, бо наш рыцар ёсьць пан уроджаны й стаіць у той цвёрдасці. А такавы ёсьць рыцар, што ня маець друга на съвеце.

РЭК Трышчан:

- Калі бы ся знайшоў рыцар большы на съвеце й большай Анцалёта?

- І такому мы дадзім раўню.

- А калі вшага віцязя дабудзець, будзем мы простыя ад вязеньня?

І ён рэк:

- Будзеце, калі б зь ім пасполь прыйшла пані.

РЭК Трышчан:

- Я табе моўлю, мы есма свабодныя, есьлі нам крыўды ня ўчыніце. То бых рэк і на двары караля Артыюшавым, іж той віцязь, каторага вы спавядаете, ня ёсьць больш нашага, ні оная пані не цуднейшая над нашу.

І оны віцязь стаў, як забыўши ся, і рэк:

- Дзе ёсьць той, каторага вы так хваліце?

РЭК Трышчан:

- Есьлі нам права будзець учынена, а выйшлі быхма на поле, а дзяржаці ль будзеце нам ваш закон і праўду? І выведзіце вашу панію й вшага рыцара, і дайце нас на правы суд: есьлі будзець наша пані лепшая й віцязь наш лепшы, няхай

будзем свабодны. А калі ся то так ня знайдзець, няхай мі галаву сатнуць.

РЭК оны рыцар:

- Досьць есі мовіў. Я хачу пайсьці й спавядаци там, дзе ся гадзіць.

І так ён пайшоў з тымі, каторыя зь ім прыйшли.

А павем вам, для чаго ся завець той горад Плачны. Бо пастаўлены злымі законы ў тыя лята, калі (73) Іосіф пайшоў у вялікія краіны прыказаньнем Госпада нашага Ісуса Хрыста й абраціў быў мноства люду на Хрысьцянскую веру. А калі слышаў, іж тыя Дольныя астравы паўны людзтва, Іосіф паслаў там набожных людзей абарачаці к Богу народ. І абарачілі ўсе тыя астравы, акрамя аднаго вострава, каторы ся завець Арашы. І там мала было іных людзей, толькі Арашы. А пан іх быў арашак⁷⁰ і меў дванаццаць сыноў і ўсе былі арашцы. Калі хрысьцянне прыйшли ў той вострав, тагды быў гасудар таму востраву іменем Даўлітас. І быў неяк ранёны ад мядзьведзя дзікага й тут адкінуўся ад Іосіфа хрышчэнья.

Калі оны віцязь прыйшоў ку Брунору і к яго панеі, і рабчэ:

- Пане, паймалі есма маладых людзей карнавалян і спавядалі есма ім закон наш сяго горада. І адзін віцязь зь іх таварыства спавядайці быці лепшай цябе й паню лепшую, ніжлі наша пані. І для таго есма прыйшлі даці ведаці вам, бо мы ня можам апусьціці закону нашага, што нам уставілі прэдкаве наше. Для таго спавядайце, што маеце чыніці.

РЭК Брунор:

- Ня я яго ўставіў, ані я яго магу апусьціці. За віце тых, каторыя маюць судзіці й сматрэці. Каторая пані цуднейшая, тая вам астанець паню, а другая мусіць умярэці. І справуйце тую бітву, а я гатовы.

Яны раклі:

- Інак быці ня можаць.

І прыйшлі ку Трышчану й мовілі яму:

- Калі вы маецце віцязя таго, як ёсьце раклі, і вам можа ся добра стаці. Будзьце гатовыя, бо заўтра будзеце біціся.

І выпусьцілі іх той дзень і нач, і давалі Трышчану, што была патрэба. І прыходзіла многа рыцараў, пытаючы імені яго, а не маглі ся даведаці. І глядзелі на Іхоту, а яна ся тайлі й не магла ся ўтаяці. І тыя, каторыя відзелі, гаварылі межы сабою:

- Згубілі есма паню нашу гаспадарыню, бо ёсьць (74) тая лепшая.

І назаўтрай Трышчан убраўся ѹ давалі яму іны меч, і ён рэк:

- Дайце мі мой меч.

І яны яму далі. Усеў на конь вельмі добры, а Гаварнар нес яму шчыт і суліцу. А Іхота

⁶⁸ палон.

⁶⁹ сюды.

⁷⁰ волат.

ўбралася вельмі ў каштоўнае адзеньне і ўсела на інаходніка, а Брагіня й другія дзеўкі зь ёю. І прыехалі к шатром і знайшлі тых, каторыя маюць судзіці іх красу, у шатрох. А тыя шатры былі поўныя добрых людзей, і віцязей, і паней, каторыя прыйшлі глядзеці тае бітвы.

І прыехаў Трышчан з дружынаю і, зъседшы з коней, і селі, бо яшчэ Брунор быў не прыехаў. І тут затрубіў чалавек у рог, каторага рогу далёка было чуць. І ўсеё Брунор на добры конь, і выехаў з горада вельмі ўбраны. А зь ім прыйшло некалькі віцязей і пані яго, маці Галіётава. Калі Брунор прыехаў к шатром, рэк:

- Дзе ёсьць тая нявеста, каторая роўная ёсьць нашай панеі красою?

І яны яму ўказалі Іжоту. І ён відзеў Іжоту й перастрашыўся вельмі, і рагэ:

- У мае дні ня відзеў ёсмі лепшае нявесты! Я ся баю ўтраціці наймілейшую реч для тае панеі красы.

І прыйшла маці Галіётава, каторая была вялікае красы. А калі яна відзела Іжоту, яна ся перастрашыла, іж ёй за яе красу ўмэрэці, бо ся яна ёй відзела найцуднейшую реч на съвеце.

Відзеў Трышчан оную паню, кіёнуў Іжоце і прыступіў к судзьдзям.

І пачаў мовіці:

- Панове й паніе, каторыя маецце судзіці красы тых паній! Глядзіце, ота яны стаяць пасполь. Судзіце права.

І яны маўчалі, бо відзелі, што Іжота далёка цуднейшай тае панеі.

І Трышчан мовіў паўтора:

- Я вас прашу, дзяржыце мя на праўдзе ў вашым законе.

Яны адказалі жаласны:

- Мы маєм так учыніці, але вельмі нам жаль.

Абарачіўшыся ка Іжоце, і раглі:

- Пані, ты-сь лепшшая й твая краса съмерці ця ізбавіла! І для тваёе красы цябе хочама дзяржаці за нашу гаспадарыню. Але калі лепшай цябе каторая прыйдзець, будзь пэўна, іж мусіш умэрэці, як і тая, каторая так доўга была межы намі, (75) каторую есма ў вялікай пачэнсасці мелі, а цяпер ёсьць асуджоная на съмерць. А нам таго вельмі жаль, але інак ня можа быці, бо есма прысягнулі той закон дзяржаці. Той будзь пракльты, хто той закон найпярвей паставіў!

Калі то выказалі, усе закрычалі вялікім голасам, плачучы з такою жаласцю, іж не было таго чалавека, каторы відзеў, штобы ня жалаваў.

Рэк Трышчан:

- Панове! Вялікая ласка, дзе ёсьць той, з каторым ся мне біці?

Яны раглі:

- Ота той уласны, - і ўказалі на Брунора.

І ён рэк:

- Варуйся мяне, іж я ня хочу року адкладаці!

Бітва Трышчанава з Брунорам. І ўзяў шчыт і суліцу ў скочыў к яму, а ён к яму. І ўдарыў адзін

другога так моцна ў прыкра⁷¹, аж аружыя ў шчыт ім выпадалі з рук. І раніліся воба ў палі з коней. Трышчан быў ранёны неглыбока ў бок, а Брунор быў ранёны ў персі вельмі глыбока. І суліцы паламалі, і вынемшы мячы пачалі ся рубаці вельмі моцна. Брунор пазнаў па ўдарцах, іж Трышчан адзін ад добрых віцязей, і пачаў ся сіліці. І рубаў адзін другога вельмі моцна ў вельмі часта: кожны рубаў абыруч, бо ім абема а горла шло. І пазнаў Брунор, іж Трышчан большы над яго віцязь. Для таго ся пакрываў мячом, абы ся Трышчан упрацаваў. Але то не магло быці ў трапляў Трышчана цяці ў голае месца, але Трышчан на то быў добры містар - умеў ся съцерагчы. І рубаліся вялікі час, і былі воба ранёны і ўмардаваліся, іж патрэба ім была адпачынуці. І адступіў адзін ад другога ў сталі, узьлёгшы на шчыты ў на мячы, глядзячы адзін на другога ў стаялі вялікую хвілю.

Рэк Трышчан:

- Пане Брунорэ! Я цябе мам вельмі за добра грыцара ў вельмі ўмелага. І для таго табе спрыяю. То Бог ве - ня рады бых, абы-сь меў загінуці. Але прашу цябе, еслі можаш аставіці туе бітву з мaim пачасьценым і з вызваленнем тае дружыны, я рады астаўлю, абы ты ня ўмёр.

Рэк Брунор:

- Мы есма на тым месцу - ліба ты мяне заб'еш, або (76) я цябе, або воба будзем мёртвия, інак ня можа быці.

Рэк Трышчан:

- Дзе ёсьць нянавісьць, там мілосці нет! І калі ж так, варуйся мяне!

І пачалі ся рубаці, і ўсе ся ім дзівали. І наканец Брунор ня мог съцярпеці, пусьціў шчыт і меч і сам на зямлю паў.

Рэк Трышчан:

- Або ўжо больш ня можаш?

І Брунор рэк:

- Рыцару, так ці адпускаю тую бітву. Ня май мі за зло, іж не чыню па волі, бо не магу.

Рэк Трышчан:

- Я ця хачу пажалаваці, дай мі свой меч і моў: "Пабіты ёсмі".

Рэк Брунор:

- То бых быў злы чалавек, калі бых рэк то сваім языком, што б было з маёю лёгкасцю. Ня дай таго Бог да маёе съмерці, каторая ёсьць блізка мяне!

Рэк Трышчан:

- Чуеш лі ся на тым, што можаш жывы быці?

Рэк Брунор:

- Твой мі меч ні аднаго прадаўжэння ня даў. Ужо ёсьць канец блізка. Еслі мі ня верыш, цяпер жа сам узрыш, - і то рэкшы, пусьціў душу.

Відзеў Трышчан, іж умёр і зъняў яму гелм з гравінай і кінуў ад яго далёка. А пазваў тых, каторыя яго былі прывялі, рэк ім:

⁷¹ рэзка.

- Панове, есылі я досыць учыніў за маё свабаджэньне й маёе дружыны?

Яны раклі:

- Досыць есі ўчыніў. Дабыў есі сесь горад і сесь востраў, і нам есі ўсім гаспадар. А тая панна, каторую есі прывёў, ёсьць наша гаспадарыня. Але яшчэ маеш прыняці реч.

Рэк Трышчан:

- Каторую?

Яны раклі:

- Той нашай панеі Бруноравіцы ўтні галаву мячом.

Трышчан ся аглянуў на яе, а яна плачаць вельмі грозна. И было яму яе вельмі жаль.

І рэк:

- Як я маю ўбіці жану?

І яны раклі:

- Інак ня можаць быці.

Трышчан быў вельмі сядзіты й пачаў многа мысліці.

Рэк Трышчан:

- Пракляты той дзень, каторы той закон паставіў і тыя, каторыя той закон дзержаць. Я мушу ўчыніці такавую реч, што ня буду ніколі вясёлы, калі то ўспамяну!

І пайшоў, съяў ёй галаву й рэк ім:

- Вы мяне прывялі ку ганьбе, іж кожны добры чалавек, каторы то ўведаець, паставіць мі то за ганьбу.

Раклі яны:

- Не табе то ганьба, але тым, каторыя той (77) закон учынілі. Пайдзіма ж нагару ў горад. И там нам прысягнеш у горадзе дзяржаці закон таго горада, як сучы чынілі першыя, каторыя былі перша цябе.

Пан Трышчан ня рады быў таму панству, але інак не магло быці. И пайшоў зь імі ў замак.

Раклі:

- Трышчане, тут нам прысягні.

Трышчан ня рады быў прысягнүці, але інак не магло быці. Присягнүў ім. Яны яму вялі стаці ў тым месцыце са Іхотаю, у каторым стаяў пан Брунор са сваёю панею.

Яны тут мешкалі ў такой мілосьці, Трышчану не было інога наўме, толькі Іхота, а Іхоце Трышчан.

ПОМСТА ГАЛІЁТА ЗА БАЦЬКОЎ

А калі відзела бедная сястра Галіётава свайго айца й мацер мёртвых і оная дзеўка была найсмутнейшая на ўсім съвеце. Будучы яна ў той жаласыці і ўчыніла адну судзіну, і ўзяла айцову галаву й мацерыну й прыправіла на конь. И паехала з малою дружынаю ў Дольныя астравы іскаці Галіёта. И куды-кольвек ехала, страчала рыцары а юнакі, у кожнага пытала а Галіёце-прынчыпе. И кожны ёй спавядаў правую дарогу, дзе ёсьць пан Галіёт. Едучы, яна й стрэціла аднаго рыцара

вельмі добра, высокага рыцарства, у зупоўнай зброй едучы з малою дружынаю. Яна яго паздавровіла, ён ёй вярнуў паздарашленыне вельмі дворна.

І ракла панна:

- Рыцару, дай мі ся спытаці, як пана, і для тваёй дворнасьці, есылі есі слышаў якія слухі а Галіёце-прынчыпе?

Раклі яны:

- Ты есі стрэла, каго ішчэш.

І яна на яго сматрэла доўга, вялікую хвілю, а не пазнала яго, што быў у зброй. А калі яна пазнала й кінулася к яму на горла, плачуучы й ня могучы гаварыці. Калі ўзмагла гаварыці, ракла:

- Ніколі есьмі не слыхала так вялікаму пану бы ся такая жаласыць стала, як табе, каторую ці хачу спавядцаці, бедная твая сястра!

І адкрыўшы судцы, у каторых былі тыя косьці, і ракла:

- То ёсьць косьці таго, хто цябе радзіў, а то галава таго, каторая цябе ў чэраве насіла! Абеюх іх убіў сваёю (78) рукою Трышчан, сяstryneц караля Марка карнавальскага. И для таго есьмі паехала цябе іскаці, абы-сь а тым ведаў, што бы-сь меў з тым чыніці, бо можаш учыніці, што хочаш, яка сільны чалавек.

Рэк Галіёт:

- Як ся то стала?

Яна яму спавядала ўсё па раду й Галіёт паразумеў, іж Трышчан у тым нявінны, ня меў на яго жастокага сэрца. И зь вялікае жаласыці прасыязіўся й рэк:

- Міная мая сестро, нам стала так вялікае зло за мае грахі. Калі бых ся надзяяў, я бых даўно сказіў тыя злыя законы, каторыя ў тым востраве. Але цяпер пайду й скажу тыя злыя законы, а Трышчану ўчыню, як яму слушыць. А для таго не могу ся аслушаці, абых ся ня мсыціў, то бых зыле ўчыніў. И покі буду жывы целам майм, буду ся мсыціці. Вернімся ў Сарэйлёнс і там паложым цела айца майго й маткі ў адной апаты⁷². И там парадзімася, як быхма прыйсьці мелі на памшчэньяне.

І паехалі ўсе вельмі жаласны. И ня знаў жадны чалавек, штобы то Галіёт, бо ехаў з малою дружынаю. И прыехалі к онаму гораду, у каторым быў кароль із стома віцязі. Калі ён відзеў Галіёта, быў вельмі рады для таго, што Галіёт прыехаў. Да ня ўдзячна яму было, што прыехаў з малою дружынаю, і рак: “То ўжо не дармо”.

И калі Галіёт разабраўся са зброй, кароль прыйшоў і рак яму:

- Пане, як ся маеш? Чаму есі так невясёлы? Для Бога, спавядай мі, што ся стала?

Рэк Галіёт:

- Ня дзіўна, што есьмі невясёлы, жэ мі ся стала вялікая лёгкасць і жаласыць.

И пачаў спавядцаці, як яму Трышчан убіў айца й мацер.

⁷² абацтве.

Рачэ кароль:

- То ёсьць, гаспадару, вялікая жаласьць. Да што з тым мысліш?

Рэк Галіёт:

- Хачу паехаці ў той востраў з адным рыцарам і з дзьвема пахолкамі й з добрым канём і зброяю так, чтобы мя ніводзін чалавек не пазнаў, іж хачу прыйсьці госьцем, хачу ся біці з Трышчанам. Еслі мя ўб'ець, то мі жаласьці канец, а калі я яго ўб'ю, ніхто мі таго не паставіць за ганьбу, леч за рыцарства. А табе прыказую, абы-сь мі сабраў пяцьсот тысяч войска добрых людзей, (79) і пайдзі па мору ў той востраў, пад Плачны горад; хачу сказіці тыя злыя законы, што імаці гасьцей і дзяржаці ў цямніцы. І ты пагубі іх усіх і вазі ў балота. І няхай не астанецца ніводзін чалавек, ні жана. А каторая госьці знайдзеш, тых усіх пусьці свабодна.

Рэк кароль над сту віцязі:

- Пане, што вяліш мне, то ўсё будзець мною гатова, калі не ўмру. Але як ты мысліш біціся з Трышчанам, каторы ёсьць найбольшы рыцар, якавы ня ёсьць ні Анцалёт Лёквенскі, і ня маець друга на съвеце рыцарствам па ўсіх чатырох старанах па мору й па суху? Не пускайся на такую прыгоду й пагібелю, на то я табе ня раджу. - I рэк:
- Пане, даў ці ёсьць Бог панства й такую моц, што ся не гадзіць табе месціці, ні класціці а такую рэч лёгка, бо еслі ся табе зло станець або съмерць, - усё тваё панства зыле ўпала. А еслі ця асарамоціць, то ці будзець вялікая лёгкасцьць. Пане, я цябе заўжды мам за добра, я табе раджу: астаў тую бітву з Трышчанам! А калі яго знайдзеш ласкаю, ён, відзеў такую тваю жаласьць, ён сам прыймець на сябе тую помсту. А еслі вы два будзеце на полі, еслі ця ён не пераможа, сатні мі галаву!

Рэк Галіёт:

- Знам, што мі гаворыш праўду, і я табе вельмі духвам. Але калі бых я яму месціў Анцалётам або інымі рыцары, то бых горай учыніў. Але, як есьмі табе расказаў, так учыні, хаця мі будзець умярэці, мушу то учыніці: што есьмі ўмысьліў, то і учыню, бо ня буду ва ўпакою, даколе ня ўвіджу Трышчана.

І кароль быў у вялікім страху, што ся баяў, іж Галіёт ня можаць цярпеці проці Трышчану й быў вельмі смутны, іж мілаваў свайго пана Галіёта за ўсяго сэрца.

Па тых рачах Галіёт вялеў панесьці айца свайго ў адзін кляштар і палажыці ў каштоўны гроб, і гравава мацерыну, зь вялікім плачам. И потым аставіў сястру ў тым горадзе вельмі пачэсна, а сам паехаў к мору з адным рыцарам і з дзьвема служэнікамі й канём, на каторага каня вельмі надзяваўся. И зброю ўзяў вельмі добрую й меч, каторы быў Анцалёт даў.

Калі прыехаў к мору із сваёю дружынаю, ніхто яго не пазнаў, бо ня еждываў з малою дружынаю. Стаяў там дзень. И знайшоўся яму там карабель напраўлены а гадзіна добра й пайшоў па мору. И калі быў далей ад края, рэк марнарам:

- Дабывайцеся пад Плачны горад.

Яны раклі:

- Ни дай таго Бог нам, што быхма там былі, лепей (80) бы нам съмерць, ніжлі там пайсьці.

Рэк Галіёт:

- Ня можаць быці інак, мусіце там пайсьці.

Калі марнары то слышалі ад Галіёта, ня ведалі, што ўчыніці, іж еслі бы там пайшлі, то пагіблі, а не пашодышы, Галіёт вельмі сярдзіт: "А маець дружыну ў зброю - можаць нас пагубіці". И ён другі раз рэк:

- Хадзіце, ня бойцеся, бяз боязньі можаце там быці!

Раклі яны:

- Еслі можа то быці, абыхма ся не баялі, зымлуйся для Бога, ня хоцечы нашае й сваёе съмерці, бо ведаеш сам, іж ніводзін там не астанець, што ня быў мёртвы. Там нас не вядзі.

Рэк Галіёт:

- Або ня хочаце ісьці, дзе я вялю, - цяпер ёсьце мёртвяя на тым месцы! - і выняў меч, замахнуў, яка бы цяць.

Яны ся перастрашилі й раклі:

- Пане, калі інак ня можа быці, мы ўсе ў тваіх руках. Што вяліш, то учынім, толькі не пагубі нас.

I ён рэк:

- Ня бойцеся, ня будзець вам нічога.

І яны абярнулі к востраву. А другога дня прыйшлі ў востраў к прыстанішчу пад Плачны горад. I прыйшлі к ім людзі з вышняга замку й раклі:

- Пайманя ёсьце!

Галіёт рэк:

- Хаця есма прысталі ў вашу зямлю, але не гадзіцца нас імаць, занюж есьмі гатовы той ваш закон дзяржаці.

I яны раклі:

- Тагды хочаш біціся з Трышчанам, каторы ёсьць найбольшы віцязь на съвеце.

Рэк Галіёт:

- Хаця б большы ніжлі ёсьць, але на іное не прыйшоў, леч зь ім біціся.

Яны раклі:

- Выйдзіце вон.

Яны выйшлі, і гараджане марнароў у цямніцу павялі.

Рэк Галіёт:

- Пусьціце мі тыя два юнакі й віцязя, няхай мі памагаюць таварыства да таго месца, дзе будзець бітва.

I пыталі яго:

- Як табе ёсьць імя?

Рэк Галіёт:

- А мaim імені цяпер ня можаце ведаці. Павядзіце мя, дзе маєм біціся.

Яны раклі:

- Тым ся не пячалуйце, скора будзець бітва.

I ўселя іх на коні пятнаццаць коњнікаў, і Галіёт з дружынаю ехаў к таму месцу, дзе маець быці бітва.

А Трышчан быў у вышням замку са Іхотаю, і з Гаварнарам, і з Брагінню ў вялікім вясельлю.

Тут Трышчан не ўспамінаў нічога, адно Іжоту, а Іжота Трышчана. І тое ім нецтва было вельмі соладка ѹ мешкалі, яка бы ѿ Бога, а не памянулі а каралю Марку, ані а Карнавалі. Жылі тут у тым вясельлю два месяцы.

І на канцы трэцяга месяца прыйшоў адзін віцязь перад Трышчанам і рачэ яму:

- Пане, ты ся можаш весяліці ныне са Іжотаю, а заўтра маеш ся біці (81) з адным віцязем, каторы для таго прыйшоў з двара карала Артыуша, біціся з табою. Мы есма яго паставілі на месцы, дзе ся маеце біці.

Рэк Трышчан:

- Ведаеце ль, што за віцязь на імя?

Рэк:

- Ня ведаем. Не хацеў нам а сабе спавядцаці. І Трышчан памысьліў, абы то не Анцалёт.

Рэк:

- Я ня знаю, каторы то віцязь. Чы нарадзілі ёсьце бітву? Калі ён на то прыйшоў, ён будзець меці. Да хаця ён на маё зло прыйшоў, аднака ж паздароўце яго ад мяне, бо я ўнімам, іж ён ёсьць вялікі віцязь.

І ён з тым адышоў ад яго, а прыйшоў к Галіёту й рэк:

- Заўтра ся маеце біці, а Трышчан ця паздараўляець.

Рэк Галіёт:

- Паздараўляець мя Трышчан як непрыяцель, а я яго такжа паздараўляям як непрыяцеля.

І гаварылі межы сабою досыць, а не пазналі яго, хто ёсьць. Гаварнар слышаў, іж оны рыцар а бітве гаворыць. Рэк: “То ёсьць, канечне, Анцалёт. Паехаў з двара Артыуша-карала, ішучы разылічных і жастокіх прыгод!”

І вельмі ся яго Гаварнар баяў. І прыступіў ку Трышчану й рэк:

- Заўтра маеш біціся.

Рэк Трышчан:

- Ведаеш лі з кім?

Ён рэк:

- Ня вем, але надзявамся, іж Анцалёт умысна на то прыехаў біціся з табою. Але ён ёсьць большы віцязь на съвete.

- Я рады зь ім пакусіці⁷³, занюж калі прыйдзець на ўдарцы, а калі мне Бог паходаць зычыці, а будзем лі роўныя, то бых не хацеў большае славы. А еслі мя ўб'еца, волю быці ад яго пабіты, ніж ад пяці інных.

Гаварнар ся яшчэ большай перастрашыў і рэк:

- Так ёсьць, як ты гаворыш. Але тут вялікі страх і вялікая пагібел!

Рэк Трышчан:

- Для съмерці ня трэба ся баяці. Ведаеш ты сам, містрэ, іж мы заўжды на тым.

Слышаўши то Іжота, пачала плакаці ѹ тужыці, гаворачы:

- Цяжка майму сэрцу! Як то ёсьць злая прыгода! І ў злы час есьмі радзілася на сесь съвет! Яшчэ мі ня выйшлі тры месяцы маёй фартуне ѹ майму вясельлю, і ўжо мі ся знаходзіць мука ѹ скарачэнье майму жывату. І еслі бы мі ся прыгодзіла вялікая рана або съмерць, то бы мі соладка ѹ лепш было.

Трышчан яе цешыў, гаворачы:

- На маю веру, ня будзець ён над мяне меці наперад нічога.

Рачэ Іжота:

- Я не прашу ад Бога больш, адно бы мі ты здаровы быў, а ня быў асарамочаны ад тae бітвы, занюж ся я ніводнага віцязя не баю, толькі Анцалёта.

І ў тым страху стаялі. А Галіёт а тым нічога ня ведаў. (82)

І калі была ноч, прыйдзець адзін віцязь у зброй, каторыя былі пры Галіёту, і рэк:

- Павесім вам: прыйшоў кароль над сту віцязі, а зь ім войска. Прысталі ѹ прыстанішча збройныя на конех. Мы раклі, абы выйшлі вон, хощечы ўчыніці наш закон. Калі есма хацелі іх паймаці, яны паходаці аружжа ѹ пабілі нашых людзей. Нямала парубалі ѹ пакалолі. І мы перад імі не маглі цярпеці ѹ даліся есма ѿ іх рукі. І мы есма, пане, у іх руках, а яны суть із Карэлёні⁷⁴, людзі Галіёта-прынчыпа.

Калі то яны слышалі імяннуючы Галіёта, пабеглі ўсе па сваіх патрэбах, а Галіёт стаяў да ютра ѹ шатры.

А на съвітаны ѿбраўся Трышчан у вялікае аружжа ѹ слухаўшы імшы, паехаў з горада. А зь ім Іжота, і Гаварнар, і Брагіня, і чатыры паходкі. Калі быў блізка шатроў, Галіёт быў на кані ѹ відзеў Трышчана блізка, узяў суліцу ѹ шчыт. Трышчан відзеў, іж ён ёсьць гатовы, і рэк Гаварнару:

- Паедзь к онаму віцязю ѹ даведайся, еслі ёсьць Анцалёт. Валеў бых зь ім таварыства меці.

ЗАМІРЭНЬНЕ ТРЫШЧАНА З ГАЛІЁТАМ

Гаварнар паехаў і паздаровіў Галіёта ѹ ён яму вярнуў паздараўленыне.

Гаварнар рэк:

- Рыцару, то ёсьць Трышчан, з кім ся ты маеш біці. Але ён цябе просіць для тваёе дворнасьці, спавядай яму, хто еси ты. Ужо ведаеш, з кім ся б'еш. Няхай бы тэж і ён ведаў, з кім ся б'ець.

Рэк Галіёт:

- Калі ён - Трышчан, а я яго непрыяцель съміротны. А па праўдзе, што мі ўбіў айца ѹ матку. І прыйшоў есьмі мсыціціся на ём майм целам, еслі буду мог. А імя мі ёсьць Галіёт з Дольных астравоў. Досыць далёка слышаць імя маё!

Чуў то Гаварнар ад Галіёта, ведаючы, іж Галіёт большы гаспадар на съвete. Перастрашыўся ѹ спавядай Трышчану. Чуў то Трышчан і рэк:

⁷³ пабарукацца.

⁷⁴ з Сарэйлёнса.

- Божа, хвала ці будзь, іж найбольшы пан і найбóльшы віцязь ад съвета бярэцца проціў мяне біціся са мною на полі. А то ёсьць цвёт дабротам і харобраствам, панам пан прыйшоў біціся са мною, могуны паставіці сто тысяч войска на полі збройных з суліцамі!

Канец тых рачэй.

Бітва Трышчанава з Галіётам. Пусыціся адзін ку другому, як маглі коні скочыці, і ўдарыў адзін другога так моцна, аж ся суліцы ім паламалі. І ўдарыліся так моцна, аж воба палі з коньмі на зямлю, і ад таго ўдару (83) былі ранёныя. І воба ўскочылі так, як тыя, каторыя былі вялікае добраці ў вялікага сэрца, і пахвацілі мячы й началі ся рубаці. І Трышчан быў у страху, і яны воба былі вялікія чалавекі й біліся так сільна, не было чалавека, каторы відзеў, aby страху ня меў. Трышчан біў моцна, а Галіёт такжа: указваў адзін другому сваё непрыяцельства. Трышчан пазнаў свайго непрыяцеля, а Галіёт рэк: “То ёсьць найбóльшы віцязь, каторы па съвеце слывець! Тут мі прыняці съмерць або быці добрым чалавекам”.

Яны ся воба сілі, указуючы адзін другому сваё віцезвества. А Іжота канца глядзела таго, каго мілавала больш, ніж сама сябе. Калі ён прыймаў такавыя ўдарцы, яна была бледа й дала б увесь съвет, aby ён быў здаровы й прости ад тae бітвы. Калі Галіёт біў Трышчана, тагды ён на каленах падаў, а Іжота прыймала ўдарцы ў сэрца сваё й была бледа, як папуга⁷⁵. А калі Трышчан Галіёту біў і поле яму браў, а Іжота была вельмі вясёлая й румянная. Яны біліся, а Іжота брала ўдарцы ў сваё сэрца й была пэўна, жэ Трышчан маець добрую бітву, занюж ён ганіў Галіёта па полю куды хоця. А Галіёт быў вельмі ранёны а крою схадзіў. Трышчан ня вельмі быў ранёны, а Галіёт ся сіліў проціў Трышчану, што найболей мог. І мовіў: “Няхай віджу, колькі магу зь ім трываці”. Будучы Галіёт у сваёй тэскнасці⁷⁶ й гаварыў: “Я не магу збыці съмерці ад Трышчана”.

Аж выйшаў кароль над сту віцязьмі зь людзьмі збройнымі на помач Галіёту. А шлі прудка, бо кароль відзеў, што яго Трышчан змагаў. Калі Галіёт пазнаў сваю харугву, тагды рэк:

- Трышчане, ты мёртвы! Відзіш, то суть мае людзі. А ты мі ўбіў айца й матку. Еслі бых ся табе на мсыці, увесь съвет бы мі за зло меў!

Трышчан рэк:

- Ня можа то быці, пане, штоб ты мяне людзьмі застрашыў. Я цябе знаю так добра: ях ехаў бы ты ка мне, еслі бы еси меў мне іным мсыці. Я ся інога не баю, ані ся съцерагу, толькі цябе. А Бог ве, жэм ці нявінны ў съмерці айца й мацеры тваёе. І сам то добра ведаеш. А даю ці сию бітву за дабытую а пусыці мя з маёю дружынаю

⁷⁵ пераляканы чалавек.

⁷⁶ у самоце.

свабодна! Зло-м учыніў, іжэ-м дабыў мяча проціў цябе, напроціў найбольшага пана й найбольшага віцязя. А то Бог ве, жэ таго ня моўлю для страху, абых ся (84) баяў съмерці! - і прыступіў, даў яму меч.

Галіёт узяў меч і рэк:

- Ты-с мі толькі учыніў, што бых табе меў ненавідзіць са ўсяго сэрца. Але не чыню таго для тваёе дабраты, іж еси найбольшы віцязь на съвеце. Ня ёсьць годна цябе пагубіці ў абяцую табе сваю прыязнь.

А Трышчан паклякнуў перад ім на калені свае падзякаваў яму дворна за яго ласку. Галіёт яго ўзвеў пад рукі а рэк:

- То ся не гадзіць, ачколвек я вялікі пан а ты такжа вялікі чалавек і ўраджоны, якавы й я, а віцязь еси большы, ніжлі я й нет табе друга на съвеце.

А кароль над стома віцязьмі к ім прыбліжаецца із суліцамі на Трышчана. І Галіёт заклікаў на яго, што могуны:

- Стой, вярніся ад Трышчана, еслі ці жывот трэба!

Кароль тое чуўши, стаў і вярнуў войска й паехаў сам да Галіёта й пытаў яго, ракучы:

- Пане, як ся еси меў?

Рэк Галіёт:

- Добра, з ласкі Божае, але ня вельмі.

Рэк кароль:

- Я вам перша а тым спавяддаў.

І Галіёт рэк:

- Калі есьмі із жыватом з тae бітвы, але вельмі мі ся хацела зь ім біці ў вясёлы есьмі а тым, што ся зь ім пазнаў. Еслі бы ся магло стаці, хацеў бых меці іх із Анцалётам пасполе, бо тыя віцязі як харобрый, так дворныя і ўсякае добраці поўныя.

Рэк кароль:

- А што цяпер мысліш?

Галіёт рэк:

- Паедзьма ўсе дадому Трышчанава зь ім і там адпачыну, покуль буду здаровы.

І ўсеё Галіёт, і Трышчан, Іжота, і ўся іх дружына вельмі прудка. І калі прыехалі на гару і ў замак, каторы ся завець Араш, аглядалі ран Галіёту й Трышчану. І былі ў Галіёта вялікія раны й крою быў надышоў. Лекары прылашылі зельле к ранам і дзівіліся, як ёсьць жывы. І ня мог рушыці целам цэлы месяц. А Трышчан ляжаў пятнаццаць дней, а таварышы яго былі пры ём. А каторыя былі ў цямніцы, тыя ся ўсе сабралі ку Трышчану.

А тыя людзі, прыйшлі із Артыюшам каралём, каторы над сту віцязьмі і ўшлі ў Плачэўны горад. І выступілі вязыні а горад зажглі, бо гараджане біліся зь імі а той закон Іосіфаў, каторы дзяржалі многа лет. А Галіёт прыказаў, aby ніхто Трышчанавых ня гневаў ані яго госьця: а ня даў ад сябе Трышчану адхадзіці, покі воба выздаравелі.

Рэк Галіёт Трышчану:

- Я быў прыйшоў у той востраў на тваё съмерць, помсьціці съмерці айца (85) майго й мат-

кі маёе, але ведаю, іж ты ўбіў іх па няволі: для твайго рыцарства адпускаю табе тое. А спавядай мі есі, іж нясеш тую панну для свайго дзядка, як ся есі яму абяцаў. Я ця пускаю зь ёю, але вельмі мі жаль таго, што ня можаш ехаці за мною, іж есьмі ня відзеў жаднае мільшае рэчы, калі бых вас відзеў з панам Анцалётам умесьце. Ты можаш узяці адпушчэнье ад свайго дзядка й прыедзь ка мне ў каралеўства Сарэйлёнскае або дзе-кольве буду: успамяні ту ѿ дворнасьць, што есі меў ад мяне ѹ адпушчэнье гневу майго. Прыйедзь ка мне што найборзыдзей можаш. А я ці абяцуя ся як віцязь, бо есьмі не кароль, тыя панствы й землі мае, што есьмі забраў, Анцалёту й табе, абых меў з вами дзывема таварыства, а вы са мною. Я бых большага багацства не хацеў!

Рэк Трышчан:

- Пане, вялікая міласьць! Ты-сь так многа для мяне ўчыніў, я табе таго не магу заслужыці. Але калі Бог дасьць жывот, я цябе хачу ўскорэ відзеци дзекольве будзеш. То ці гавару са сваёю дружынаю.

І было яму мора ціха й Галіёт яго праводзіў да мора й прасіў яго, абы інак не ўчыніў і так бы ўчыніў, яка ся прыабяцаў. Але потым, мала памешкаўши, прыйшла яму весьць, што Галіёт праставіўся. І а tym Трышчан быў вельмі жаласны.

І калі ся разлучыў Галіёт із Трышчанам, пісаў Галіёт ліст сваёю рукою й паслаў да каралёва Веліверы, спавядочы ёй тое папсованье злых законаў па съмерці айца й маткі сваёе й як нет большых на съвеце ад двух віцязей. І межы іх ня знам, каторы большы - еслі Анцалёт зь Лёквы, чы лі Трышчан зь Еліёнаса, сяstryнец караля Марка.

Калі Велівера той ліст прачла, было ёй вельмі ўдзячна, і ракла: "Міла бы мі відзець панну Іжоту й пана Трышчана ў двары". Ня чуць было а Анцалёте праўдзівае весьці, іж у той час быў ён з вума ступіў а так быў два гады. А то было тагды, калі Міліенец караля Бана й Бандэмагуль прыехалі ў двор караля Артыуша, і дабыў каралёвую Веліверу ў апецы Кенішовай⁷⁷, столніка, і павёў яе ў Лёндраш.

ПЕРШАЦ ШЛЮБНАЦ НОЧ ІЖОТЫ

І калі прыехаў пан Трышчан у Карнаваль са Іжотаю ік каралю Марку із сваёю дружынаю й тут было вялікае вясельле: як малады, так і стары - усе ся весялілі ў гралі. І ў tym вясельлю, калі ўжо была нач, а быў час Іжоце з каралём Маркам пайсыці да ложы, - а Іжота была ў вялікай пячалі, іж не магла забыці таго, (86) каго мілавала - ракла сама к сабе: "Яшчэ бых валела ў востраве Арашову быці, дзе есьмі мела Трышчана па сваёй волі".

⁷⁷ Кажынавай.

І ў той мыслі лягла на пасьцелі. Для ўтрачэнья паненства свайго ўпрасіла Брагіню, абы ўместа ёй з каралём на ложы была ту ѿ першу ноч.

І кароль Марка, мешкаўши, прыйшоў да яе ѹ ложніцу. А ѿ ложніцы нікога не было, адно Трышчан, і Гаварнар, а Брагіня. Скора ся кароль разабраў, Трышчан пагасіў съвечы.

І рэк кароль:

- Чаму-сь то ўчыніў?

Рэк Трышчан:

- Абычай той ёсьць ув Арляндэі: калі хочаць вялікі пан на першую нач лечы з паннаю, съвечы ўгашаюць, абы ся панна не стыдзіла. І мяне маці яе закляла й я ся ёй так абяцаў.

Рэк кароль:

- Добра есі ўчыніў.

І затым выйшлі вон із ложніцы Трышчан, Іжота і Гаварнар. А Брагіня лягла на пасьцелі ўместа Іжоты. А Іжота была на той час усталая напрочіу караля. Калі кароль увайшоў у ложніцу, і стаяла Іжота ѿ закрэце⁷⁸, покі к ёй выйшла з каморы Брагіня. Калі кароль споўніў з Брагіняю - не пазнаў, штобы не Іжота. І скора па спаньню выйшла Брагіня, а Іжота, ушэдшы, лягла з каралём.

І калі было назаўтрай, рэк кароль Марка Трышчану:

- Трышчане, угодніча мой, сыну мой няроджаны! Прынес мі есі чыстае золата!

І быў Трышчан а tym вельмі вясёлы. І на той радасыці вялеў кароль Марка віцязям іспоўніці сэрца вясельлем. А гаварыў:

- Прывёў мі Трышчан чыстае золата!

І казаў прывесыці ўсякія гудбы, дуды і бубны, трубы, шахі, варцабы, лютні, арганы. Таго дзеля ўчыніў такое вясельле, абы ся рыцары ку харобрасыці мелі. Відзечы панны такое вясельле, танцевалі гаратанскі танец, за добраць пану Трышчану гаворачы:

- Прывёў нам пан Трышчан, у чым нам ёсьць пеци ѹ граці да канца дней нашых!

І пазірала руса Іжота сваім яснымі вачымі на асобу пана Трышчана, а Трышчан такаж на Іжоту пазіраў. Ніхто таго са ўсіх віцязей, і паней і панен ня знаю, толькі Трышчан а Іжота, і Гаварнар і Брагіня. І прыбываў кароль Марка ѿ вясельлі са сваімі віцязьмі.

СУМНЕЎ КАРАЛЦ МАРКІ

І аднаго часу прыйшоў адзін віцязь караля Марка й рэк яму:

- Вяльможны каролю! Няхай то будзець утаяна, што ці хачу спавядаци.

І пазрэў кароль на віцязя, рэк:

- Гавары, што хочаш.

Рэк віцязь:

⁷⁸ за паваротам.

- Ты пан моцны, а мне няўдзячна твая лёг-
касьць. Я ці павем: мілець Трышчан Іжоту цяле-
сным учынкам.

Кароль рэк: (87)

- Можаце ль таго давесыці?

Ён рэк:

- Пане, заісьце есьмі чуў, іж маюць ссысьціся
у першую старожу ночы ў гародзе⁷⁹ за сеньмі.

І кароль Марка, хоцечы таго даведаціся, рэк
рыцарам:

- Маєм ехаці.

Рэк Трышчан:

- Каму вяліш з сабою?

Рэк Трышчану:

- О, пачэсны рыцару Трышчан! Ня едзь цяпер
са мною. Жджы мяне тут заўтра.

І ад'ехаў кароль далёка ад двара й вярнуў
рыцараў ад сябе, а сам вярнуўся апяць да двара і
ушоў у гародзец і ўлез на яблань. А тагды была
ноч месячна й для таго ня мог скрыці ценю
свайго. А пан Трышчан змовіў быў са Іжотаю, абы
выйшла ў гародзец. Яна выйшла й стала блізка тae
яблані вельмі вясёлая а мілосыці Трышчанавай.
А прыйшоў ка Іжоце блізка і ўбачыў ценъ чалавечы
на яблані, і паглядзеў ку верху й паклякнуў
на калена. Рэк Іжоце:

- О, вялебная⁸⁰ пані, усім паніям каруно! Для
таго есьмі цябе прасіў, абы есі выйшла ў сесь
агародзец, я бых сказаў мысьль маю. Мышлю
пайсыці па мору й па суху, бо есьмі чуў, што рэк
кароль Марка: "Пазіраець Трышчан на Іжоту
мілосным абычаем". Іна для Бога, спавядай каралю
маю службу, як есьмі біўся з вогненным Блянорам,
з найбольшым віцязем, для яго, бых яму цябе
дастаў. Няхай бы ся на мяне кароль ня гневаў!

Іжота была вельмі мудрая й ка ўсякай рэчы
хітрай - пазнала, іж Трышчан нешта відзіць,
і пасматрэла па агародцу й абачыла ценъ чалавечы
на зямлі. І не вазрэўши на дзерава, і ракла:

- О, вялебны віцязю, усім віцязям каруно,
каторы мілуеш панства каралю Марку, бо ведаець
кароль тваю вялікую паслугу, што есі асвабодзіў
усю Карнавалю ад мала й да вяліка і ўсе вакол-
ьныя стрэснуліся для вялікага віцезвества твойго!
То бы меў быці вялікі дзіў, жэбы кароль забыў
тваё добраці, а меў верыці аднаму віцязю. Буду я
а табе мовіці гасудару каралю. Надзявайся, іж
кароль мне, малжонцы сваёй, будзець верыці.
А калі есі ўмысьліў хадзіці па мору й сухам, яшчэ
паняхай⁸¹, пакуль прыйдзець кароль Марка.

Пан Трышчан уздаў хвалу Богу й падзякаваў за
то краснай Іжоце а пакланіўся, ішоў ув абецыны⁸²
палац, а Іжота да ложніцы.

І зълез кароль Марка із дзерава й рэк сам к
сабе: "Нет тут Трышчанавы віны. Еслі бы то была

праўда, іна то бы цяпер было. Прыйшло на мы-
сьль яму, іж той віцязь гнеў маець на Трышчана,
іж з Трышчанам хадзіў ув Арляндэю па Іжоту:
а калі прысталі пад замак Дамалёт у лёндраскім
карапеўстве (88) у дзяржаньню караля Дэмагуля,
а так к ім прыехалі былі два віцязі, Яшчор і Ма-
рганор, раўні сабе пытаючы; а Трышчан вельмі
хацеў зь імі каштаваціся й той віцязь унімаў яго,
мовячы: "Трышчан! Не пайшлі есма з тымі
віцязімі біціся, але пайшлі есма прынесыці Іжоту
із горада Біяна із Арляндэя, дачку караля Лянвіза,
нашаму пану каралю Марку!" Тагды яму рэк
Трышчан: "Еслі ты баісься калоці ў Лёндрашы,
тагды не ідзі з намі ўв Арляндэю, занюж там
знойдзем многа добрых віцязей, а не дадуць нам
Іжоты бяз моцнае бітвы!" І за тое той віцязь
гневаўся на Трышчана. І прыйшоў той гнеў
каралю на вум і на верыў яму.

Прыйшоў кароль Марка ў палац, і прыйшла ку
яму Іжота й ракла яму:

- Вялебны пане! Павем ці адну рэч. Калі есі
ад'ехаў із сваімі віцязі да другога двара, а тут
аставіў Трышчана, ён захацеў паехаці па съвету й я
яго пытала: "Чаго дзеля ездеш?" І ён мі рэк:
"Пазнаў есьмі, што кароль на мя пазіраець
гнеўнымі вачыма". І я яго ўняла, даколе ся па табе
давем. Прашу ця, гасудару, для таго пазіраньня,
ведаеш сам, якая Карнаваля была паніжоная, але
ж яе Трышчан асвабадзіў - убіў найбольшага
рыцара Амурата арляндэйскага ў востраве Сам-
соне, асвабадзіў Карнавалю ад вялікага й да
малога. А то ўчыніў для таго, абы ты панаваў.
А яшчэ пабіў найбольшога віцязя, вогненнага
Блянора: і то чыніў для цябе, мяне табе даста-
ваючы. І яшчэ: каторы бы кольвек рыцар прыехаў
адкуль на твой двор раўні пытаці, а еслі б ведаў,
што Трышчан у вас ёсьць, ня меці будзець зь ім
бітвы. А еслі ся будзець біці, ты будзеш павы-
шоны Трышчанам. Бо калі прыяжджалі рыцары
на айца майго двора, тагды ся ня мог знайсці
ніводзін віцязь, каторы бы ся працівіў Палямі-
дажу. І калі ся зъехаў з Трышчанам, іна Трышчан
з каня яго скінуў. Для таго, пане, ня дай яму ад
сябе проч пайсыці.

І кароль Марка паслухаў яе цудных рачэй і рэк
ёй:

- Спавядана мі на Трышчана, але сам знаюю
верна яго к сабе й мілую яго сэрцам, яка сам сябе.

СОН КАРАЛЕЎСКИ

А потым рэк кароль Марка краснай Іжоце:

- Відзеў есьмі сон. Было адно паненства вельмі
харошае й на ём была вырасла адна рожа вельмі

⁷⁹ садок.

⁸⁰ высокашаноўная.

⁸¹ устрымайся.

⁸² агульны.

⁸³ гэты сон караля Маркі зъяўляецца бліскучым
узорам літаратурнае аллегорыі, унікальным у эўрапейскай
трышчаніяні: беларускі перакладчык адчуў адсутнасць
матывацыі дзеяньням Іжоты ў іншых вэрсіях.

пекная. А на ёй былі цвяты вельмі красныя. І гаварылі віцязі: “То будзець панства добрае для тае краснае рожы”. І гаварыў пан таго панства: (89) “Панства маё, але рожа не мая. Хто-кольвец возьмечь цввет ад рожы, будзець яму рожа”. І многія рыцары прыяжджалі ў тое панства, а кожны рыцар хацеў таго цввета ад тае рожы. І ніхто ня мог узяць цввета ад рожы. І прыйшоў адзін віцязь і прасыцёр руку к той рожы й адняў адзін цввет ад рожы. І раклі оныя віцязі: “То ёсьць дзіва, як доўга ня мог ніхто адняці цввета ад тае рожы, а сесь рыцар скора прыйшоў і ўзяў цввет яе”. А той віцязь быў вельмі вясёлы а той рожы. А калі яшчэ большай хацеў цвятоў, тагды ня мог больш ухваціці. І ў той час прачуціўся есъмі ад сна.

Іжота ракла:

- Пане, мне ся відзіць, каторы віцязь узяў цввет ад тае рожы, яго будзець і рожа.

Кароль унімаў, штобы ся таго ніхто не дамысліў, а Іжота была вельмі мудрая й дамыслілася, для чаго то кароль мовіў. І ўнімала, жэбы яму Брагіня спавядала яе мілаванье з Трышчанам. І была Іжота вельмі сярдзітая на Брагіню й мысліла, яка бы яна не была жывая⁸³.

БРАГІНЦ Ў НІМІЛАСЬЦІ

І паехаў пан Трышчан у чыстыя дубровы іскаці бітвы, бо ад некальку дней жадаў таго.

А Іжота ракла Брагіні:

- Паехаў пан Трышчан бітвы іскаці й там мусіць некалькі ран меці, а таго быльля мала, чым раны лячыці. А так паехаці мне або табе зельля таго іскаці.

Ракла Брагіні:

- О, пачасыцёная пані! Ня слушыць табе міма мяне ехаці. А хаця бы мі й далёка, морам і сухам ехаці, я паеду ня толькі да чистых дуброў - і далей - прынесыць зельле пану Трышчану. Але, прашу цябе, пашлі са мною двух віцязей, абы мі каторага прыслоўя⁸⁴ не было.

Іжота казала пазваці двух хлопаў і вялела ім убраціся ў зброю. А ?ды ся яны ўбрали, ракла ім:

- Паедзьце з тою дзеўкаю й там загубіце яе насымерць. А я за то вам упрашу караля, абы вас паставіў віцязьмі.

А калі прыехалі ў чистыя дубровы й мыслілі многа, гаворачы:

- Тая панна многа паслужыла пану Трышчану ў горадзе Біяну ўв Арляндэі, яна ёсьць мудрая й хітрай. Спавядайма мы то ёй, чаго для паехалі есма. Можаць лі то яна ўчыніці, яка быхма былі простыя ад карнасьці й яна ад съмерці? - І яны раклі: - Ведаеш лі, панно, што маеш ад нас съмерць?

Яна ракла:

- Не магу нічога з вамі мовіці, дакуль ня віджу парсун ваших.

І яны зьнялі гелмы і ўказалі ёй парсуны. І яна пазнала іх Брагіня, што яны паехалі (90) для яе съмерці, і ракла:

- Ня съмееце інога ўчыніці, адно, штоба вам казана. А калі хочаце, можаце быць простыя ад граха і ўчыніці прыказаныне пана нашага.

Яны раклі:

- О, добрая панно, для таго есма табе спавядалі, што быхма простыя ад граха, а ты ад съмерці!

Дзеўка ракла:

- Павядзенце мя на распутьце чистых дуброў: ёсьць яно дрэва вельмі краснае, дзе заўжды многа лютых звяярэй, - к таму мя дрэву прывяжыце, няхай ад звяярэй умру.

А для таго ракла, іж мала таго, штобы ня быў віцязь пры тым дзераву. І тыя хлопы прывялі яе ў прывязалі к таму дзераву, і пазіралі на ўсе стороны, адкуль тыя зверы прыйдуць. І ўбачылі, аж едзець красны Палямідаж Анупліціч, а за ім яго слугі. І споўніла Брагіня сэрца вясельля, іж познала краснага Палямідажа. І ўзрэў Палямідаж, і рэк сваім:

- Ня стала мі ся на маю мысьль: я быў для таго паехаў, абых ад рукі пана Трышчана ўмёр, аж яго самога съмерць спаткала, бо калі бы быў пан Трышчан жывы, ня стала бы ся то Брагіні. - Рэк ёй: - Памілуй цябе Бог, панно! Якою съмерцю пан Трышчан згіб? Бо есълі бы ён быў жывы, ня стала бы ся табе такая лёгкасцьць!

І яна ракла:

- Рыцару, я ця знам, іж ты харобры рыцар Палямідаж, сын караля Анупліта, найбольшы непрыяцель пану Трышчану! Так бых не пагібла ад лютых звяярэй, як есъмі ня відзела вясельшага пана Трышчана, як учора быў. І паехаў у чистыя дубровы бітвы іскаці з добрымі віцязьмі, іж таго даўно жадаў.

Рэк Палямідаж:

- Што за выступ⁸⁵ перад краснаю Іжотаю, іж есі ў такавой муцы?

І яна ракла:

- Апрасьці мя ад дрэва, я вам павем.

Палямідаж адвізаў яе ад дрэва й рэк:

- Спавядай, панно.

Яна ракла:

- Для таго мі ся то стала: пайшла есъмі са сваёю гаспажою з аднаго каралеўства ў другое. Яна панесла свій, адзін цввет, а я мой, другі цввет. І хадзілі есма морам і сухам. Ідучы па мору пані мая ўтапіла свой цввет, а я свой не ўтапіла. І яна паставіла мой цввет, дзе бы мела быці цввету яе месца. І за то мі ся тое зло стала.

Палямідаж рэк:

- Ведаець лі то пан Трышчан?

І яна ракла:

- Ня ведаець.

⁸⁴ страты.

⁸⁵ правіннасць.

I ён рэк:

- О, добрая панно! Ты многа паслужыла пану Трышчану, а мне есі многа выступіла. А калі есьмі цябе апрасыціў ад съмерці, паслужы мі.

I яна ракла:

- Кожны рыцар годны чэсцыі зычыці віцязям і паннам.

Палямідаж рэк:

- Паедзьма з намі ў Карнаваль. I спавядай мі абычай вашага пана, карала Марка.

I яна (91) ракла:

- Добры ёсць абычай нашага пана: калі прыйдуць віцязі на гасподу а спавядаюць каралю Марку, іж прыехалі віцязі з іное стараны бітвы іскаці, павінны ім кожнаму кароль паслаці конь і зброю. Еслі будуць свае коні патрудзілі - няхай ся на съвежых збадаюць.

Палямідаж рэк:

- Адчаго такавы абычай устаўлёны? Занюж той абычай ёсьць карала Артыпоша, каторы ёсьць усім каралём каруна па ўсім чатыром старанам.

I яна ракла:

- Той абычай устаўлёны, калі прыйшоў пан Трышчан із Арляндэі ў Карнаваль.

А затым паехаў Палямідаж у Карнаваль.

Палямідаж рэк:

- Панно, хацеў бых я, абы мя ня ведалі - хто есьмі й адкуль - да часу.

I калі прыехалі на гасподу рышарскую, тагды яму прывялі каня й зброю прынеслы, і раклі:

- Вы ёсьце віцязі, прыйшлі ёсьце бітвы іскаці?

Палямідаж рэк:

- Яўна. Ёсьць лі тут пан Трышчан?

Яны раклі:

- Паехаў у ловы.

Палямідаж рэк:

- А мне яго спавядалі ў дубровах.

Яны раклі:

- Паехаў быў бітвы іскаці зь вялікімі рыцарами й дабыў тых рыцараў.

I пытаў Палямідаж:

- Не ранёны лі вельмі?

Яны раклі:

- Ранёны, але ня вельмі.

Пытаў іх Палямідаж:

- Борзда лі маець прыехаці пан Трышчан?

Яны раклі:

- Ня ведаем. Еслі бы ся яму там бітва знайшла, і ён бы зъмешкаў, іж ён ёсьць усім віцязям каруна, каторыя мілууюць нашага пана карала Марка.

Палямідаж быў а тым вельмі вясёлы, што яму тут не спавядалі Трышчана ѹ выйшаў перад гасподу й відзеў тры панны. А яны ідуць па вуліцы, гаворачы:

- Вяліць кароль віцязям і дзеўкам к сабе прыйсці ѿ абецены палац.

Рэк Палямідаж Брагіне:

- Што ці ся а тым відзіць?

Яна ракла:

- Відзіць мі ся, што гасудар кароль хочаць а мне пытаці.

I ён рэк:

- Калі мне час ударыці чалом каралю?

І яна ракла:

- Калі ся сайдуць віцязі да карала ўв абецены палац.

Ён рэк:

- Міная панно, пільнуй таго.

А потым ракла Брагіня Палямідажу:

- Час табе чалом ударыці каралю Марку.

МАРКА ПРАЙГРАЕ ІЖОТУ ПРЫЎКРАСНАМУ ПАЛЦМІДАЖУ

I ён пайшоў, а зь ім яго віцязі. А так прыйшоў красны Палямідаж зь дзьвема мячы, з чорным шчытом ув абецены палац ік каралю Марку й пакланіўся. Кароль яго прывітаў вельмі щудна, а потым рэк кароль:

- Хто бы мог ведаці, якою съмерцю згібла дзеўка Брагіня, я бых яго дараваў вельмі многа. А хто бы яе спавядаў жывую, за што бы яго рука сягнула, (92) то бы ся яму не забараніла!

Палямідаж пачаў яму спавядаці а каралі Артышы. Кароль Марка іспоўніў сэрца вясельлем і вялеў прынесыці шахі. Рэк Палямідажу, абы іграў зім. А калі селі іграці, рэк кароль Палямідажу:

- Так ці я гавару, рыцару, што ніхто ся мне не працівіць у шахі іграці.

Рэк Палямідаж:

- Я вем, каролю, што есі пан хітры! Але калі хочаш іграці а тое, каторы з нас выйграець, па што ся яго рука хваціць, няхай сабе возьмець.

I на то воба прызволілі. I выйграў а тое Палямідаж і рэк:

- Каролю Марка Карнавальскі, ты-с рэк: хто бы вам спавядаў а жываце дзеўкі Брагіні, па што бы таго рука сягнула, то няхай возьмець. А яшчэ есі рэк: хто бы з нас каго ѿ шахі пайграў, за што ся рука яго хваціць - няхай возьмець. А большая ёсьць реч - вера каралёвая, ніжлі каралеўства яго. Дай ты мне красную Іжоту, а я табе дам дзеўку Брагіню!

Кароль рэк:

- Дзе ёсьць?

Ён рэк:

- На маёй гаспадзе.

I рэк Палямідаж свайму віцязю:

- Прывядзі Брагіню.

I віцязь яе прывёў.

А калі відзеў яе кароль Марка, вельмі быў вясёлы, і рэк адной дзеўцы:

- Пайдзі, моў Іжоце: нараджайся, паехаці маеш з Палямідажам!

А красная Іжота радзілася вельмі ціха, ажыдаючы, штобы прысьпіеў пан Трышчан. Ня съмеў бы Палямідаж а тым ні памянуці.

А так прыйшла цудная Іжота перад карала, і рэк кароль Марка:

- Рыцару, ота ж ці пані!

Палямідаж іспоўніў сэрца вясельлем і ўзяў хвалу Богу й падзякаў каралю Марку за Іжоту.

Цудная Іжота ракла:

- Віцязю, калі мяне мае грахі далі за карала Марка карнавальскага, ён вялеў мяне табе даці. Ты сам ведаеш, што есі служыў у майго айца тро гады для мяне, а ня мог есі мяне выслужыці. Але калі мя есі дастаў так борзда ў карала Марка, подма ўв оную цэркаў і кленімося Богам, абы не аставіў адзін другога да съмерці!

А тым быў Палямідаж вельмі гнеўны й рэк:

- Подма, пані!

І прыехалі к царкве. Іжота, зьседшы, і ўшла ў цэркаў пярвей Палямідажа. І былі ў той царкве раменныя лесьвіцы далоў спушчаны. Іжота палезла па тых лесьвіцах да вакна верхнягага. І калі была ў вакне, узвалакла лесьвіцу к сабе. А затым ушоў віцязь Палямідаж (93) Анупліщч у цэркаў вельмі вясёлы. А калі Іжоту сваю відзеў у вакне царкоўным, быў вельмі смутны й рэк:

- О, пачасыцёная пані, чаго для то чыніш? Зылезь далоў і кленімося адзін другому Богам, абы не аставіў адзін другога да съмерці, а сама есі то ракла! Пані, я табе гавару вераю віцезескаю: калі мне цябе даў кароль Марка, не хачу паехаці безь цябе.

І ракла Іжота:

- Віцязю, паедзь з Богам, іж ёсьць віцязі ў карала Марка, катормя паехалі ў ловы, а калі ця зноў дуць пры іх царкве, будзеш меці моцную бітву!

Палямідаж рэк:

- О, пачасыцёная пані! Я не баюся ніводнага віцязя, калі мі ця даў кароль Марка.

Тагды паглядзела Іжота, куды паехалі віцязі і ўбачыла, аж едзець к царкве пан Трышчан. Бо той абычай меў Трышчан: калі ехаў да двара, або з двара, заўжды заяжджаў к той царкве.

Іжота ракла Палямідажу:

- Віцязю, едзь з Богам! Едзець на ця віцязь.

Палямідаж рэк:

- Пані, што мя страшыш віцязем? Ня будзь адзін, няхай будуць два! Пані, сайдзі далоў: паехаці табе са мною.

Іжота ракла:

- Віцязю, паедзь з Богам! Віцязь едзець к царкве віцязескім абычаем: съцеражыся ўдару онага віцязя.

Палямідаж рэк:

- Ня будзь адзін, няхай будуць тро! Пані, зылезь далоў, і кленімося, як есма раклі.

Ракла Іжота:

- Віцязю, паедзь ад царквы - дойдзеш сораму ад удара другога віцязя, бо ўжо віцязь блізка царквы, катормя на ця едзець!

Палямідаж рэк:

- Ня будзь адзін, будзь іх дзесяць! Прыймам вераю віцезескаю ждаці цябе тро дні й тро ночы, а не хачу ехаці безь цябе.

Ракла Іжота Палямідажу:

- Ня тро, ня два - адзін Трышчан едзець!

А Палямідаж ускочыў на каня й пабег што найборзыдзей мог, бо ведаець, іж умеець Трышчан з кап'ём на кані.

І відзеў Трышчан, дзе пабег віцязь ад царквы, і пазнаў па знамені й скочыў што найборзыдзей мог. І не даганіў, вярнуўся, бо яму конь быў спрацаваны ў ловах.

А калі прыехаў пан Трышчан да царквы й відзеў цудную Іжоту, і разгневаўся вельмі, а не хацеў для Палямідажа пытаці, адно рэк:

- Усядзь, пані, на каня й едзьма да карала Марка.

Іжота ракла:

- Не гадзіць мі ся ехаці ік каралю, іж мя аддаў Палямідажу!

Трышчан рэк:

- О, пачэсная пані, як то можа быць, чтобы цябе даў Палямідажу, (94) іж кароль Марка любіць усякае разылічнае вясельле?

Іжота ракла:

- Трышчане, калі бы яму мілае вясельле, як бы мяне даў яжджаламу рыцару?

КАРОЛЬ АРТЫЮШ І ЦГО РЫЦАРЫ

А па тых рачах паехаў ад царквы пан Трышчан са Іжотаю па съвету езьдзіці. І ехалі ад Карнавалі к Дамалётуту й стрэціла іх адна дзеўка, і ракла:

- Рыцару, я ня знаю, хто есі, але бачу ця добрага віцязя. Мне жаль тваё лёгкасці, занюж калі паедзеш тою дарогаю, ня можаш быці бязь лёгкасці.

Пан Трышчан рэк:

- Панно, дзякавана ты будзь ад усіх віцязей, што есі рада асьцерагчы віцязя ад лёгкасці. Прашу ця, панно, чаго дзеля мяне ўнімаеш ад тae дарогі?

І яна ракла:

- Добры рыцару, напераду табе стаіць кароль Артыюш із сваёю каралёваю Жанібраю⁸⁶. А так ёсьць многа добрых рыцараў, занюж кожны добры рыцар мілуець панства карала Артыюша. А тыя рыцары, калі ўзраць з табою найцуднейшую панню, усхацяць ю ў цябе адняці моцнаю бітваю. Рыцару, ня будзь там адзін або два, але там многа віцязей добрых - будзець каму ламаці суліцы й сам сабою яе аддаці мусіш.

Пан Трышчан рэк:

- Панно, захвалёна ты будзі ўсімі віцязі й панамі, што есі рада адвесьці віцязя ад лёгкасці. Але рачы то ведаці: хто бы мя кольвек не адварнуў кап'ём на кані, ніхто мя ня можа адняці ад тae дарогі!

А затым ся растаў пан Трышчан з тою дзеўкаю.

⁸⁶ Велівераю.

І калі відзеў шатры караля Артыюша, - і там ся надзяваў бітвы - і былі вельмі цудна ўкрашоныя. Таго для рэк пан Трышчан краснай Іжоце:

- Пачасьцёная пані! Відзіш шацёр караля Артыюша, як блізка дарогі расьпяты? А я вем, што тут многа добрых віцязей. А еслі мы паедзем праваю дарогаю на шацёр караля Артыюша, будзеъ на мя моцная бітва. А калі паедзем стараною вакола караля Артыюша, - і так ся надзявам бітвы - узмовяць: "Она вядзець страшлівы⁸⁷ віцязь найцуднейшую панну!" Для таго, пані, мушу пайсыці правым пущём к шатру караля Артыюша. Але табе моўлю вераю віцезескаю: еслі інуды⁸⁸ пасмотрыш, ніж мне, Трышчану, межы плеч, а каню свайму межы вуши, буду ся на ця вельмі гневаці!

І ракла Іжота:

- О, пачасьцёны рыцару Трышчане! Калі бых я многа хадзіла па мору й сухам, не відала бых ніводнага рыцара большага, толькі цябе! А като́рыя суць найбольшыя віцязі ад двара караля Артыюша, (95) тых я ўсіх відала ў двары айца майго ўв Арляндэі.

А так прыехаў Трышчан к шатру караля Артыюша, бо так блізка быў шацёр дарогі расьпяты, аж паўрозы⁸⁹ цераз дарогу пераходзілі. Трышчан паехаў дарогаю па паўрозех і зачатлі канём паўрозаў і страснуў усім шатром. А ў той час кароль сядзеў за сталом із каралёваю сваёю Жанібраю і са сваімі віцязі. И відзеўши то, віцязі скакалі цераз сталы глядзеці таго, гаворачы:

- Хто ёсьць так пышны ік нашаму пану каралю Артыюшу, като́ры ёсьць усім каралём каруну?

Красная Іжота й Гаварнар, чуўши звук ад судоў у шатрох, што віцязі, скачучы цераз сталы разьбівалі суды, і вельмі ся зъляклі, баячыся ганьбы. А калі былі за ім з шатра выйшлі, відзелі яго найбольшага віцязя і зь ім панюю. А быў тут зь імі й Анцалёт, сын Дамалёта, караля зь Лёквы, наймілейшы таварыш Трышчанаў. Але не пазнаў Трышчана, што быў у зброй. И відзеўся яму вельмі добры рыцар, ракэ:

- Многа есьмі хадзіў морам і сухам, аніводнага рыцара ня відзеў, като́ры бы так моцна на кані сядзеў або так хораща нагу ў стрымені дзяржаў, акрамя аднаго, аніводнае панны ня відзеў есьмі так цуднае, акрамя аднае.

И быў у караля Артыюша падчашы іменем Геюш⁹⁰, новапастаўлены віцязем, а меў вялікую харобрасць, але мала сілы. Той падчашы відзеў найцуднейшую панню Іжоту, і споўніў сэрца вясельлем. И ўздаў хвалу Богу, прыйшоў у шацёр к каралю Артыюшу й паклякнуў, мовячы:

- Прынаможнейшы каролю, усім каралём каруну! Твайму панству раўні нет далёка ані

блізка! Ты мне рэк: бых я відзеў найцуднейшую панну, тую мі еси меў даці. Прато, пане, калі бых я многа лет езьдзіў морам і сухам, ня мог бых так знайсьці цуднае дзеўкі, як тая з оным віцязем, като́ры мінуў міма твой шацёр, ня ўдарыў вам чалом, няхай яму адайму тую панну, а яго к табе прывяду.

Кароль рэк:

- Віцязю, еслі мі таго віцязя прывядзеш, ня толькі оная дзеўка, але чаго ўсючаш, то возьмеш.

Оны падчашы падзякаваў вельмі съмела, як бы ўжо ў сваіх руках меў, і пачаў ся ўбіраці ў зброю вельмі борзда, пасыпшаючыся за Іжота.

І Анцалёт яму рэк:

- Геюшу, ня квапся⁹¹ ехаці за тым віцязем, бо я знаю (96), як ён на кані сядзіць і як лі нагу ў стрэмени дзержыць. Перша хоча даці твой конь відзеньне, нам на павады наступаочы, ніжлі бы ты яго прывёў пры сваім слабым стрэмени. Я табе павем справядліва: ня мог бы страшлівы віцязь так цуднае панны вадзіці: і перша нас бы ў яго аднялі.

Геюш ракэ:

- Ня слушкиць ніводнаму віцязю другога віцязя адводзіць ад яго пачэнснасці. А я табе павем вераю віцязескаю: калі я зь ім сایмем, мала зь ім мышлю містэрства прасыціраці.

Пан Анцалёт ракэ:

- Пане падчашы, я тое надзеі, калі ся саймече, мала містэрства будзене прасыціраці.

А так паехаў падчашы за панам Трышчанам што найборзыдзей мог у вялікай бяспечнасці. А калі яго ўвідзелі Іжота й яго Гаварнар, і ракла Іжота Трышчану:

- Віцязь за табою едзець.

Рачэ Трышчан:

- Як едзець?

Іжота ракла:

- Што найборзыдзей, колькі конь можаць.

Рэк Трышчан:

- Той віцязь новапастаўлены, а мысліць са мною мала містэрства прасыціраці, а я зь ім.

Аж кліча Геюш-падчашы вялікім голасам:

- Рыцару, што водзіш найцуднейшую панну! Пачакай мя, няхай увідзіш, като́ры з нас будзець гаднейшы мілаваці яе!

Пан Трышчан перша кап'ё ўзяў пад пахі, ніж ся абярнуў, і ракэ:

- Едзь, да відзіш!

Бітва Трышчанава з Геюшам. Калі зъняліся коп'і ўместа, Геюш палящеў на адну старану, а конь яго на другую старану. А Іжота й Гаварнар глядзелі, што ся межы імі ўчыніць. И яны не маглі пазнаці, штобы ся Трышчану нага ў стрымені рушыла, ня толькі, штобы ся ў сядла паказіла для зухвалае рэчи таго віцязя. Скочыў з каня пан Трышчан

⁸⁷ баязьлівы.

⁸⁸ у іншай месцы.

⁸⁹ вяроўкі.

⁹⁰ Кажын, Кеніш.

⁹¹ не съпяшайся.

і скінуў Геюшу гелм з галавы й хацеў яго души ізбавіці, і ён яго прасіў а жывот.

І рабэ яму пан Трышчан:

- Учыні ж так, што я табе вялю, а я цябе вызвалю ад жастокае съмерці й ад вострага мяча майго.

Оны віцязь рабэ:

- О, пане, хация бы мя есі паслаў далёка морам і сухам, еслі мя жывата ня збавіш!

Рабэ Трышчан:

- Рыцару, разъбярыся із сваёе зброі й даруй туго зброю свайму пану, каторы ця паслаў, - абярнуўся к яму плячыма.

І злыбіў на tym той віцязь і пайшоў пеш, несучы сваю зброю. Аж ідзець кароль Артыюш із сваімі віцязьмі й каралёвай Жанібра з паннамі. І ўідзелі віцязі, што ідзець конь, наступая на павады, а за ім ідзе віцязь нагнуўся ў тыха віцязі, што былі таварышы падчашага, гаварылі каралю Артыюшу:

- Пане, як харобры твой пад(97)чашы, а наш таварыш Геюш! Надзявамся, што ўбіў онага віцязя з онаю паннаю, а зброю яго нясець, што ніколі есма пярвей не відалі так цуднае зброі, як была на tym рыцары.

Пан Анцалёт рабэ:

- О, мой Божа! Як нястала⁹² спавядаема нашаму пану каралю Артыюшу, бо калі бы наш віцязь таго віцязя дабыў, для чаго бы свайго каня ўпусціў? А я вам гавару вераю віцезеска: наш віцязь сваю зброю носіць!

А па тых рачах прыйшоў падчашы, несучы зброю сваю на бярэмені. І прыступіў к каралю, рабэ:

- Пане, валі мя жывога, ніж мёртвага, валеў есьмі то учыніці, ніжлі галаву ўтраціці! А я табе спавядам, іж нет віцязя, каторы бы ся яму працівіў.

І быў кароль а tym вельмі жаласны, што яго віцязю сталася лёгкасцьць. І пазваў кароль сваю каралёвую Жанібра ў рэк:

- Пані, пайдзі з панамі а прасі Анцалёта, абы прывёў таго віцязя, занюж ён найбольшы віцязь межы намі, усім віцязям каруна, каторыя любяць панства маё.

Каралёвая прасіла Анцалёта, так гаворачы:

- Найвышшы віцязю Анцалёце! Для Бога, сایмі з нашага пана караля Артыюша цярноў вянец і ўзлажы съмільнага⁹³. Прывядзі к нам таго віцязя, а табе будзець оная панна.

Анцалёт рэк:

- Пачленная пані, для чаго мяне шлеш за tym віцязем, за прыкраю маёю съмерцю? Але калі ты вяліш, я мушу ехаці.

СУСТРЭЧА З АНЦАЛЁТАМ

А затым убраўся ў зброю, і ўсёў на конь, і паехаў за Трышчанам так ціха ступою, бо ведаў, што можа яго даганіці, гаворачы: “Не бяжыць той віцязь, каторы водзіць так цудную панну із сабою!”

А калі быў блізка Анцалёт, увідзелі яго Іхота й Гаварнар.

І ракла Іхота:

- Пане Трышчане, едзе за табою віцязь віцязескім абычаем.

Пан Трышчан рэк:

- Пані, як едзе той віцязь?

Яна ракла:

- Віцязь ёсьць цуднае асобы, а едзе ціха ступою.

І Трышчан паглядаў далёка перад сябе і ўідзеў вельмі харошую цэркаў, а перад ёю пекная сень.

Рабэ Трышчан:

- Паедзьма к той царкве пад оную сень, - і паехалі там.

І рэк Іхоче:

- Пані, то ёсьць віцязь старых віцязей, я (98) на віцязем, еслі ты будзеш яго, або мая.

А затым прыехалі к царкве й сеў пад онаю сеньню ў халаду й зіняў гелм з галавы, бо яму была галава ўпацела. Відзеў яго Анцалёт і скочыў вельмі борзда, іж пазнаў, што пан Трышчан і а пазнаньню яго быў вельмі вясёлы.

І відзеўши яго пан Трышчан, узлажыў гелм на галаву, і ўскочыў на конь а быў гатовы. І відзеў яго пан Анцалёт на кані, кінуў гелм свой. І Трышчан яго пазнаў, скочыў з каня й прывіталіся вельмі ласкава. І пыталі адзін другога:

- Рыцару, якавую есі прыгоду меў ад тых часоў, як есма ся расталі?

Хваліўся яму пан Трышчан, так гаворачы:

- Каторыя-кольве віцязі, што, езьдзячы, раўні ішчуць – племя караля Бана ад Банока або караля Пэрмонта францускага – некаторыя ся не працівілі ўдарцу майму.

Пан Анцалёт рабэ:

- Каторыя кольве віцязі любяць караля Артыюша, я tym віцязям усім каруна. - І затым мовіў к пану Трышчану: - Вялі каня сабе гатаўваці ў тваю дарогу, занюж не вярнуся да караля Артыюша.

Рабэ Трышчан:

- Для чаго ня маеш ехаці ік каралю?

І ён рабэ:

- Для таго, што есьмі ім мёртвы, толькі есьмі табою жывы.

Трышчан рэк:

- Як то можа быці, рыцару?

І ён рэк:

- Паслалі былі мя за табою, абых ця прывёў, а таго бы не учыніў ніводзін віцязь.

Рабэ Трышчан:

- Хочама паехаці ік каралю Артыюшу, а буду яму мовіці, іж ты большы віцязь над мяне!

⁹² неабдумана.

⁹³ з імартэлю, сухацьвету.

Анцалёт рэк:

- Чаго Бог ня хочаць, ніхто ня можаць учыніці: ня ёсьць я большы віцязь над цябе - ты ўсім віцязям каруна!

І засі раклі:

- Што ўзмовіць Іжота, то ўчынімо.

Руса Іжота рабэ:

- Вы ёсьце воба добрыя віцязі, Бог ве, каторы з вас большы. Але калі ёсьце раклі то, што я раку, тагды паездьма к каралю Артыношу. Многа віцязей гавораць, іж ёсьць каралёвая Жанібра лепшая над мяне. А я сама па сабе ведаю, што есьмі лепшая, але хочам ведаці красу панеі й дабрату віцязь.

А затым паехаў пан Трышчан із сваім наймільшым таварышом Анцалётам к каралю Артыношу. Відзеўши іх, віцязі былі вельмі вясёлыя (99), мнімаючы, што Анцалёт вядзець таго віцязя. А калі былі блізка шатра, тагды відзелі, аж онія віязіці мілующца вельмі цудна межы сабою. И так увайшлі ў шацёр к каралю Артыношу: а той кароль мілаваў віцязі большы, ніж што інога.

І пан Трышчан паў на калена й рабэ:

- Пане! Няхай ведаець тваё панства, іж ёсьць большы віцязь Анцалёт, прывёў мя, як еленя за горла, перад вашу вялебнасьць! - і то рэкшы, устаў.

Тагды паў на нагу Анцалёт і ўздаў хвалу Богу.

І рабэ каралю й каралёвой:

- Панове, дзякуюце пану Трышчану за мой жывот, іж мяне не ханеў пагубіці, адно мя прывёў, як дзіці бічом, на стан каралю Артыноша. Рачце ведаці, іж Трышчан ёсьць усім віцязям каруна па ўсім старанам чатыром, морам і сухам!

І ўсе віцязі раклі:

- Вы ёсьце воба добрыя віцязі, памілуй вас Бог, як ся ёсьце цудна рыцарствам паставілі. Вашаму рыцарству нет раўні ні блізка ні далёка. То ўжо есма вашу дабрату відзелі, няхай яшчэ відзім красу паней вашай!

ІЖОТА ЁСЬЦЬ ПРЫГАЖЭЙШАЦ НАД ЖАНІБРУ

А каралёвая Жанібра й Іжота вобе ся ўкрасілі, што найболей маглі. И выйшлі віцязі й судзьдзі каралю Артыношавы, гледзячы красы іх. И адзін із судзей рэк:

- Мы есма пастаўлённыя, абыхма судзілі спрапядліва на вобе стараны. Але мне ся відзіць, як ёсьць лепшае золата ад срэбра, так лепшая таго віцязя пані ад нашае каралёвае. А вам, што ся відзіць?

Яны раклі:

- Як еси судзіў, і нам ся так відзіць, іж нет віцязя дабратою падобнага пану Трышчану, ані панеі, каторая бы ся працівіла панеі Іжоце!

Каралёвая Жанібра за то была вельмі гнеўная на тых судзьдзі, ніжлі не магла таму нічога ўчыніці й многа мысліла, чым бы магла пага-

ньбіці Трышчана. И прасіла Гаваона, сяstryнца карала Артыношава, ракучы (100):

- Рыцару, збадайся з Трышчанам і есылі яго дабудзеш, вяліку чэсьць будзеш меці, іж дабыў найбольшага рыцара. А калі ён цябе дабудзець, ганьбы табе з таго нет, ажэ ця дабыў найбольшы рыцар.

Гаваон рабэ Трышчану:

- Рыцару, вялі гатаваці сабе конь - хочама ся пакаштаваці.

Трышчан рабэ:

- Добры рыцару! Добра есі рэк. Я не ад колькі дней жадаў фартуны пакусіці.

А так выехаў Гаваон у зупоўнай зброе.

Бітва Трышчанава з Гаваонам. И калі ся відзелі тых віцязі межы сабою, калі бы мог Гаваон, раскінуў бы ту ў бітву, як ся яму відзеў Трышчан харошы й добры ў зброе.

І рабэ Гаваон:

- Віцязю, варуйся ўдарцу майго!

А так ся воба ўдарылі, дрэва скрушилі на многа ўломкаў і трэснуліся плячыма й шчытамі. Гаваон паў на адну старану, а конь яго на другую.

Жанібра зь дзеўкамі глядзела, што ся межы імі ўчыніць, але не пазнала, штобы ся Трышчану нага ў стрымені рушыла, ня толькі, штобы ся яму ў сядла што сказіла. Красная Іжота ўздала хвалу Госпаду Богу й рабэ:

- Памілуй Бог пана Трышчана!

Відзеўши то каралёвая Жанібра - Гаваона на зямлі - і вельмі сярдзітая была: ня жалавала спадзеньня Гаваонава, колькі жалавала рабэ Іжочіных. Каралёвая шла ўв абецыны палац ку віцязям і рабэ ім:

- Пачтаваныя віцязі нашага каралю Артыноша! За чэсьць Божую й ку волі ўсім віцязям і панам, збадайцеся з Трышчанам. А калі кто з вас дабудзець Трышчана, ён павышыць увесь двор каралю Артыношу, а есылі ён вас дабудзець, у тым вам ня будзець жаднае ганьбы, бо ён ёсьць ўсім віцязям каруна.

І ў той час усе ся ўбраў і ўсёлі на коні й валалі к пану Трышчану:

- Варуйся ўдарцу майго!

Бітва Трышчанава з віцязьмі каралю Артыноша. И каторы-кольвек прыйшоў на ўдарац пана Трышчанаў, кожны падаў за конь. И тая бітва трывала тры дні.

А гды відзела каралёвая, што нет ніводнага віцязя ў двары каралёвым, каторы бы зьбіў Трышчана, толькі ся спадзявалі на Анцалёта й прасіла яго, гаворачы:

- Добры рыцару Анцалёце! Збадайся з Трышчанам, ачэй быхма былі табою павышоныя.

Анцалёт рэк:

- Чаму мя шлеш к лютай съмерці - ударцу Трышчанаву? Я то мушу ўчыніці.

А затым рэк Трышчану: (101)

- Рыцару, кажы коні гатаваці сабе а ўбірайся ў зброю - хочама ся каштаваці!

І ён рэк:

- Рыцару, нет ніводнага рыцара з кім бых ся так рады каштаваў, як з табою, занюж есьлі мя дабудзеш, то мя дабыў наймілейшы таварыш і найбольшы віцязь. А калі я цябе дабуду, то есьмі дабыў наймілейшага таварыша й найбольшага віцязя. Ніжлі бачыў есі, якава мі была моцная бітва за тыя тры дні? Дай мі рок той бітве адзін дзень.

Анцалёт рачэ:

- Ня годна табе ад мяне року прасіці дня. Вазьмі сабе рок пятнаццаць дней, будзеш са мною меці моцную бітву, ніж са ўсімі тымі віцязі.

А для таго такі рок палажылі, іж ведаў Анцалёт, іж да таго року ўсочаць Трышчан біціся.

І час быў паехаці Трышчану да свайго стану, і пакланіўшыся каралю й каралёвай і віцязям. І хацеў зь ім пайсыці Анцалёт.

І ўпрастала яго каралёвая, гаворачы:

- Рыцару добры, не ідзі цяпер: чулі есма, іж маець прыйсьці кароль Самсіж ад чорнага вострава на двор караля Артыюша.

ПАЛАНЕНЬНЕ КАРАЛЦ АРТЫЮША

А затым прыехаў кароль Самсіж і рачэ:

- Вем, каролю, іж есі ўсім каралём каруна. Для таго есьмі прыехаў, іж вем у цябе найбольших віцязей. А вы, віцязі, каторыя мілуеце панства караля Артыюша, няхай каторага я вас дабуду - няхай я над ім валёны; а есьлі каторы з вас мяне дабудзець - няхай будзець валёны нада мною.

І віцязі а тым былі вельмі вясёлыя і ўбралися ў зброі. І кожны зь іх жадаў пярвей прыняці бітву адзін перад другім з Самсіжкам ку волі каралю Артыюшу.

Бітва Самсіжса-караля з рыцары Артыюша-караля. А затым кароль Самсіж уваружыўся і ўсеў на конь, і біўся зь віцязьмі каралёвымі. І каторы-кольве прыйшоў на ўдараці Самсіжаў - знайшоўся за канём. І зьбіў кароль Самсіж адзінаццаць віцязяў. А захацелася Анцалёту пайсыці проціў Самсіжу. І калі ся спаткалі, дрэва паламалі на мно-га штук і ўдарыліся плячыма, аж пад абема коні палі. Анцалёт спаў з каня, а кароль Самсіж павіс на кані й не растаўся з канём.

І гаварылі віцязі карала Артыюшавы:

- Ня ёсьць паніжоная бітва нашым віцязем, бо воба з коней спалі!

Кароль Артыюш рачэ:

- Ня мо(102)жама пабітае бітвы на нагах паставіці! Той віцязь бітву дабыў, каторы ся з канём не растаў.

А быў кароль Артыюш мілы віцязям, а віцязі яму.

І рачэ кароль:

- Волю пайсыці з маймі віцязьмі ў Чорны востраў у цямніцу карала Самсіжа, ніжлі тут астаць ад іх!

І варужыўся кароль Артыюш і ўсеў на конь, і рабчэ каралю Самсіжу:

- Варуйся ўдару майго!

Бітва карала Артыюша з Самсіжам. І спаткаліся каралі на ўдараці. І каралю Самсіжу лацьвейшая⁹⁴ была бітва із Артыюшам, ніжлі з найменшым віцязем з тых яго адзінаццаці віцязей. І пай Артыюш-кароль далёка ад каня.

А потым кароль Самсіж павёў карала Артыюша й яго віцязі; а тыя віцязі яго былі вельмі смутныя, кожны быў бледы ад смутку.

Рачэ Анцалёт каралю:

- Пане, мысліма, есьлі быхма былі простиа ад руکі Самсіжавы. Есьлі ня будзема простиа Трышчанам, а іным віцязем ня будзем простиа!

І прызвалі к сабе Жанібра-каралёвую.

І рабчэ Анцалёт:

- Пані, пайдзі, знайдзі пана Трышчана й спавядай яму, што ся над намі учыніла й ад мяне яму моў: “Прасіў ця Анцалёт, твой наймільшы таварыш: “Рыцару, есьлі ня будзема табою простиа ад Чорнага вострава цямніцы карала Самсіжа, тагды нам умэрэці ў яго цямніцы”.

КАРАЛЁВАЦ ЖАНІБРА ШУКАЕ ТРЫШЧАНА

А каралёвая шла вельмі пасьпешна й стрэціла адну дзеўку й ракла ёй:

- Дзеўка, можаш лі мі што спавядцаці а пану Трышчане?

Оная дзеўка рачэ:

- Пані, а ком пытаеш? Таму віцязю ўсягды ёсьць дома, а гаспада яго на кані!

Каралёвая паехала ад тae дзеўкі вельмі смутная. І стрэціла другую дзеўку й рабчэ:

- Дзеўко, можаш лі што спавядцаці а пану Трышчане?

І яна ракла:

- Пані, я цябе ня знаю. Што есі за пані й адкуль есі, і як табе імя? Але віджу ця добрую панюю, але смутну. Калі мя пытаеш а пану Трышчану, для яго добраці я ці хачу спавядцаці. Ведаеш першое прыстанішча? А ў таго прыстанішча многа судзьдзя, і перша ўбачыш судна пана Трышчанава ўкрашонае пэрлы й дарагім каменем. А есьлі яго ў тым судне ня будзець, і ты яго там пытай, на катормы стану красу й вясельне найбольшое ўізыш, бо то ён любіць.

Жанібра-каралёвая паехала ад тae дзеўкі вясёлая й скора ўвідзела (103) тое прыстанішча,

⁹⁴ лягчайшая.

пазнала судна пана Трышчанава па повесыці онае дзеўкі й была вельмі радая. И блізка таго судна многа станаў віczяскіх было. Тая пані відзела перад оным станам дзеўку й пайшла к ёй, і рабэ:

- Прашу ця, дзеўко, кой стан Трышчанаў?

І яна ракла:

- Катарога пытаеш, перад тым станам стаіш.

І каралёвая бязь весыці ўлезла ў стан а скора пачала гаварыці пану Трышчану, як павёў кароль Самсіж караля Артыюша ў яго рыцары.

І яшчэ ракла:

- Рыцару, мовіў табе Анцалёт, твой наймільшы таварыш: “Еслі ня будзем высвабаджоняя табою ад цямніцы Самсіжа-караля, то мусіма там памярэці!”

А ў той час пан Трышчан спачываў, іж учорашы дзень біўся зь вялікімі віczязьмі й дабыў дванаццаць рыцараў. И меў раны невялікія й для таго ляжаў. А калі слышаў рэчы каралёва, узяў меч у галавах і стрэснуў так прудка, аж з ран кроў па пасыцелі пацякла. И відзеўшы то, Іжота рабэ:

- Пані, ты каралёвая карунаваная! Як есі ты прыйшла к найбольшаму віczязю зь пячальнымі рэчамі? Табе было прыйсьці ціха ў атварыць мяккія вуста на ціхія бяседы - няхай бы ся віczязю сэрца на харобрасыць абараціла.

Каралёвая ракла:

- Пані Іжота, як наша мысль розная! Ты най-щуднейшая пані на съвеце, а маеш водле сябе сваіго пана, у ком надзею маеш. Ты яго можаш учыніці здарова найболей да дзесяці дней, а я відзела, дзе павядзёны мой пан, кароль Артыуш, і яго віczязі.

І паглянуў пан Трышчан сярдзіта на Іжоту для рабэй каралёва Жанібры.

Ведаючы Іжота абычай Трышчанаў, іж яму міла вясельле, і пахваціла каралёвую за руку й пачала іграці гаратанскі танец вельмі пекна. И для таго пачало ся сэрца пану Трышчану на харобрасыць абарацаці, і рабэ Гаварнaru:

- Дай мі лютню.

І пачаў іграці вельмі щудна, і абема паням і пану Трышчану іспоўніла ся сэрца вясельлем, слухаючы лютні.

Потым пан Трышчан рабэ Іжоце:

- Напраў мі судна ў палажы мі ў ём хлеба ў віна. Прыймам цябе вераю рыцарскаю: або мі астасці з каралём Артыушам у цямніцы Самсіжавай, альбо мі вызваліці караля Артыюша ў яго віczязі! (104)

Іжота рабэ:

- Пане, можаш пайсьці, калі будзеш здаровы.

Рабэ Трышчан:

- Магу лячыцца ідучы, як і лежачы, іж каторыя раны пад зброяю ўпара, тым лекара ня трэба.

Відзеўшы Іжота, што ня можаць яго ўняці, рабэ:

- Пане, тваё судна ёсьць украшонае, гатавае а лёгкае. Можама ўставіці стравы ў віна.

Тагды ўшоў Трышчан у судна, і Іжота, і Гаварнaru і каралёвая Жанібра. И калі ся адапхнулі ад

берага, вецер устаў, а мора ся надула ў ня зналі, дзе прысталі. Прасіла Жанібра Іжоту, гаворачы:

- Пані, я ся не вучыла па мору хадзіці. Прасі пана Трышчана, абы вялеў указаці прыстанішча, а мы быхма ўздалі хвалу Богу, каторы нас ізбавіць марскное съмерці!

Відзечы Трышчан, што на ваўнах марскіх, узяў лютню ў пачаў іграці. И калі іграў нямала, ніводная пані ня дбала а прыстанішчи, так ім было міла слухаці.

Тагды рэк Трышчан марнаром:

- Прыйстаўце нас ку прыстанішчу, да ўздадзім хвалу Госпаду Богу, што нас ізбавіў марское съмерці ў ад граха.

ЗІМЛІ СПАКЛАДАНЫХ РЫЦАРАЎ

І прыставілі марнары пад адзін замак, дзе было добрае прыстанішча, але злы абычай. Тут прынялі Трышчана ласкава ў пыталі яго:

- Віczязю, што табе тыя панны?

І ён рэк:

- Сёстры мі ёсьць. - Указаў Жанібру, рабэ: - То мі сястра старшая, - і ўказаў Іжоту: - А то мі ёсьць малодшая.

І яны раклі:

- Памілуй вас Бог, але нідзе есма так аднастайнага⁹⁵ роду не відалі.

Пан Трышчан рабэ:

- Віczязю, ня рабце за зыле меці, а што вас спытаєм, бо ў нашай зямлі за то ня дзвіяць: бо еслі бы ведаў, тады бы не пытаў.

Яны раклі:

- Віczязю, тут абычай добры, пытай, што ці трэба.

Рабэ Трышчан:

- А тым вас пытаам: віджу вас асобы красныя, але чаму ёсьце так бледы?

Яны яму раклі:

- Чы ня ведаеш туташняга абычаю? Таму замку ёсьць пан адна панна, которая мужа ня знаеца, а такавы абычай маецы: хто-кольвец у тое прыстанішча прыстанець, ніхто ўнікальна не съмеець чалом ударыці, еслі ня будзець валашаны⁹⁶. А ты, рыцару, еслі-с ёсьць валашаны, удар ўнікальна.

Рабэ Трышчан:

- Многа есмі хадзіў морам і сухам, а ня відзеў есмі так злога абычаю! Цяжка вам, што яго церпіце, а нам (105) можа быці, што Бог дасьць. Дайце мі каня ў зброю, а паеду, адколе есма прыехалі.

Яны раклі:

- Рыцару, маглі бы ся таго дамысліці ў іншыя рыцары, абы ся то магло стаці!

І паймалі Трышчана і ўкінулі ў цямніцу. А ў той цямніцы было дванаццаць віczязей ад сямі лет і тыя змаўляліся:

⁹⁵ згоднага, адзінадушнага.

⁹⁶ вылегчаны, спакладаны.

- Даймася звалашаці! Лепей нам умярэці на съвete, ніж у цямніцы.

І адзін ад іх рабэ:

- О, Божа мой! А то ў нас пан Трышчан!

А другі віцязь рабэ:

- Чаму ся ўзрадаваў найбольшага віцязя лёгкасцю, а нашай пагібелі?

Ён рабэ:

- Ня радуюся я таму, што ты гаворыш, але радуюся нашаму апрашчэнню а яго пачасъченню, бо я вем, што ўмеець учыніці пан Трышчан зь мячом!

І былі ў онае панны два браты: адзін над ёю старшы, а другі малодшы. Той малодшы, заўжды, калі хацеў, тагды мовіў сястры, але старшы ня съмеў.

І рабэ ёй малодшы брат:

- Панно, няхай вазьму онага віцязя сястру старшу за брата, а малодшую за сябе.

Яна яму рабэ:

- Есьлі мі будзеш а тым большай мовіці, разлучу ця з душою!

І ён пайшоў вон, і відзеў Жанібру й Іжоту, а яны стаяць, вельмі цудна ўбраціся. І рабэ са ўсяго сэрца: "Калі бы хацела пайсьці за мяне тая малодшая, я бых яшчэ мовіў сястры сваёй!" І прыйшоў к ім і рабэ Іжоте:

- Панно, есьлі я ўпрашу сястры маёе, хочаш лі пайсьці за мяне? А можам пусьціці брата нашага.

Іжота ракла:

- Панічу, нам нет нічога мілей брата нашага, каторы ў цямніцы вашай!

А насіла Іжота пад сукняю меч Трышчанаў.

І оны паніч рабэ:

- Магу я даці вам відзеці брата нашага, але адкаки мі а мілосці, што я табе мовіў.

Іжота рабэ:

- Адно ты прасі сястры сваёе.

У той час Іжота ўкінула меч у цямніцу. І ўзяў пан Трышчан меч у свае рукі а ішоў ку варатам цямнічным, а за ім тыя віцязі выйшлі зь цямніцы. І калі іх узрэлі тамашнія віцязі, і пусьціліся к ім вуліцамі, хватаючы коп'я ў рукі й мечучы гелмы на галовы: што тэж і пярвей дабываліся зь цямніцы віцязі, ніжлі апяць іх загоньвалі. І адзін ад іх, вельмі харобры, перша іных прыбег ку Трышчану, хоцечы яго ўтнаці ў цямніцу - таму віцязю паляцела галава далёка ад трупа. Пан Трышчан пачаў чыніці жастокія (106) ударцы, і ў каго-кольвеk увідзеў кап'ё ў руках або гелм на галаве, таго кожнага забіў.

А быў абычай тae панны, іж ні проціў аднаго віцязя ня рушылася зь месца, калі ёй чалом ударыў. А ?ды ёй спавядалі а Трышчану, а яна на залатым узгалоўю пасмыкалася, як зымія на купе. А калі відзела пана Трышчана ў дзявятрах палацу свайго, так скочыла вельмі прудка, стрэціла яго насярод палацу - а вада па нагам цякла - і паклякнула перад Трышчанам. І пан Трышчан ухваціў яе за верх галавы й сцяяў галаву, кінуў вон далёка, гаворачы:

- Няхай ся ня дзержаць злы закон у тым востраве!

І паглядаў Трышчан па палацу, ёсьць лі тут віцязі, але не было нікога, разьве адно паня (яшчэ ня быў пастаўлёны віцязем). І прыйшло яму на вум, як яго ўвідзеў, рабэ: "Чы ня тое то панны брат, што хацеў узяці Іжоту?" І пайшоў зь ім вон, і рабэ Жанібры й Іжоте:

- Пані, годны лі той паніч галаву страціць?

Іжота рабэ:

- Пане, мы ня рады ніводнай съмерці, але прасіў той паніч мяне.

І Трышчан яму сцяяў галаву.

Жанібра рабэ:

- Пані, чаму то есі ўчыніла?

Іжота рабэ:

- Пачэсная пані, я віджу цяпер натуру пана Трышчана! Калі бых яму праўды не спавядала, ня вем, што бы ся з намі ўчыніла.

А потым ся віцязі сабралі ўв абецны палац і пан Трышчан вялеў прывесыці к сабе ўсе коні й зброй тae панны й дараваў тых віцязей, каторых застаў у цямніцы, кожнага канём і зброяю.

І яшчэ ім рабэ:

- Віцязі! Вы ждалі выйсьці на съвет ад некалькі лет, а цяпер хто што хочаць, няхай сабе бярэць.

Тыя віцязі вельмі пакорна падзякавалі пану Трышчану й мовілі яму:

- Рыцару, калі ты нас апрасьціў ад съмерці, мы хочам пайсьці з табою й хочам вам служыці.

І Трышчан рэк:

- Віцязі, будзь вам дзяка ад віцязей і ад панен, што мя частуеце межы сабою. Але ся мною не пячалуйце, пайдзіце ў дамы вашы. А каторыя з вас усхочаць называціся пану Анцалётуту слугою, а мною, Трышчанам, даныя, хачу таго ўчыніці таму замку й таму прыстанішчу панам.

І рабэ зь іх адзін віцязь іменем Амадор:

- Пане, я хачу быці слугою пану Анцалётуту, табою, панам Трышчанам, даны.

І пан Трышчан той замак і прыстанішча яму даў для таго, абы ся (107) зваў наймілейшага таварыша яго слуга. І гаварыл тыя віцязі:

- О, наш міллы Божа, як многа мысліць пан Трышчан павышэннем Анцалётавым! Памілуй яго Бог!

ЗДРАДЛIVЫ КРЫЖНАК

А потым пан Трышчан пусьціўся на мора да караля Саміжа вельмі пасыпешна й прыстаў у другое прыстанішча, катарае то прыстанішча вельмі харошае, а горад красны і ўсе абычай добрыя меў. Толькі адзін здрадлівы крыжнак, той быў многа дабыў здрадаю й быў вінны ганьбаю віцязям і панам. А такавы абычай меў: кожнага госьця здрадна забіваў і статкі⁹⁷ яго браў.

⁹⁷ караблі.

І калі ся прыставіў пан Трышчан з тымі панямі, узяў у руکі лютню й пачаў іграці вельмі пекна, прыйшлі віязі таго горада слухаці таго вясельля й тае красаты. І прыйдзе зь імі здрадлівы крыжнак.

І гаварылі:

- Той віязь не на зло сазданы, але ку выцясту⁹⁸ створаны!

Ніхто быў сыты, слухаючи тае лютні. А оны здрадлівы крыжнак памышляў, як бы ўбіў таго віязя пры тых двух паннах, і гаварыў: "Я мам золата й срэбра і ўсякае красаты, што есьмі дабыў здрадаю й бяспечнасцю маёю. І яшчэ, калі бы мі таму віязю пры оных паннах галаву съцяў, то бы мі досыць Бог учыніў!"

Ад таго часу й да ночы хадзіў здрадны крыжнак вакола Трышчана, хоцечы, абы яго мог забіці. Але таго ня мог давесці, і раб: "Можаць па рану пайсьці на імшу, а я яго дажду за мурам і так яму хачу галаву съцяці".

Аж ідзець пан Трышчан на імшу к той царкве, а за ім Іжота меч несла, а каралёвая Жанібра шчыт. А віязі, каторыя іх відзелі, гаварылі:

- То ёсьць найбольшы віязь і найцуднейшыя панны!

А калі было блізка царквы, Іжота раб Трышчану:

- На ці меч, віязю, - варуйся ўдару другога віязя!

Трышчан пярвей мяча дабыў, ніклі ся абярнуў, аж стаіць віязь з нагім мячом за мурам, хоцечи цяці Трышчана. Пан Трышчан наскочыў на яго ю ад аднаго ўдару спала галава крыжнаку.

Трышчан раб:

- Як есьмі стаў віязем, ні з водным віязем так простага бою есьмі не прасыцёр, як зь сім віязем! Таго мі жаль.

Раклі яму віязі таго горада:

- Няхай ён больш таго ня будзець здраджваці.

І табе хацеў тым жа паслужыці.

Трышчану то было няміла, што яго ўбіў. Мнімаў, іж бы яго туташня віязі вызываці на бітву мелі за крыжнака, бо ся пасьпяшаў к каралю (108) Самсіжу. І ?ды Трышчан прыйшоў у цэркаў, прыйшлі к яму віязі горада таго з паннамі а момлі яму:

- Рыцару, захвалёна ці будзь усімі віязымі, што есі нам выкінуў злы закон ад добра га прыстанішча! Пайдзі з намі, пададзім табе ўсё іменыне яго, бо тое іменыне вам прыгожае, а ні кому іному, да таму, каму ты дасі, бо ты над тым вольны, іж есма так раклі: ад каго яму съмерць будзець, таму іменыне яго.

Пайшоў пан Трышчан з тымі віязымі. Яны яму ўказалі адны склепы і, адамкнуўшы, раклі:

- Рыцару, то ёсьць тваё!

Відзеў Трышчан у тых скляпех многа ўсякага добра разылічнага: золата й срэбра, і перал, і дара-

гога каменьня, і ўсякага разылічнага каменьня й тавару. Пан Трышчан пачаў дзяліці тое дабро рыцарам і паннам і каму-кольвек годна было. А так і яго дараравалі віязі таго горада, гаворачы:

- Павышоны будзь, віязю, што есі загубіў здрадлівага крыжнака!

Трышчан тут адпачынуў некалькі днёў. І раб Тришчан тут адпачынуў некалькі днёў. І раб

- Пачасыцёныя пані! Ота відзіце прыгоды нашы на сей дарозе. А еслі тым абычаем прыйдзем ік каралю Самсіжу к Чорнаму востраву, ня вем, што ся а нас учыніць, а ня толькі, што быхма караля Артыюша й яго віязі апрасьцілі.

Оны паніе раклі:

- Пане Трышчане, хаця быхам хадзілі морам і сухам, не знайшлі быхам такога парадцы⁹⁹, як цябе!

Пан Трышчан вялеў сабе скраіці латынскія шаты й Гаварнару свайму, а тым паням абема - мніскія шаты. І наклаў у судна ўсякага разылічнага тавару, і ўчыніўся латынікам¹⁰⁰ і пусыціўся на мора.

І раб марнаром:

- Вязіце нас к Чорнаму востраву.

І адапхнуліся. І калі ішлі па мору, дзе далёка ад прыстанішча, тагды Трышчан заўжды ў лютню іграў, а тым паням сэрца весяліў. А потым прыстаў к Чорнаму востраву атолку¹⁰¹.

ВЫЗВАЛЕНИЕ КАРАЛЦ АРТЫЮША З ПАЛОНУ

І вышадшы, віязі караля Самсіжавы шлі к яму што найборзыдзей, бо такі абычай кароль Самсіж меў: ад каго бы кольвек судна прыйшло, тады, прыходзячы, віязі бралі што хацелі. А той купец, што спавядзець, што ў яго ўзята, то кароль плаціць за віязі. (109)

І раб Трышчан марнару:

- Адапхніся ад краю, бо я ведаю карала Самсіжай абычай. А еслі хто ў мяне возьмець Жаніbru або Іжоту, ня маець мне кароль Самсіж чым заплаціці, а золата й срэбра й я досыць маю.

А затым заклікаў, гаворачы, Гаварнар:

- То ходзіць адзін купец, а хацеў бы свой тавар прадаці, няхай яму ?валту ня будзець!

І яны раклі:

- Купчэ, шлюбуець гаспадар кароль і ўсе віязі, еслі бы не было тваёе добрае волі, а ?валту ці будзець і напотым.

Прыстаў пан Трышчан, і расиплялі шацёр і расклалі перад ім разылічнага тавару многа. І прыйшоў адзін віязь ку Трышчану, мовячы:

- Рыцару добры, для чаго ся есі ўчыніў латынікам?

⁹⁹ абаронцы.

¹⁰⁰ купцом-каталіком.

¹⁰¹ востраву.

Рачэ Трышчан:

- Многа людзей, падобных віцязям. Я бых рады, абых той віцязь быў, каго ты меніш¹⁰², але я латынянін. Еслі ці чаго патрэба, купі, мам ці што прадаці.

І ён рабэ:

- Рыцару, я цябе знам. Ты той рыцар, што яно пабіў трывію віцязі, пляменынікаў карала Бана Банецкага ў двары карала Лянвіза ўв Арляндзі. Табе нет раўні дабратою блізка ні далёка!

Рачэ Трышчан:

- Нішто так не амyleаець, як парсuna чалавечаска! Калі б ты ўзлажыў зброю, я бых мнімаў, што ты віцязь. Але ця бачу, што есі блазен, а хочаш ад мяне дару.

Онаму віцязю было сорам вельмі, і гаварыў:

- Нічога есьмі так прылічнага ня відзеў, як той купец ка онаму віцязю добраму!

І пыталі яго іншыя віцязі:

- Латыняне, што ёсьць табе тыя паніе?

Трышчан рабэ:

- То мі сёстры. Адна старшая, а другая малодшая.

І яны спавядалі каралю Самсіжу, гаворачы:

- Пане, каторы купец шлюбу прасіў, ёсьць зь ім дзяве дзеўкі-сястры. Але быхма накрыж съвет прайшлі, цуднейшых быхма не знайшлі. Але што малодшая бяла, як папер, і красна, як рожа. Еслі бы-с хацеў, мог бы іх купіці.

І шоў сам кароль Самсіж, абы іх відзеў. І прыйдзе к шатру Трышчанаву й рабэ:

- Здароў, латыніне!

Трышчан пацёк к яму й паздаровіў яго. І дзівіліся каралёвыя віцязі, як містэрна¹⁰³ той латынянін да карала кінуў: "З нас бы таго ніхто так не ўчыніў!" Кароль ішоў у шацёр і застаў оныя панія ў шахі іграючы, каторыя шахі былі крышталовыя вельмі пекны. І пытаў (110) кароль:

- Латыніне, што табе ёсьць тыя панны?

Рачэ Трышчан:

- Сёстры мі ёсьць.

Кароль рабэ:

- Прадай мі тыя шахі.

І ён рабэ:

- Ня можаш мі заплаціці.

І кароль рабэ:

- Калі бых хацеў, я бых табе даў за кожнага пешка яжджалага віцязя, а за карала - таго карала Артыюша!

А Трышчан рабэ:

- Што ся не прадаець, таго ня можаш купіці!

І кароль рабэ:

- Прадай мі сястру малодшую, а хачу табе золатам трывію яе адмерыці, а срэбрам, колькі сам усхочаш.

І ён рабэ:

- Пане, раб мі есі, чаго бых не хацеў прадаці, у тым ?валту ня будзець. А калі бых сястру сваю хацеў прадаці, у першым жа прыстанішчу большую бых цану ўзяў.

І раб кароль:

- Іграйма ж у шахі а яе й а трэцюю часць майго каралеўства!

І Трышчан рабэ:

- На што бы мі не было маёй волі, раб мі есі, на то ?валту не чыніць. А я ня знаю, як у шахі іграюць: я паставілю папа¹⁰⁴ у старшым месцу, а іншыя шахі дзе маем паставіці?

Рэк кароль:

- Правы ёсьць латынянін, у іх поп найчасьнейшы. - І зась рабэ кароль: - Латыніне, збадаймася ж а тулу панну й а паў майго каралеўства!

Трышчан рабэ:

- Рэк мі есі, на што маёй волі ня будзець, ?валту быці ня мела. А я ня знаю, як на каня ўсесьці й як у зброю ўбіраціся.

І ён раб:

- Рубаймася ж я яе, а ўсё маё каралеўства! З таго тройга абяры сабе, што хочаш. А калі ня ўсхочаш, я й дарам вазьму!

Трышчан рабэ:

- Калі нет у першай рэчы, ня можа быці і ў пасылдней, бо есьмі ня ведаў большае бітвы, адно калі ся пачнуць біці, іграючы, латынскія дзеці, цекучы па вуліцах, драўнянымі мечыкамі. Так лі й мы маем?

Кароль рабэ:

- Так, латынінча, але мы будзем жалезнымі. Добра есі ўчыніў, што мі есі тулу цудную панну прывёў.

І назаўтрай прынеслы ад карала Трышчану двою зброю, гаворачы:

- Убірайся, латынінча!

Трышчан пачаў класці левую наруч на правую руку, а правую на левую. А правую нанаж на левую, а левую на правую. І раб:

- Панясіце тулу зброю пану вашаму, іж ня можа прыстаці съветлая зброя на латынскія плечы.

І яны панеслы зброю, і гаварылі:

- Міласыцівы каролю, ня ўмеець убіраціся! А наша пані, пазираючы на яго, съмяеца. Тым ся весяліць, ня жалуючы съмерці брата свайго для твайго пачасыцення!

А межы тым (111) Трышчан рабэ Жанібры й Іжоце:

- Справуйце лякарства да ран, занюж пайду к найбольшаму віцязю сяго съвета, а ўбярыцца ў найлепшыя шаты.

І вышаў пан Трышчан у зупоўнай зброі - а на гелму ў яго вельмі цуднага цьвету вянок, - а за ім вобе паніе. Аж стаіць кароль Самсіж із сваім віцязымі: і калі абачыў Трышчана, ня рады бы зь ім меў бітвы, але калі відзеў Іжоту, пекна ўбраную,

¹⁰² маеш на ўзве.

¹⁰³ умела.

¹⁰⁴ пешку.

хаця б яму й шлюб утраці, узяў бы яе бяз кожнае бітвы - так ся яму харошая відзела.

І рабэ кароль:

- Латынніча, а што есі са мною прыняў бітву?

А маё каралеўства?

І ён рэк:

- Каролю, ты-с мовіў, а я таго не прыймаў, занюж віджу блізка сябе съмерць сваю. Але мушу прыняці з табою сечу. А многа хадзіў морам і сухам, а калі маю ўмэрэці, валеў бых там, дзе відзяць больш съмерць маю. Чуў есьмі, што ёсьць у цябе многа добрых людзей у цямніцы, вялі іх вывесыці - няхай відзяць съмерць маю.

Кароль рабэ сваім:

- Што то яму паможа, іж кароль Артыюш зь віцязьмі сваімі ўвідзяць съмерць яго? Вяліце іх вывесыці зь цямніцы.

І кагды кароль Артыюш зь віцязьмі сваім выйшлі, і відзеўши іх, Артыюшавы віцязі дванаццаць і пан Анцалёт рассымляліся, акром Палімідажа, найбольшага непрыяцеля Трышчанава.

Кароль Артыюш рабэ:

- Чаму ся съмеяце? Не дзіўлюся іншым, але дзіўуюся Анцалёту, што ся съмеяець съмерці найбольшага віцязя а наймільшага таварыша свайго, а нашай і сваёй пагібелі.

Палімідаж рабэ:

- Еслі маеш быці прости Трышчанам, лепей бы нам умэрэці ў сёй цямніцы ў Чорным востраве!

Анцалёт рабэ:

- Не съмлюся я яго съмерці, але мі ёсьць мілая свобода наша, іж vem, калі ёсьць тут Жанібра каралёвая а Іжота, укажаць пан Трышчан куншт!

Кароль Самсіж прыступі і рабэ Трышчану:

- Біся, латынніча!

Трышчан рабэ:

- Пане, навучы мя!

Кароль выняў меч і пачаў бразгаці па зброі яго, гаворачы:

- Так тні, а так ся ўкрый. - І зася рабэ: - Хочаш лі, латыняне, аставіці тую бітву а даці мне панну?

Рабэ Трышчан:

- Каролю, ты-с мяне навучыў добра, яка пан вялікі. Але калі бых ся мог улажыці ад твойго мяча, съмеў лі бых цяці?

І ён рабэ:

- Еслі можаш, укрывайся, але ня ўзможаш.

Рабэ Трышчан:

- А калі бых мог цяці, съмеў лі бых? (112)

Кароль рабэ:

- Тні.

Трышчан рабэ:

- Каролю, навучыў мя есі, варуйся ж мя!

Бітва Трышчанава з Самсіжам-каралём. І пачалі ся ганяці, як львы па полю, адзін на другога насакая, як тым віцязям, каторым не было раўні блізка ні далёка. Прывібаў Самсіж Трышчана ён ся замятаў мячом і шчытом і на калені падаў перад моцнымі ўдарцамі Самсіжавымі. А калі

Трышчан прывібаў Самсіжа, ён ся замятаў мячом і шчытом і на калені падаў перад моцнымі ўдарцамі Трышчанавымі. Віцязі карала Самсіжавы гаварылі:

- Дзіва вялікі! Ня мог ся знайсьці ніводзен віцязь, каторы бы ся мог працівіці нашаму пану, а оны латыннік так чыніць, скача, як леў!

І прыскочыў Самсіж, і пачаў рубаці, што найболей мог, па зброі Трышчанавай. Дабы іх зброі не адзяржалі, воба бы былі мёртвыя. На канец бітвы пайзрэў пан Трышчан, аж Іжота зь ліца ступіла. І для таго пан Трышчан адкінуў шчыт і ўзяў меч у вобе рукі і пачаў чыніці жастокія ўдарцы без укладанья. І цяў карала Самсіжа па абеюх руках, і адпалі яму рукі зь мячом на зямлю.

І рабэ Трышчан:

- Памятайся, каролю, абых ці рук не акрывавіў, але больш таго ня ѿмеею! - і ўхваціў меч свой за канец і панёс Самсіжу, гаворачы: - Для чаго есі пакінуў меч свой? Еслі цяжак, на ж ці мой меч, а той дай мне!

І пайзрэў кароль Самсіж на Трышчана гнеўным абычаем.

Рабэ Трышчан:

- Чаму на мя так сядзіта смотрыш - што есьмі цябе пабядзіў хітра й містэрна? Інак есьмі ня ѿмее з табою пайсьці, яка так.

Кароль рабэ:

- Пачасыцёны віцязю Трышчане! Па шырмерству¹⁰⁵ есьмі цябе пазнаў і прасіў есьмі Бога, абых ня ўмёр наглаю¹⁰⁶ съмерцю ад жастокіх ударапаў тваіх і ад вострага мяча твойго. Я табе гавару вераю віцязескаю, бых мі есі таго паслаў, хто бы мі а табе паведаў, я бых табе пусыціў карала Артыюша й яго віцязі, бо віджу, іж мі для іх прыйшла съмерць.

Відзеў то кароль Артыюш із сваімі віцязьмі, пайшоў да Трышчана й споўніў сэрца вясельлем. І началіся з Трышчанам прывітаці вельмі ласкава і ўздалі хвалу Госпаду Богу а дзякавалі пану Трышчану:

- Найвышшы рыцару! Захвалёна ці будзь усімі віцязьмі, іж есі нас асвабадзіў ад цямніцы Самсіжавы!

І кожны рабэ:

- Бог памілуй Трышчана, іж так многа працаў для карала Артыюша й яго віцязей сваёю добраю воляю! (113)

Пан Трышчан казаў прынесці тое вясельле, каторым ся Самсіж весяліў - трубы, дуды, лютні, арфы, арганы, шахі, варцабы - вельмі цудна ўкрашония абычаем гасподзкім і пачалі весяліціся. Таго вясельля міла было слухаці каралю Артыюшу й яго віцязям. І калі пан Трышчан сам узяў лютню й пачаў іграці вельмі стройна, каралю Артыюшу

¹⁰⁵ па віхтунку, па фехтавальным майстэрстве.

¹⁰⁶ раптоўна.

й яго віцязям іспоунілася сэрца вясельлем, слухаючи ноты лютні Трышчанавы. І ніхто зь віцязей ня быў сыты, слухаючи. Тагды Іжота ўхваціла каралёвую Жанібру й дараўала каралю Артышу:

- Пане, даруець ці пан Трышчан тую панію. Ачкольве каторая лёгкасцьць вам стала, няхай ся пачэснасцю направіць!

І кожнага віцязя дараўала канём і зброяю.

І яшчэ рабэ віцязям:

- Па што ся чыя рука хваціць, ня будзець яму забаронена.

Анцалёту рабэ Іжота:

- Рыцару, даруець ці Трышчан, што-кольве дабыў іменей здрадцы крыжнака а даруе ці віцязя Амадора із замкам тae дзеўкі, што была паніжоны закон паставіла ў сваім прыстанішчу.

Кароль Артышоуз уздаў хвалу Госпаду Богу й дзякаваў Трышчану, гаворачы:

- О, найвышшы віцязю Трышчане! Захвалёна ці будзь вялікае тваё рыцарства ўсімі віцязымі і ўсімі людзьмі па ўсіх чатырох старанах! Добраці тваёе нет друга ні блізка ні далёка на зямлі.

Тут прыехаў адзін віцязь із Францыі ад карала Пэрмонта, і ведаў а тых віцязях у таго прыстанішча, і вельмі хацеў зь імі раёні пытаці. Відзеў то Трышчан, іж ён на то прыехаў, рабэ каралю Артышу:

- Вяльможны каролю, ўсім каралём каруну! За чэсьць Божую дай мі адзін дар. Артышоуз рэк:

Нада ўсім есі вольны, адно ня дам ці ганіці з тым віцязем.

Трышчан рабэ:

- Я таго прашу, а інога ўсяго досьцьця мам.

І кароль:

- Для таго-м то рэк, што есі спрацаваны, але й тым будзь вольны.

І падзякаваў яму Трышчан, і віцязь францэйскі рэк яму:

- Рыцару, за сваю вялікую лёгкасцьць дзякуеш яму.

І Трышчан рэк:

- Паглядзім таго.

Бітва Трышчанава зь віцязем францэйскім.
І ўсёлі воба на коні а ўдарыліся моцна, коп'я строшчылі на многа штук, а самі ся ўдарылі шчытамі й плячымі. Віцязь францэйскі паляцеў на адну старану, а конь яго на другую, (114) і ніхто ня мог пазнаці, што бы ся Трышчану а нага ў стрымені рушылася.

І другія былі віцязі прыйшлі раёні пытаці. А ?ды відзелі францэйскага віцязя зьбітага й не хацелі ся каштаваці, ударылі чалом Артышу ѹ паехалі там, адкуль былі прыехалі.

І ѿ тым прыстанішчы кароль Артышоуз і яго віцязі адпачынулі некалькі дней. І адапхнуліся зь вялікім вясельлем на мора ад Чорнага вострава, а зь імі пан Трышчан. І ѿ першым прыстанішчу

адлучыўся ад іх пан Трышчан. А Анцалёт многа прасіў карала, абы пусціў яго з Трышчанам.

Кароль рабэ:

- Добры рыцару Анцалёце! Калі прыйдзем дадому, адтоль можаш паехаці ку Трышчану, бо заўжды яго можаш знайсьці, дзе віцязі раёні пытаюць.

СМЭРДАДУГІ-ПАГАНІН І ВЫСАКАРОДНАСЦЬ ПАЛЦІДАЖА

А затым прыехала ку Трышчану сем віцязей, і ўздалі хвалу Богу, што знайшлі Трышчана, і раклі яму:

- О, найвышшы рыцару! Ты павінны пачасце-ннем віцязескім. Прыйехалі есма на вялічавства славы тваея, іж і іншыя віцязі а тваёй міласыці ся пытаюць.

Рабэ Трышчан:

- Гаварыце, што патрэба?

Яны раклі:

- Славуты рыцару! Такавы абычай маець Смэрдадугі-паганін: хто ѿ яго прыстанішча прыстанець, кожнага віцязя вельмі ласкова будзець прыймаваці. А калі будзець перша стражна ночы, укінець віцязя на вострыя муки. І ніводзен віцязь ня можаць паехаці бязь лёгкасці. І мысма былі ѿ яго прыстанішчу й цярпелі тое, што й другія віцязі. За чэсьць Божую, пажалуй нашае лёгкасці, пайдзі з намі ка онаму прыстанішчу - бо есьлі ня будзем табою павышоныя, то ўжо нам канец, - ачэй бы есі з Божае ласкі той злы закон скказіў!

Трышчан рабэ віцязям:

- І мне ёсьць жаль тae ганьбы вашае. Я хачу пайсьці з вамі, але штобы мя ніхто ня знаў - хто есьмі й адкуль - да часу.

І калі прыйшоў Трышчан з тымі віцязымі ѿ прыстанішча Смэрдадуга-паганіна, і выйшлі проці іх з таго замку віцязі й вельмі іх ласкова прывіталі. І разлучылі іх з аружжам, і вялі іх ув абецны палац. І прыйдзе Смэрдадуга-паганін у ложніцу к жане сваёй і рабэ дачшэ сваёй:

- Вазьмі лютню й пайдзі ѿ чорны палац і весялі оных віцязей, каторая не чувалі, іграючи, покі будзець час укінці іх на муку.

І яна, узяўшы лютню, пайшла ку ім і начала іграці вельмі хороша. Тыя віцязі, каторая не чувалі (115) іграючи пана Трышчана, мнімалі, іж бы ніхто так цудна ня мог іграці, як тая панна.

Трышчан рабэ:

- Панна, няхай бы ся не апрасіў, а што ця пажадам.

Яна ракла:

- Не апросісьця.

І ён рэк:

- Пазыч мі тae лютні: відзім, іж вельмі пекна іграеш, а мы хаджалія віцязі - ачэй хто з нас троха на лютні ўмеець.

Яна яму дала лютню, і Трышчан ня ўдарыў у лютню, пярвей пачаў строіці й настроіў. И пачаў іграці вельмі цудна. Кожнаму віязю іспоўнілася сэрца вясельля. И тая дзеўка прыступіла бліжэй, абы магла ноту пераняці. И гаварыла к сабе: "Калі бых я так умела, чтобы мі стаяла за ёсё іменьне айца майго!" Трышчан, пазнаўши то, аддаў ёй лютню, і яна тут не хацела ні ўдарыці й пайшла к айцу свайму, і рабэ айцу:

- Войча, еслі бы есі хацеў тых віязей сарамоці, жывы ня будзеш, занюж ёсцьць межы імі пан Трышчан, каторы ня дасьць сарамоці.

Смэрдадугі-паганін рабэ:

- Як ты можаш пазнаці пана Трышчана? А тыя віязі, каторыя яго відалі, чы не пазналі бы? А ты, яго ніколі ня відзеўши, знаеш?

Яна ракла:

- Па тым я знаю, іж ніводзен віязь ня ўмеець на лютні так, як я, акром адзін Трышчан. А ёсць межы імі адзін віязь, што лепшай, ніжлі я на лютні іграець.

І паганін сам пайшоў глядзеци. И прышодшы к ім, пачаў зь імі размаўляці. Ина па праўдзе цудныя рэчы паходзілі ад таго віязя, каторага яму дачка спавядала. И па яго дабраце пазнаў і пачаў зь імі дворыщи, што найлепей умеў, і даў ім наnoch добры пакой на іх волю.

А назаўтрай іх адпусціў і пасыля іх варата гораду затварылі і ўзводы ўзвялі. И адзін віязь з горада рабэ:

- Вы, сем віязей, дзякуюце пану Трышчану за ўпакой сяго прыстанішча, а мелі бысьце лёгкака-

сьць. А ?ды з вамі Трышчан, нічога ся ня бойце.

Трышчан сам рабэ:

- Мы быхма рады, абы з намі быў пан Трышчан, і к каторому быхма кольвеク прыстанішчу прыста-

лі, вязьдзе быхма былі павышоныя з Трышчанам.

Ён рабэ:

- Заісьце, ты есі сам Трышчан!

Ад'ехаўши ад таго горада, растаўся зь імі пан Трышчан, і яны яму дзякавалі, што ў тым прыстанішчу пачасьцёныя ім былі.

... Смэрдадугі-паганін гаварыў:

- Многа есьмі рыцараў асарамочаў, а калі бых мог яшчэ Трышчана асарамоціць, (116) то бых даканаў свайго ўмыслу.

І паехаў за Трышчанам а даганіў яго, рабэ:

- Найвышшы рыцару й слайны па ўсіх чатырох старанах! Мысліў есьмі па съвету ездзіці, ані з адным віязем ані з каралём не хацеў бых ездзіці, адно з табою, і назваціся хачу твой слуга. Прашу ця, пане, паедзь у дом мой, абых паручыў замак князю, а паеду з табою.

Пан Трышчан на яго словаў паехаў сам. И ?ды прыехаў к прыстанішчу, выйшлі напрочіў Трышчану з многім вясельлем, мовячы:

- Вазьвелічона імя тваё, а мы - слугі твае! - і зь ім разлучылі аружжа яго й выйшлі з палацу.

Пачалі тут межы сабою радзіці. И быў тут адзін віязь здалёка, і рабэ пану Трышчану:

- Рыцару, я ня знаю, хто естэсь а адкулі, ніжлі бачу вас добра га рыцара й красную асобу. Мне жаль тваёе лёгкасці: а тым радзяць, катораю б съмерцию мелі цябе ўмарыці.

І Трышчан паглядзеў па палацу й ня відзеў гелму, ані мяча, ані кап'я, і вельмі адчаяўся, што не было пры ім мяча яго. Віязі таго горада прыйшлі ў палац і паймалі Трышчана, а раклі:

- Катораю съмерцию хочам яго ўмарыці?

Смэрдадугі-паганін рабэ:

- Павядзіце яго й сатніце.

А таго ж дня быў прыехаў харобры віязь Палямідаж Анупліціч зь дэзвема мячы й з чорным шчытом, найбольшы непрыяцель Трышчанаў ад двара караля Артыюша.

І ён рабэ:

- Ня слушыць так добраму віязю бязь бітвы галаву съцяці. Дабудзьце яго бітваю, рыцарскім абычаем. То есьмі відаў, што віязь віязю галаву сатніца, але рыцарскім абычаем. А таго не відаў, як вы хочаце.

Яны яму адказалі:

- Мы відалі, што таць¹⁰⁷ за таця ўступаецца.

Відзечы то Палямідаж, што абеюх паганьблі, скочыў і падаў адзін меч Палямідаж Трышчану, і сам з другім мячом. И Трышчан скочыў, як ляты, а пачаў рубаці моцна направа й налева, і ў каго-кольвек увідзеў кап'ё ў руках а на галаве гелм, тых съцінаў. И пайшоў к палацу ўбіці паганіна. И ўвідзеў яго бегучы вельмі рыхла¹⁰⁸, і даганіў яго Трышчан. И ён ускочыў у цэркаву сваю, дзе не гадзіца рыцару зь мячом увайсці.

Трышчан рабэ:

- Пайдзі вон, здрадцо, і бараніся бітваю!

І ён рабэ:

- Ведай запэўне - пакуль есі тут, ня выйду адселе!

Яка ж і не выходзіў, дакуль у яго замку быў.

Трышчан пайшоў ад тае царквы, бо ведаў той закон, што яму (117) тут не гадзіца з голым мячом стаяці. И пайшоў на палац Смэрдадугаў і ўздаў хвалу Госпаду Богу, што яго ізбавіў наглае съмерці. И рабэ Палямідажу:

- Віязю, захвалёна ці будзь віязымі й панамі, што мі есі не дапусціў згінуці!

Палямідаж рабэ Трышчану:

- Рыцару, за ўсю маю службу, што ці есьмі паслужыў і яшчэ ці мышлю паслужыці, дай мі адну рабч, каторае буду ў цябе прасіці.

Трышчан рабэ:

- Чаго просіш, дам ці, акром Іжоты.

Палямідаж рабэ:

- Будзь мі найбольшы непрыяцель, як еси перша быў!

Трышчан рабэ:

¹⁰⁷ злодзей.

¹⁰⁸ хутка.

- Няхай таго, віцязю! Ты мне вялікае пачасьценъне ўчыніў, а я тэж магу мысыліці а тваё пачасьценъне.

Палямідаж рачэ:

- Іншага не хачу, ніжлі адно таго!

І калі відзеў Трышчан, іж мусіць меці бітву з Палямідажам, і рабэ Трышчан:

- Рыцару, еслі маю біціся, волю маім мячом, ніж тым мячом.

І прынесылі пану Трышчану яго меч, і ўбраўся воба віцязя ў зброе.

Бітва Трышчанава з Палямідажам. І скочыў адзін на другога вельмі харобра й пачалі ся ганіці, як два львы. І так ся моцна рубалі, абы іх зброя не адзяржала - воба былі мёртвия. Прыйбаў Палямідаж Трышчана, ён ся ўкрываў мячом і шчытом, уступая перад удары Палямідажавымі. А потым Трышчан кінуў ад сябе шчыт і ўзяў меч у вобе руцэ й пачаў рубаці, не ўкрываючыся. Палямідаж ся замятаў мячом і шчытом, на вобе калені падая, надзеючыся съмерці ад моцнага ўдару Трышчанава. Віцязі таго горада гаварылі:

- Той віцязь пагубіў многа віцязей, а цяпер дабываець краснага Палямідажа.

Трышчан цяў Палямідажа па гелму й расцяяў яму гелм, і даў яму вялікую рану на галаве.

Трышчан рачэ:

- Віцязю, еслі мя дабудзеш, не дадуць ці віцязі пахвалы, бо есі відзеў, якую есьмі бітву меў з онымі віцязымі. Паняхайма тae бітвы, а паложыма сабе рок: дзе ль бы кольвеk каторы з нас быў, няхай ся становіць на той рок пры той царкве, дзе ся віцязі зьбираюць.

І палажылі рок пятнаццаць дзён. Для таго то ўчыніў Трышчан, іж хочаць учыніці яго востры меч цяжку съмерць Палямідажу. І расталіся адзін ад другога.

ПАДСТУПСТВА ПАЛІМІДАЖА

Паламідаж паехаў да двара караля Артыюша. І паведаў а прыгодзе Трышчанавай, гаворачы:

- О, віцязі нашага добрага пана караля Артыюша! Памяніце добраць пана Трышчанаву, як ён многа (118) віцязям пачасьценъня чыніў, а цяпер ня можаць сабе добра ўчыніці.

Кароль Артыюш і яго віцязі раклі:

- Для чаго?

І ён рабэ:

- Падступіў яго Смэрдадугі-паганін, убавіў яго ў горад свой здрадна й акаваў. І я з паганінам біўся есьмі аб яго і ўзяў рану на галаву сваю, для каторае большай ня мог ся есьмі біці зь ім. І палажылі есма рок пятнаццаць дней пры той царкве, - паведзіў яе іменем. - Еслі буду мочы, я буду біціся за яго, а еслі мі тая рана да таго року не загоіцца, тагды вы яго выпрастайце.

Каралю Артыюшу й яго віцязям было вельмі жаль.

Анцалёт рабэ:

- Як ся тая лёгкасць стала майму таварышу?

І зася стаў вясёлы з каралём:

- Смэрдадугі выйдзець, мала будзець са мною міструства прасціраці!

І калі рок прыйшоў, прыехаў пан Трышчан к той царкве, а зь ім Іжота й Гаварнар. І была над дзявярмі тae царквы напісі тымі слова: "Ад ся маецы біці леў са зымем сяго дня".

Трышчан рабэ:

- Еслі я леў, а Палямідаж ня зьмей. А еслі я зьмей, тагды Палямідаж ня леў. Буду я адзін зь іх, а Палямідаж ня будзець.

А ў тым пан Анцалёт прыехаў у зброй й мнімаў, абы то яго ждаў Смэрдадугі-паганін. А Трышчан быў таго дамніманья¹⁰⁹, абы то прыехаў Палямідаж. Анцалёт скочыў прудка й харобра, а Трышчан яго ждаў съмела і ўмела.

Бітва Трышчанава з Анцалётам. І калі ся ўдарылі, коп'я скрушилі і ўдарыліся плячымі ѹшытамі, і пад абема коні палі. Трышчан спаў з каня ѹвыхваціў меч, і рабэ:

- Ніхто большай з кап'ём на кані, а ніхто зь мячом на зямлі.

І скочыў адзін к другому й пачалі ся ганіці, як два львы, адзін другога наскоквай, як тыя, каторым не было раўні блізка ні далёка. Прыйбаў Анцалёт Трышчана, а ён ся закрываў шчытом і мячом і ўступая перад удары Анцалётавымі. А калі пачаў пан Трышчан рубаці вельмі жастока без укрывання, Анцалёт закрываўся мячом і шчытом, на калені падаючы перад моцнымі ѹдары Трышчанавымі.

І рабэ Гаварнар Трышчанаў:

- Вялікае дзіва! Даселе ня мог знайсціся ніводзен віцязь зь вялікіх віцязей ад караля Артыюша двара й ад Банока, племені караля Банава, і з далёкіх стран, каторы бы мог так зь мячом трываці проціў майго пана Трышчана, толькі яго наймілейшы (119) таварыш Анцалёт, сын Дамалёта, караля зь Лёквы.

А Гаварнар Анцалётаў гаварыў:

- Многа есьмі хадзіў морам і сухам, а не відаў есьмі ніводнага зь вялікіх рыцараў караля Артыюшавых, ані з іншых далёкіх старон, каторы бы мог так зь мячом трываці проціў пану майму Анцалёту, толькі пан Трышчан.

Іжота тыя рэчы выслушаўшы й ракла віцязям:

- О, добрая віцязі, разбярыцеся, абы таго вам не было жаль!

І зънялі гелм і пазналіся й пачаліся аблапяці вельмі ласкава. І пытаў адзін другога, якавыя прыгоды меў, як ся зь ім растаў. Хваліўся яму Трышчан і рабэ:

¹⁰⁹ думкі.

- Каго-кольвек віцязей яжджалых, каторыя добрыя віцязі, езьдзячы, раёні іскалі, і племені караля Бана Банецкага, і ад караля Пэрамонта Францэйскага - ніхто ся ня мог мне спрацівіці.

І Анцалёт рачэ:

- Каторыя-кольвек мілуюць нашага пана караля Артыюша, тым усім я есьмі каруна. - А затым рачэ Анцалёт: - Рыцару, узлажы гелм на галаву й рубаймася, толькі есма цяпер зраніліся, аніводнай бітве ня можам адзін перад другім павышоны быці. Лепей няхай умрэць адзін ад другога!

Трышчан рачэ:

- Памілуй ця Бог, рыцару, што біціся хочаш? Нет ніводнага віцязя на съвеце, з кім бых я рады так бітву меў, як з табою, занюж есылі мя дабудзеш, то мя дабыў найбольшы віцязь а наймілейшы таварыш. А калі я цябе дабуду, то есьмі дабыў усім віцязям каруну, найбольшага віцязя й наймілейшага таварыша. Але, рыцару, valeў бых ця ня знаці, іж бых радней¹¹⁰ з табою біўся, ніклі знаючы цябе.

Іжота рачэ:

- Будзьце здаровыя, рыцары, а можаце быці здаровыя за пятнаццаць днёй. А бітве дайце пакой!

А пабрала іх Іжота, і яны паехалі ў зброях, а раны ім пад зброямі прэлі.

А стрэціў іх адзін апраўца¹¹¹ у чорным знамені, а за ім вязуць мёртвага віцязя ў калёсах. И той апраўца к пану Трышчану рэк:

- Рыцару, мой пан Палямідаж з табою змовіў рыцарскім словам: у катормі іменіню дзе-кольвек будзець, жэбы ся на той змоўны рок становіў у той царкве. Ён бы valeў жывым быці, але няхай мёртвага віцязя реч права будзець.

Трышчан рачэ:

- Для тae ўмовы хацеў ся есьмі ўбіці з майм наймілейшым таварышом!

РЫЦАРСТВА ТРЫШЧАНА І АНЦАЛЁТА ДЗЕЛЦІ ПАННЫ

І паехаў пан Трышчан і Анцалёт. И стрэціла іх адна дзеўка, (120) носячы ліст, пісаны да пана Трышчана. И дала ліст Трышчану. И ён, прачотышы, рассысьмяляўся.

І рэк яму Анцалёт:

- Чаму ся съмяеш?

І ён рэк:

- Таму ся съмяю: езьдзіць дзеўка па народу, так гаворачы: "Бярэць ся турнай на двары караля Пэрамонта Францэйскага ад сямі лет. Хто хочаць сваю сястру або дачку каралёваю паставіці, паедзь бязь мешкання". А мы там ня можама ехаці, бо есма вельмі ранёныя.

¹¹⁰ больш годна.

¹¹¹ збройчы.

Анцалёт рачэ:

- Віцязю, можам мы там ехаці, хочама відзеци, з каторае стараны віцязь турная дабудзець, ачэй быхма маглі апасылья кап'ём у рукі ўзяці й гелм на галаву напроціў таго віцязя.

І прыехалі ў адно сяло. А тое сяло было поўна віцязей і панен. И ніводзен віцязь не хацеў ім гасподы паступіці. А іх была ўжоnoch застала. И ўзялі дрэва ў рукі, хоцэчы бітваю гасподы іскакі. И ехалі ад таго сяла й відзелі наперадзе адны двары, што былі добрыя, але апалі. А перад імі стаяла панна вельмі з малою дружына.

Трышчан рачэ:

- Панно, ёсьць лі ў цябе, дзе стаці?

Яна ракла:

- Можа быці.

І ўсchaвіла за руку Трышчана, а за другую Анцалёта і ўвяла іх у адзін палац. А той палац быў вельмі цудна ўкрашоны. И зася пайшла ў другі палац, і той унутры ўкрашоны гасподскім абычаем.

Ракла панна:

- Віцязі добрыя, вам тут станы. Вам самім у тым палацу, а ў другім вашым конем.

Трышчан рачэ:

- Як наш добры стан, так і конем нашым.

І прынесла ім ёсьць дзъве піццы, адну печаную, а другую вараную, віна а хлебец. И конем дано ёсьці.

І рабэ ім:

- Віцязі, частуйцесь, занюж вам мысліці аба мне й а сабе.

І яны ся пасумнелі, іж былі ранёныя, а яна ім вяліць сябе каралёваю паставіці.

А па тым пан Трышчан рэк:

- Панно, ня раб падзівіці а што ця буду пытаў.

І яна ракла:

- Рыцару, такоў тут абычай, нет з таго дзіву, чаго рыцар пытаець, занюж есылі бы ведаў, і ён бы не пытаў.

Трышчан рачэ:

- То добры абычай. Прашу ця, паведзь мі, што то за пташачкі?

І яна ракла:

- То ёсьць два скока. А я есьмі дачка аднаго караля, каторы вальчыў¹¹² напроціў караля Пэрамонта. И звалчыў яго Пэрамонт, і ўзяў зямлю яго й адагнаў ад яго ўсе слугі яго, толькі яму мянене аставіў з тымі скокамі. И я, як могучы, карміла есьмі айца свайго: што ўбіла на абед, таго бывала ў на вячэру, а што к вячэры, таго й на съяданьне.

Пан Трышчан рачэ: (121)

- Панно, то ся есі кінула на вялікую вагу, што есі для нас убіла тое, чым бы есі мела карміці айца свайго.

Яна ракла:

- Віцязі, я таго ня жалую, што есьмі ўбіла два скока двум сакалам, іж віджу вас добрае асобы й цуднае парсуны. Віцязі, вам мысліці а мне й а сабе.

¹¹² змагаўся.

А назаўтрае паехалі проч, ніводзен другому ня мовячы.

І Анцалёт рачэ:

- Рыцару, што мысліш, іж са мною ня мовіш?
Трышchan рэк:

- А ты што мысліш?

І ён рэк ку Трышchanу:

- Але ты ёсьць старшы, мне гадзіцца вас пытаци.

І Трышchan рэк:

- Я мышлю, яка быхма оную панну каралёваю паставіці.

І Анцалёт рэк:

- О, добры рыцару Трышchan, Бог жэ вам заплат, што мысліш а пачэсным тае панны за яе ўчту! Воба есма аднае мыслі.

І вярнуліся к онай панъне.

І пан Трышchan рачэ:

- Панно, убірайся і ўкрасься што найлепей можаш, еслі Бог дасьць, маеш быці сяго дня каралёваю.

І яна ракла:

- Рыцару, так мі Бог памажы, ня мам большага ўбіраныня. Толькі то, што на мне ёсьць, да адзін вянец цуднага цвetu цыпрысава, каторы прынесены ад двара карала Артышава, - і ўзяла венчык і ўзлажыла на галаву сваю.

І яны раклі:

- Добра ці прыстой той вянец.

А затым паехалі з тою паннаю к таму турнаю.

І наехалі віцязя, у зброеі едучы. А зь ім вязуць у возе панну вельмі ў каштоўных шатах убраную. Трышchan спытаў слуг:

- Каторы то ёсьць віцязь?

І яны раклі:

- То ёсьць віцязь Амадор, пана Анцалётаў слуга, а слайным рыцарам Трышchanам даны.

І Трышchan к яму рэк:

- Заісьце тут ёсьць Трышchan і Анцалёт.

Слышаў то Амадор, скочыў з каня й зьняў гелм з галавы й паклякнуў перад ім, і рачэ:

- Mae панове, куды едзец?

Трышchan рачэ:

- Едзема ў турнай вашага пана карала Пэрмонта, ачэй быхма маглі нашу сястру каралёваю паставіці.

І ён ім рэк:

- Для Бога, вярніцеся, ачэй бых мог я сваю сястру паставіці каралёваю. Я вем, што ў вас сястры нет!

Трышchan рачэ:

- Віцязю, хто бы нас не вярнуў кап'ём, а прозьбаю нас нікто ня можаць уніці.

Амадор рачэ:

- Я вем, што ўмеець чыніці пан Трышchan зъмячом на зямлі, а ня толькі з дрэвам на кані: я муши вярнуціся!

Трышchan рачэ:

- Амадорэ, нам бы ўдзячна, штобы ты з намі паехаў. Але калі ся варочаеш, наша панна ня маець добрае шаты: пазыч нам шат сваёе панны.

Амадор рачэ:

- Пане, бяры, што ці трэба. (122)

Пан Трышchan узяў онای шаты, у каторых сястра Амадорова хацела каралёваю стаці, і рэк паньне сваёй:

- Убірайся ў шаты.

Калі яе відзелі ў шатах, вельмі ся ім падабала, хаця бы й сястра іх была, не саромелі бы ся ёю.

Анцалёт рачэ Трышchanу:

- Рыцару, дай мі адзін дар, чаго ў цябе папрашу.

Трышchan рачэ:

- Усё есі вольны ў мяне ўзяці, акром краснае Іжоты.

Анцалёт рэк:

- Будзь ты ныне мой пан, а я твой апраўца.

І ён рэк:

- Няхай таго, рыцару, ты старшы й большы рыцар, ніж я, ты будзь мой пан, а я твой апраўца.

І Анцалёт рэк:

- То быці ня можа.

А таго турная быў абычай: каторы віцязь апасылья прыедзець, той сваю панну маець ніжэй пасадзіці. І яны прыехалі к таму турнаю к варотам, дзе быў калаварот затвораны, і віцязі ўжо ганілі. І Анцалёт скочыў цераз калаварот і атварыў. А Трышchan з паннаю ўехаў. Аж сядзяць два рады панен ад варот шранковых¹¹³ да судзей. Пан Трышchan пасадзіў сваю панну ў найвышшым месцы. А калі відзеў сын карала Пэрмонта Трышchan'a й рэк:

- Я бым зычыў, калі бы таго віцязя панна каралёваю была!

А ?ды відзела дачка каралёвая оную панну, ня зычыла, абы яе віцязь турная дабыў. І дзівуючыся мовілі:

- То віцязь ёсьць упрамы: прыехаў у турнай апасылья й сваю панну вышэй усіх пасадзіў.

Трышchan рэк сваёй панъне:

- Дай мі той вянец.

І яна ўскочыла й схваціла вянец зь сябе і ўзлажыла сваімі белымі рукамі на яго съветлы гелм, рачэ:

- Добры рыцару, пачэсна яго насі па турнаі і, абараніўши, мне зася яго вярні.

А інья панны, мовячы, съмяляліся ёй:

- О, глупая дзеўка, як можа, не абараніўши, вярнуці той цудны вянец?! А калі ён усядзець на конь, яго бледае ліцо й съветлы гелм маюць нашы віцязі зъмяшачі з прахам.

Услышаў віцязь Дыўдан - а быў большай удзячны дзеўкам, ніжлі рыцарам, - і жадаў спаткаціся з Трышchanам. Пан Трышchan усеў на конь, Анцалёт яму за стрымя прыняў.

Віцязь Дыўдан рэк:

- Рыцару, варуйся ўдарцу майго!

Трышchan рачэ:

- Гды таго хочаш, будзем меці!

¹¹³ гарцовішча, рысталішча.

Бітва Трышчанава з Дыўданам. А калі ся ўдарылі, Дыўдан паў на адну старану, а конь яго на другую. (123) А панны сматрэлі, што ся межы імі маець чыніці, але не маглі пазнаці, абы нага Трышчану ў стрымені рушылася, ня толькі, што бы ў сядла рушылася.

А Анцалёт, папаў Дыўдана й кінуў цераз шранок, і рабэ:

- Я спавядаю кожнаму рыцару: мой пан свабодна па турнаю езьдзіць!

Відзеўши то іх панна, іспоўніла сэрца вясьлем і пачала паглядаваці съмела межы паннамі. І відзеўши віцязі таго турная, што Трышчан съмела езьдзіць па турнаю, баяліся яго ўдару. А ён, езьдзячы, чыніў жастокія ўдары направа й налева: і к катараму віцязю прыйшоў, паставіў яго за канём, а Анцалёт, беручы, і мятаў за шранок. А момівія вялікім голасам:

- Віцязі, мой пан па турнаі свабодна езьдзіць!

І раклі судзьдзі:

- Той віцязь турная дабываець, з кім ходзіць добры апраўца.

І быў тут адзін кароль ад многіх лет і рабэ:

- Ня той, але оны віцязь дабываець, катормы свабодна па турнаі езьдзіць.

А тагды свабодна па турнаю езьдзіў Яшчор Мадзёрым, брат Анцалётаў, сын Дамалёта, карала Лёквенскага.

Дзеўка Трышчанава ракла:

- Дзе сіла, тут і памяць.

І яшчэ раклі судзьдзі:

- Той віцязь дабываець, за кім ён добры апраўца ходзіць. Ня дзіўна, што рыцар рыцарска чыніць, бо ёсьць рыцар, але дзіва, што яго апраўца вялікае рыцарства чыніць, у зброях рыцараў цераз шранкі мечакі.

А оны кароль перад ся мовіць, іж оны рыцар дабываець, што свабодна па турнаю езьдзіць.

І панна Трышчанава рабэ:

- Вох, мой Божа! Добры абычай у нашай старане: не дадуць скамароху добрыя людзі з сабою размаўляці, дадуць яму дуду - няхай іх весяліць.

І калі відзеў пан Трышчан, а чым судзьдзі гавораць, і слышаў сваёе панны съмелую рэч і рабэ:

- Рыцару, катормы свабодна па турнаю езьдзіш, варуйся ўдарцу майго!

Яшчор рабэ:

- Хадзі да відзіш!

Бітва Трышчанава з Яшчорам. І калі ся ўдарылі, Яшчор паляцеў на адну старану, а конь яго на другую старану.

Трышчан рабэ:

- Вох, майго таварыша наймілейшага браце, не хацеў есмі, абы ся то над табою стала, але ня зьбіт есі ад інога рыцара, толькі ад Трышчана, або ад пана Анцалёта!

Яшчор скочыў на конь і прыстаў к ім. І паехалі тыя тры рыцары, Трышчан, Анцалёт і Яшчор накрыж па турнаю. І ня мог ім праціўня знойсціся. Каторы віцязь відзеў іх трох, мятаў кап'е з рук і гелм з галавы, а не хацелі зь імі каштаваціся. (124)

Трышчан рабэ:

- Мы, Трышчан і Анцалёт, прыракамы словам рыцарскім: даколь конь не падзець, не хачу зьсесці для таго, ачэй будзець рыцар іздалёка ехаў, а не прысьпей, хачу яго даждаці!

Анцалёт відзеў аднаго траўніка - а ён траву нясець - і рабэ:

- Рыцару, она едзець рыцар рыцарскім абычаем. Трашчыць яму конь капытом, а твой конь спрацаваўся.

І ён абрасці так моцна, аж яму конь паў. А для таго то Анцалёт учыніў, абы ся рыцарскае слова споўніла.

Рабэ Трышчан сваёй паньне:

- О, добрая панна! Каторыя панны нам съмяліся, цяпер ты нада ўсімі тымі караліца. Вольная есі, каторую хочаш куды паслаці.

І тут пан Трышчан завалаў ва ўслышанье ўсіму турнаю:

- Панна, вазьмі крагуля¹¹⁴ на руку, а паступій сядзь на стольцы пазалачоным!

І яна села й была каралёвою карунаванаю. І кароль Пэрамонт, што быў узяў у айца тае панны іменыне, усё яму вярнуў да канца, бо тую панну ўзяў за сына свайго.

ПРАКУДЫ ТРЫШЧАНА Й АНЦАЛЁТА

Тое рыцарства ўчыніўши тыя два рыцары, пан Трышчан а пан Анцалёт, і паехалі аднымі чыстымі дубравамі й прыехалі пад адзін горад вельмі вялікі й вельмі багатое месца над інія гарады. А то была айчына адных трох братоў, сільных рыцараў, што перад тым былі на зямлі наймацнейшыя рыцары. Імёны ім Лібрун, Ігрун, Марка. І два іх былі ўмेरлі, а Лібрун быў жывы й дзяржаў той горад: а імя таму гораду Кесарыя, а вельмі быў горад даўны. А таму віцязю Лібруну было сорак лет, як каня апусціў для старасці, а суліцу прысланіў, а зброяю павесіў. І была суліца імхом абрасла. А была ў яго жана вельмі харошая, імя ёй было Цвытажыя.

І Трышчан і Анцалёт сталі пад горадам, а паслалі ку той панеі яго, гаворачы:

- Выйдзі вон із замку - маем адзін з нас з табою меці любоў!

Оная пані з таго была вельмі смутная.

І пайшла к Лібруну й ракла:

- Даждылі есма жаласці й лёгкасці: прыехалі два рыцары а сталі перад горадам а шлюць ка мне, гаворачы: "Выйдзі вон із горада: імаець з табою адзін з нас любоў меці!"

¹¹⁴ каршунна.

Віцязь Лібрун паслаў к ім, (125) мовячы:

- Віцязі, паедзыце з Богам!

І яны не ўняліся. Паслалі яшчэ к панеi, прыказуючы:

- Выйдзі з замку!

І Лібрун засе паслаў к ім, мовячы:

- Віцязі, паедзыце з Богам!

І яны яшчэ паслалі к панеi.

Віцязь Лібрун рачэ:

- Дайце мі зброю, і суліцу, і конь.

Калі суліцу ўзялі, аж яна імхом парасла. І адвалі яе ручнікамі. І ён убраўся, і ўсёу на конь, і выехаў к ім на поле й рачэ ім:

- Цяцэце¹¹⁵, віцязі!

І яны падворылі межы сабою:

- Каторы першы хочам?

І пахацеў Анцалёт.

Рачэ Лібрун:

- Пад шлюбам, не хачу з адным, леч воба пасполь, бо я першых віцязей віцязь!

Бітва Лібрунава з Трышчанам і Анцалётам.

І яны воба ўмесьце пусыцілі к яму і ўдарылі яго воба роўна, аж суліцы паламалі на многа зломкаў. А Лібрун схваціў іх з коней - аднаго адною рукою, а інога інною рукою - і палажыў іх мітусь перад сабою на кані й патрапаў іх кожнага рукою па чэллюсці, і рэк:

- Едзыце з Богам! Вы ёсьце воба добрыя віцязі!

І яны паехалі, з аднае стараны вельмі смутныя, а з другое съмяляліся.

І паехалі аднымі дубровамі й спаткалі аднаго віцязя, а ён едзець вельмі щудна.

І раклі яму:

- Рыцару, ня едзь, ня біўся з намі.

І ён рэк:

- Ня ўмем ся калоці.

І яны раклі:

- Адаймем вам каня.

І ён рэк:

- Але ня ўмем.

І яны яму ўзялі каня й зброю.

І ён рэк:

- Калі інак ня можа быці, дайце мі мой конь і зброю.

І ўбраўся, ўсёу на конь. А заехаў яму проціў Анцалёт - ён зьбіў Анцалёта. І было Трышчану вельмі жаль.

Бітва Трышчанава й Анцалётава з Гальцам.

І скочыў проціў яго вельмі прудка й як ся ўдарылі, абарваліся ў сядла Трышчанава папругі й палящеў к зямлі. І лецячы, выхваціў меч з пошваў а стаў на нагах, яка бы нерушоны.

І ён пазнаў Трышчана вельмі сярдзітага й заклікаў:

- Я есьмі Галец Анцалётавіч.

І Трышчан і Анцалёт былі таму вельмі вясёлыя, а Галец вельмі смутны, іж свайго айца й Трышчана збоў. І ад так вялікае жаласці паstryгся ў мніхі. А пасля не слыхалі есма а ём жаднае повесыці, есьмі (126) жывы або ўмёр.

А Трышчан з Анцалётам паехалі да двара караля Артыюша. А калі прыехалі, кароль іх зь вялікім вясельлем прыняў. А потым пан Трышчан узяў прашчэнне караля Артыюша, і кароль яго адпушыці з многім вясельлем і з многімі дары. І ўсе паны й добрыя людзі адправілі яго з паздараўленнем і дворнасьцю. І паехаў Трышчан і Іхота ў Карнавалю к каралю Марку.

ВІРТАНЬНЕ ІХОТЫ Ў КАРНАВАЛЬ

І калі прыехалі, Трышчан дараваў Іхоту каралю Марку.

І рачэ:

- Каролю, маеш мі за яе дзякаваці, што есьмі табе яе другі раз мячом дабыў!

Кароль Марка дзякаваў яму, гаворачы:

- Мой мілы сястрэнча Трышчане! Ты многа добрага ўчыніў, а я твой і ўсё тваё, што я маю. Будзь на тваю волю.

Трышчан паклякнуў на калені і ўздаў хвалу Госпаду Богу. І потым дзякаваў каралю Марку вельмі пакорна.

І тут была ўся Карнавала ўмесьце, і ня быў ні стары, ні малады, хто бы не іграў, а не танцаваў і не весяліў. І так былі рады, як бы ім сам Бог прыйшоў, іж былі так вясёлыя, лепей ніж тады, калі ім перша Іхота прынес із Арляндэі.

Калі даведалася Іхота веры й праўды Брагініны, яна ёй дала ласку большую, ніж пярвей. І быў кароль таму вельмі вясёлы, і ўвесль двор яго. І даў кароль Трышчану ключы свайго каралеўства й рачэ:

- Сястрэнча, вольны есі майм каралеўствам, іж есьмі цябе вернага знайшоў, бо мі есі споўніў веру й праўду!

І быў тут Трышчан частаваны каралём Маркам і ўсімі добрымі людзьмі, як і сам кароль. І прыйшла Карнаваль ку таму, што яе баяліся ўсе землі і ўсе каралеўствы для пана Трышчана.

ІХОТА ЗЬ БЕЛЫМІ РУКАМИ

І ў той час чуці было, іж бярэцца турнай у Пазаранскай зямлі пад горадам Барохам. Валала яго адна панна на імя Іхота Зь Белымі Рукамі, аднаго караля дачка. І на той турнай паехаў пан Трышчан.

Калі прыехаў к турнаю, аж прыйшло многа віцязей ад многіх зямель. І тут быў узяў (127) адзін віцязь адну старану турная, а пан Трышчан - другую старану.

Тагды Трышчан заклікаў віцязю Львова знамену ў вочу зубы:

- Спаткайся са мною!

¹¹⁵ хадзеце.

Бітва Трышчанава з Клімберкам. І ўдарыліся так моцна й жастока! Клімберка зламаў суліцу на многа штук, Трышчан яго ўдарыў усёю моцаю, што меў у сабе - Клімберка паў з каня на зямлю, а Трышчан скочыў к яму.

Клімберка клікнуў:

- Рыцару, май сюю бітву за дабытую!

Трышчан усеў апяць на конь і паехаў па турнаю, вялікае цуда чынячы направа й налева: ніхто съмеў яго даждаці, бо зьбіў быў пятнаццаць віцязей пасаных і вясімнаццаць банаў¹¹⁶.

І клікаў Трышчан:

- Еслі яшчэ хто хочаць, няхай ся гатуець к колбее.

І заклікаў адзін віцязь, каторы быў вялікае дабраты, іменем Эрдын, брат тае Іжоты, што Зь Белымі Рукамі.

І клікнуў:

- Рыцару, ждзі мя!

Трышчан яго даждаў.

Бітва Трышчанава з Эрдынам. І калі ся ўдарылі, суліцы паламалі. І ўдарыліся шчытамі й плячыма, і палі воба з коньмі, і, ухваціўся, пачаліся ся рубаці, як два львы. Трышчан вельмі многа ўмеў, ніжлі раны былі яго зьнялі ад многіх удараў, а аднака ж у тым ня дбаў і цяў наастатак Эрдына ўсею моцаю, што мог, а ён паў мёртвых.

КАХАНАЦ ІЖОТА ЗНОЎ ЛЕКУЕ ТРЫШЧАНА

І ўчыніўши тое рыцарства добры рыцар пан Трышчан і паехаў да царквы ў апатыю. А ў той час

¹¹⁶ кіраўнікоў, спадароў.

прыйшоў яму ліст ад краснае Іжоты, гаворачы: “Пане, як рыба без вады ня можа быці жывы, так я безь цябе не могу жывы быці!”¹¹⁷ І Трышчан ад вялікага смутку й ад ран самлеў, занюж было дзіўна, як мог цярпеці такавыя раны, бо кроў зь яго вельмі шла.

І адправіў да караля Марка з тым: “Пане дзядко! Не магу ехаці ані съцярпеці, штоб мя несылі. Еслі-м вам добра паслужыў, яшчэ можа мяне вам патрэба быці. Пашлі мі каралёвую Іжоту, ачэй бы мя зълячыла, іж яна лякарства добра ўмеець. А я ляжу ў Пазарэйскай зямлі пад горадам Барохам”.

Кароль Марка адгусьціў Іжоту ўдзячна й яна пайшла вельмі зь вясёлым сэрцам. А прышодшы, пачала яго лячыць, што могучы, і ня вем, еслі з тых ран выздаравеў, або так умёр. Патуль я ём пісаны¹¹⁸.

¹¹⁷ праз гэтае параўнаньне Іжота зноў прысушвае Трышчана, цяпер ужо съядома: у традыцыйным беларускім фальклёры падобныя кампаратывы зъяўляюцца тыповымі прысушкамі.

¹¹⁸ у фінальнай сцэне таксама яскрава прасочваецца ўплыў фальклёрнае традыцыі. Бальшыня эўрапейскіх вэрсіяў апавядыа пра съмерць закаханых іх ператварэнніе ў расыліны, што пераплытаюцца па-над каплічкаю і ўпарты вырастоць паслья чарговага высячэння. Аднак матыў пераўласабленыя закаханых у кветкі быў шырокая распаўсюджаны ў беларускім фальклёры: *Пахавай мяне ля ганачку, жсану маю на другом баку. Пасадзі на мне бярозачку, на жсане маёй яварынчку. Каб мы расылі, схіліся, лісткі зь лісткамі зъяўліся. Каб з нас людзі дзівіліся, што на тым съвеце зълюбіліся. Мажліва, аўтар даўняга беларускага тэксту праста хацеў пазъбегнуць падобнае банальнасці й пакінуць чытачу надзею на зямное щасціе закаханых, хоць намёк на матыў расыліннасці ў тэксьце ўсё ж прысутнічае (гл. зноску 65).*